

GOLDEN BRAIN

Scientific Journal

ISSN: 2181-4120

Volume 1, Issue 19

Google
Scholar

zenodo

2023/19
July

ISSN 2181-4120
VOLUME 1, ISSUE 19
JULY 2023

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain>

“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 1, ISSUE 19, JULY, 2023

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abduxakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of Information Technologies

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

Editorial Secretary: J. Eshonkulov

KOGNITIV TILSHUNOSLIKDA «KONSEPT», TUSHUNCHASI

Matyakubov Oybek Quralbayevich

Urganch davlat universiteti akademik litseyi fransuz tili o'qituvchisi

matyakubov.o@mail.ru

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada kognitiv tilshunoslikda «konsept» tushunchasining muhimligi va tarjima qilish usullari hamda muammolari haqida fikr yuritiladi. Nazariy asoslari tadqiq etiladi va ishning dolzarbligi o'rganiladi.*

***Kalit so'zlar:** lisoniy birlik, transliteratsiya, transkripsiya, sarlavha osti izohlar, kalkalash, analogiya, tasviriy tarjima, imo-ishora tarjima, realiya, ekvivalent, lingvokulturema, konsept.*

THE NOTION OF "CONCEPT" IN COGNITIVE LINGUISTICS

Matyakubov Oybek Quralbayevich

French language teacher at Urganch State University academic lyceum

matyakubov.o@mail.ru

***Abstract:** This article discusses the importance of the notion of "concept" in cognitivist linguistics and the methods and problems of translation. The theoretical foundations are studied and the relevance of the work is explored.*

***Key words:** linguistic unity, transliteration, transcription, footnotes, copying, analogy, figurative translation, sign translation, reality, equivalent, linguokulturema, concept.*

KIRISH

Inson ongi tobora rivojlanib borar ekan, uning dunyoqarashi, fikri, nuqtai nazari ham takomillashib, kengayib boraveradi. Har bir fanda rivojlanish bo'lgani kabi

tilshunoslik ham kundan-kunga taraqqiy topib, turli yangi oqimlar, yo'nalishlar, yangi ilmiy-nazariy qarashlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Buning natijasida esa tilshunoslikning yangi turlari paydo bo'ldi: psixolingvistika, sotsiolingvistika, etnolingvistika, mentalingvistika, neyrolingvistika, kognitiv lingvistika va h.z.

Kognitivizm – shunday bir yo'nalishki, uni inson axborotni qayta ishlovchi tizim sifatida o'rganadi. Uning xatti-harakati esa insonning ichki holatini ifodalovchi qabul qilish, qayta ishlash, xotirada saqlash, nutqqa tatbiq qilish singari tushunchalar yordamida ifodalanishi lozim bo'ladi.

Kognitsiya (sognition), ya'ni bilish faoliyati axborot (ma'lumot)ni qabul qilish, taqdim etish va yaratish harakatlari hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mutaxassislar kognitologiya fani 1956-yildan boshlab paydo bo'lgan deb hisoblaydilar. Kognitiv tilshunoslik 70-yillarning o'rtalarida fan olamida keng yoyildi: «Kognitologiya turli fan sohalari chorrahasida yuzaga kelgan fandır va uning tadqiqot sohasi «bilimni to'plash va qo'llash usullarini tadqiq qilish» sifatida belgilanadi» [14, 408].

Kognitiv tilshunoslik kognitologiya asosida vujudga keldi. U tilning kognitiv aspekti bilan qiziqadi. Ma'lumki, kognitsiya olamni bilishda inson bilimlarining ongda paydo bo'lish va boyib borish jarayoni ekan, bilimlarni o'zgartirish esa bevosita yoki bilvosita lison bilan aloqada bo'ladi, bog'lanadi. Insonning bilish qobiliyati uning lisoniy qobiliyati bilan hamohangdir. Til eng asosiy muloqot jarayon bo'lganligi sababli, olamni bilishda biz unga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilamiz.

Har bir fanda ma'lum oqimlar bo'lishi tabiiy. O'.Q.Yusupov ayrim oqimlar voqelikni obyektiv aks ettira olmaganligi uchun fan «sahnasi»dan tushib ketadi, ayrimlari voqelikning ko'p tomonlarini obyektiv aks ettira olganligi uchun «umrboqiy» bo'lib qolishini aytadi. Fanlararo bo'lmish kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya fanlarining va millatlararo muloqot nazariyalarining paydo

bo'lishi chog'ishtirma tilshunoslikning vazifalarini yanada kengaytirib, o'z oldiga yangi vazifalarni qo'yadi hamda chog'ishtirma tilshunoslikning yangi vazifalari haqida gapirib shunday yozadi: «Voqelik serqirra bo'lganligi bois uning o'rganilmagan yoki o'rganilgan qirralarini yanada chuqurroq o'rganish maqsadida yangi oqimlar paydo bo'laveradi. Kognitiv tilshunoslik esa chog'ishtirma tilshunoslikning vazifalarini kengaytiradi va quyidagi vazifalarni qo'yadi : 1) ikki tildagi konseptlar va ularning ifodalanishini qiyoslash; 2) qiyoslanayotgan tillar bo'yicha olamning lisoniy manzaralarini qiyoslash; 3) ikki millatdagi nutqiy ongni qiyoslash; 4) ikki tildagi birliklarning madaniyatni aks ettirishi bilan bog'liq xususiyatlarini ochib berish» [13, 123].

Kognitiv fan paydo bo'lishi bilanoq, bir necha fanlar o'rtasida o'zining aloqasini o'rnatdi.

Amerikalik psixolog H.Gardiner fanlararo bilimlar qayta ishlanadi va qo'llanilish muammolari yechimini ishlash bilan band bo'lishini qayd qiladi: «Kognitiv fanlar chorrahasida olti fan sohasi tutashishi va yagona bir ilmiy maqsad – tabiiy va sun'iy tizimlarda bilimni jamlaydi» [16, 97].

Miller fikricha, «Kognitiv tilshunoslikning vazifasi, kognitiv strukturalar hamda so'zlovchi-tinglovchi dinamikasini ta'riflash va tushuntirishdan iborat, so'zlovchi-tinglovchi – axborotni qayta ishlovchi sistema hisoblanadi. Tilshunoslik kognitologiya fani shakllanishida asos yoki poydevor bo'lib xizmat qilgan uch soha: 1) insonlarga xos topshiriqlarni bajarish qobiliyatiga ega bo'lgan kompyuter dasturlarining yaratilishi; 2) kognitiv psixologiya doirasida bilish faoliyatining ruhiyatga oid tomonlarining chuqur o'rganilishi; 3) generativ grammatika nazariyasining taraqqiy etishi va ushbu nazariya bilan bog'liq lingvistik yo'nalishlarning paydo bo'lishini qamrab oladi» [18, 292].

S.Yeliassonning qayd etishicha, «... kognitiv qoliplar nutqiy birliklarning mazmun doirasiga ta'sir o'tkazuvchi fonetik hodisalar harakatini «nazorat» qilib boradi, mazmun va shakl o'rtasidagi munosabatlar doirasini aniqlab beradi» [15, 11].

Kognitiv yondashuv asosida til birliklarining kategoriyalarga bo‘linishi, tasavvur va idrok qilish orqali til va dunyoni bilish kabi tushunchalar yotadi.

Kognitiv tilshunoslik sohasi vakillarining fikricha, «moddiy dunyo idroki, ayni paytda, idrok etilayotgan predmet-hodisalar haqida tushuncha tug‘ilishini, keyinchalik ushbu tushunchaning mental namuna – konsept sifatida shakllanib, moddiy ko‘rinishini taqazo etadi» [9, 41–52].

V.Demyankov shunday deydi: «Kognitiv tilshunoslikda eng faol qo‘llanuvchi va turli definitsiyalarga ega bo‘lgan termin *konsept* hisoblanadi. Uning kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya, adabiyotshunoslik fanlaridagi izohi o‘zaro farqlanadi» [3, 35–47].

O‘.Q.Yusupov konseptga quyidagicha ta’rif beradi: «Konsept – bu tashqi yoki ichki dunyodagi biror narsa yoki hodisa haqida ongimizdagi bilimlar majmuasi, u haqidagi obrazlar va unga bo‘lgan ijobiy, salbiy yoki neytral munosabat, ya’ni baholashdir» [13, 123].

D.Ashurovaning ta’kidlashicha, «Konsept – yaxlit mental mohiyatga ega bo‘lib, olam tasvirining asosiy qismini tashkil etadi hamda shaxs nutqida alohida madaniy ahamiyat kasb etib, lingvomadaniy muloqotni ta’minlaydi. Konsept xalqaro xarakterga ham ega bo‘lib, har bir tilda o‘ziga xos birliklar orqali verballashadi» [1, 26 – 33].

D.S.Xudoyberganova fikricha, «Konsept ko‘p qirrali va ko‘p qatlamli mental tuzilma bir vaqtning o‘zida psixologik, kognitiv-semantik va lingvokulturologik jihatlarni bayon etadi» [11, 12 – 19].

Sh.Safarovning o‘zbek tilshunosligida kognitiv tilshunoslik haqidagi nazariy qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi. Kognitiv tilshunoslikda «konsept» nimani anglatadi, degan savolga aniq javob topish qiyin. Buning asosiy sababi «konsept» tushunchasining o‘ta mavhum hodisa ekanligidir. Sh.Safarovning fikricha: «...konsept»ning zamiridagi «mental struktura» hech qanday moddiy ko‘rinishga ega bo‘lmay, balki aqliy idrok jarayonida hosil bo‘ladigan, tasavvurdagi tuzilma ekanligini unutmaslik lozim. Boz ustiga, «konsept» atamasi «tushuncha»,

«ma'no», «mazmun» kabi boshqa mental hodisalar bilan yonma-yon turadiki, ayni paytda ularning o'zaro munosabatini aniqlash, farqli belgilarini ajratish muammosi ham paydo bo'ladi» [9, 41–54].

Aytish joizki, konseptning lisoniy moddiylishuvi ong va til tizimi o'rtasidagi bog'liqlikdir. Faoliyatning amalga oshishida lisoniy belgilarning roli alohida e'tiborga loyiq. XVIII asrda yashab ijod etgan mashhur farang mantiqshunosi Eten Bano de Kondilyak bu haqda shunday deb yozgan edi: «Biror bir belgining yordamisiz o'yimizni ma'lum qismlarga ajratolmas edik va shu yo'sinda fikr yuritish voqelikning bo'laklarini alohida ko'rish imkonini berishini anglay olmas edik» [4, 184].

S.Muhamedova kognitiv tilshunoslikning vujudga kelishi, asosiy tushunchalari va yo'nalishlari haqida fikr yuritir ekan, mazkur yo'nalish o'zbek tilshunosligi uchun kognitiv tilshunoslik mutlaqo yangi yo'nalish hisoblanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, «Konsept kognitiv lingvistikaning markaziy tushunchasi hisoblanadi. Olima konseptni: 1) ontologik, 2) pragmatik, 3) aprior, 4) lingvokreativ, 5) konsept-universaliyalar, 6) konsept-unikaliyalar kabi oltita tipga ajratadi» [7, 189 – 193].

U.Cheyfning ta'biriga ko'ra, «... bu turdagi ta'kidlar va nutqiy muloqotda yangi axborotni oldin ma'lum bo'lganidan («eski» axborot) ajratish kognitiv asosga ega, zero, yangi axborot mazmuniga ega bo'lgan konsept so'zlovchi xotirasida faol holatdadir hamda uning nutqiy - lisoniy voqelanishi nisbatan osonroq kechadi» [12, 41].

Rey Jakendorfning ta'kidlashicha, «Til konseptual tuzilmalar bilan bog'liqligi sababli ma'no ifodalash qudratiga ega» [17, 68].

Kognitiv tilshunoslikda lisoniy konseptuallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi: «Lisoniy konseptuallashtirish obyektiv voqelik yoki uning biror qismini til vositasida ifodalashdir. Konseptuallashtirish «inson ongida to'plangan» ma'nolarning verballashtirilgan shakli va dunyo haqidagi bilimlarining muayyan til vositasida tizimlashtirilishi bo'lib, qisman universal, qisman milliy xarakterga ega bo'ladi» [8, 55].

Konseptuallashuv jarayonida matn yaratilishi uchun poydevor yaratiladi. Zero, «... matn ma'lum bir voqelikning inson tomonidan idrok etilishi natijasida yuzaga keladi» [6, 10]. Voqelikni idrok etish uchun inson uning mohiyatini to'la tasavvur etishi yoki anglashi lozim. Faqat shundagina mazmunan aniq va tugal matn yaratiladi. Demak, «Matn, shubhasiz, kognitiv tilshunoslikning tahlil obyekti bo'la oladi hamda ushbu yo'nalish doirasida uning mazmuniga xos botiniy xususiyatlar, konseptuallashuv jarayonida hosil bo'ladigan mental qolipning tuzilishi o'rganiladi» [2, 30]. Til va shaxs munosabatlarini yoritib berishda eng muhim manba bu matndir. Zero, u tilning barcha sathlarini mujassam etuvchi nutqiy tuzilma bo'lishi bilan birga, so'zlovchi (yozuvchi) shaxsining lisoniy kompetensiyasini o'zida to'liq namoyon etuvchi hodisa hamdir.

Sh.Safarov, «Lison inson mavjudligini, uning ijtimoiy tajriba- faoliyatini ta'minlovchi hodisadir. Demak, lison tadqiqi bilan shug'ullanayotgan kimsa beixtiyor o'zini bilish bilan mashg'uldir, zero, lisoniy faoliyat hodisasining mohiyati – uning ijrochisi – shaxs va ushbu shaxsning ijtimoiy, shaxslararo munosabatga kirishishi bilan belgilanadi. Matn yaratilishida shaxsning kognitiv faoliyatini tadqiq etish o'zbek mentalitetiga xos fikrlash tarzini ham chuqurroq yoritishga xizmat qiladi. Buni shu bilan izohlash mumkinki, matnda konseptuallashgan fikr ayrim hollarda etnik xarakterda ham bo'lishi mumkin» – deya ta'kidlaydi» [9, 85].

Hozirgi kunda matn tilshunosligini o'rganishda D.U.Ashurovaning yangi ilmiy-nazariy yondashuvi va uning bildirgan nazariy fikrlari katta ahamiyatga ega. D.U.Ashurovaning fikricha, «Matn tilshunosligining o'ziga xos xususiyati shundaki, u fanlararo xarakterga ega, matn doirasida hamma tilning nazariy aspektlari bilan (semantika, grammatika, stilistika, sintaksis kabi) kesishadi va ular bilan uzviy aloqada bo'ladi. Matnni tahlil qilish jarayonida uning kommunikativ, kognitiv va lingvomadaniy kabi uch xususiyatini inobatga olish lozim» [1, 30].

Hozirgi vaqtda kognitiv tilshunoslikda keng tarqalgan metodlardan biri freym semantikasi hisoblanadi. «Lingvokognitologiyaga ko'ra, har qanday matn ma'lum bir freym ifodasidir» [10, 40].

Freym nazariyasini yaratgan olimlardan biri M.Minskiy unga shunday ta'rif beradi: «Freym – stereotip vaziyatlarni namoyon qilish usullaridan biri hisoblanib, har qanday freymda ko'p qirrali axborot o'zaro bog'langan bo'ladi» [6, 53]. Binobarin, freym u yoki bu tipik vaziyatning keng hajmli prototipi bo'lib, matn yaratilishi jarayonida kognitiv kontekst vazifasini bajaradi. Bu o'rinda shuni ham aytish lozimki, matn yaratilishi tadqiqida kognitiv strukturalardan biri bo'lgan geshtalt ham muhim o'rin tutadi.

A.E.Mamatovning «Tilga kognitiv yondashuvning mohiyati nimada?» nomli maqolasida, kognitiv tilshunoslik terminlariga (konsept, mikrokonsept, makrokonsept, superkonsept, konseptualizatsiya, kategorizatsiya, konseptosfera, freym, ssenariy, prototip va h.k.) bergan ta'rifi o'zbek tilshunosligida o'ziga xos zaruriy manba bo'lib xizmat qiladi. Olimning fikricha, «Kognitiv tilshunoslikning predmeti til va nutqda aniq konseptlarni aks ettiruvchi leksik, frazeologik birliklar, fikrlar va matnlardir. Konseptning qanday tomonlari, qatlamlari, komponentlari tilning semantik maydoniga kirish, qanday qilib ularni kategoriyalashtirish, ma'lum tilning qaysi qismlarida yuzaga kelishi, namoyon bo'lishi kognitiv lingvistikada o'z aksini topadi. Freym–predmet yoki hodisa to'g'risidagi standart bilimlarning yig'indisini namoyon etuvchi ko'p komponentli konseptdir. Freym bilimning shunday strukturasi bo'lib xizmat qiladiki, u yoki boshqa bir konsept bilan bog'liq bo'lgan tipik va potensial jihatdan ehtimol qilingan asosiy axborotni o'zida mujassam etadi. Ular zaruriyat yuzasidan xotirada saqlanayotgan komponentlardan tashkil topadi» [5, 9 – 10].

NATIJALAR

Haqiqatan ham, hozirgi zamon tilshunosligida kognitiv yo'nalish fonetik, leksik, semantik sathdagi tahlillar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Ma'lumki, bilish faoliyati insonning voqelikni bevosita sezishi, his etishi bilan boshlanadi. Sezgi idroki tafakkurda voqelikning ushbu parchasi ramzining shakllanishi uchun zamin tayyorlaydi.

Konsept termini matematik logika, madaniyatshunoslik, psixologiya kabi fanlarda faol qo'llaniladi.

Tilshunoslikda olimlar tomonidan kategoriya va konsept tushunchalariga bo'lgan munosabat turlicha, chunki ushbu masala bo'yicha tilshunoslar aniq bir fikrga kelishi muammo bo'lib qolmoqda. Konsept va kategoriya, konsept va ma'no, konsept va tushuncha, konsept va konseptual doira kabi tushunchalarning qo'llanishini chegaralash va ularga aniqlik kiritish shu kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib turibdi.

U yoki bu etnik madaniyat asosida qadriyatlar shakllanadi. «Konsept» tushunchasi, qadriyatlarning xususiyatlarini, ularning haqiqiy hayotdagi o'rni, qadriyatlar olamidagi tarkibi va boshqa qadriyatlar bilan munosabatini o'rganadigan fan, aksiologiya tadqiqotlarining predmeti bo'lgan «qadriyat» tushunchasi bilan chambarchas bog'liqdir.

MUHOKAMA

Konsept va kategoriya orasida o'xshash va farqli semantik xususiyatlar mavjud:

1. Kategoriya real obyektiv dunyoni anglatib kelsa, bu obyektlar haqidagi tushunchani esa konsept ifodalaydi.
2. Konsept va kategoriyalarning bir xil til bo'lakli til hodisalari bilan iyerarxik munosabatga kirishish yoki kirisha olmaslik xususiyatlariga shubha bilan qarama-qarshi qo'yishdir.
3. Ta'kidlash lozimki, konseptlar bir-biridan farq qilsa, unda kategoriyalar ularni turli xil holatda ma'lum bir madaniy o'zaro bog'liqlik doirasiga birlashtiradi.
4. Konseptlar kategoriyaga nisbatan tilga yaqinroq turadi, chunki ular til ma'nolarini o'zida aks ettiradi, kategoriyalar esa obyekt, dunyo mohiyatini aks ettiradi.
5. Konsept va kategoriya turli xil til hodisasidir. Konsept tafakkur doirasiga kirib, bilimlar majmuasini, ya'ni inson ongidagi mental leksikonni, konseptual tizimni va til faoliyatini ifodalaydi. Kategoriya ham tafakkur doirasiga kiradi,

ammo u til bo'lagini aks ettirmasdan, balki u guruhlarni, ya'ni tajriba rubrikasini va obyektlar majmuasini bildiradi.

6. Konsept va kategoriya o'zaro o'xshash tushunchalarni anglatadi.

7. Konsept va kategoriya o'zaro kesishadigan tushunchalardir.

8. Kategoriya obyektiv olamni anglatga, konsept esa uning mohiyatini bildiradi. Ikkala tushuncha ham umumiy vazifaga ega.

Matn doimiy harakatdagi va ayni paytda, murakkab tuzilishli va ko'p qirrali tadqiq obyektidir. Matnning o'ziga xos xususiyati shundaki, birinchidan, matn muayyan jihatlariga ko'ra boshqa lisoniy birliklardan farq qilsa, ikkinchidan, matn shunday lingvistik hodisaki, u tugallik va yaxlitlik xususiyatlariga ega. Uchinchidan, modallik kommunikativ mazmundagi hodisa bo'lib, u matnning bevosita muloqot jarayonida yuzaga kelish tabiati bilan bog'liq lisoniy birlikdir.

XULOSA

Ma'lumki, inson boshqa hodisalar singari «ertak» tushunchasini anglashda, idrok qilishda, bilishda qator mantiqiy-ruhiy harakatlarga ega bo'lgan faoliyatni, ya'ni o'z ongidagi aqliy tahlilni amalga oshiradi. Buning uchun ertak haqidagi ilk mushohadalarini xotirasida qayta tiklaydi, uning xususiyatlariga e'tibor qaratib, bevosita kuzatishlar orqali unga oid dalillarni to'playdi va miyasida jamlab saralaydi.

Tilshunoslikda kognitiv tilshunoslikning kundan-kunga rivojlanib borishi mazkur fanning oldiga ikkita katta vazifani qo'yimoqda: 1) lisoniy vositalar yordamida bilimlarni saqlash, ifodalash va uzatish mexanizmlarini qidirib topish; 2) matn va uni idrok etuvchi shaxs omilini o'rganish tadqiq obyektiga bir vaqtning o'zida lingvistik, psixologik, pragmatik, kognitiv va ijtimoiy nuqtai nazardan yondashishga da'vat etmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ашурова Д.У. Новые подходы к лингвистике текста. – Хорижий филология. – №3. – Самарканд. – 2011. –26–33 б.

2. Боймирзаева С. Матн модаллиги. – Т.: Фан, 2010. – 151 б.
3. Демьянков В.З. Понятие и концепт в художественном литературе и в художественном языке. – Вопросы филологии. – М., 2001. – 35–47 с.
4. Кондильяк Э. Б. Сочинения в 3-х томах. Пер. с фр. ; – М. : Мысль, 1980. – 184 с.
5. Маматов А.Э. Языковая картина мира как когнитивный феномен. Хорижий тил таълимининг когнитив-прагматик тамойиллари. – Самарқанд, 2007. – 9–10 б.
6. Минский М. Фреймы для представления знаний. М. :,1979.– 52–55 с.
7. Муҳамедова С. Когнитив лингвистика: вужудга келиши, асосий тушунчалари ва йўналишлари. Систем-структур тилшунослик муаммолари. Республика илмий-назарий конференция материаллари. – Самарқанд, 2010. – 189–191 б.
8. Рыбникова В.А. Языковая концептуализация социума. – Краснодар, 2011. – 55 с.
9. Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006.
10. Худойберганова Д. Матннинг антропоцентрик тадқиқи. – Т.:Фан, 2013. –34 б.
11. Худойберганова Д.С. Ўзбек тилидаги бадиий матнларнинг антропоцентрик талқини. Док.дисс.....автореферати. – Тошкент., 2015. –12 б.
12. Чейф У.Л. Значение и структура языка. – М., 1975. – 241 с.
13. Юсупов У.К. Теоретические основы сопоставительной лингвистики. –Т.: Фан, 2007. – 123 с.
14. Blackwell Dictionary of Cognitive Psychology, 1990. –408 p.
15. Eliasson Stig. Comparative linguistics. Developments in Language, Cognitive, and Social.“Models and constraints in code-switching theory”.1991. – 11 p

16. François Villon, Nathalie Denizot, Pierre Loubier, Paul Claudel, Charles Baudelaire. Charles d'Orléans. François Villon, Poésies complètes, éd. C. Thiry, Paris 1991, Le Livre de Poche, "Lettres gothiques» n 4530; ou texte et traduction. Charles d'Orléans. Gardner H. The Mind's New Science: The History of Cognitive Revolution. Harper Collins Basic Books, 1987.– 448 p.

17. Jackendorff R. Foundations of language: brain, meaning, grammar, evolution Text.2004.– 306 p.

18. Miller G.A. Introduction to the Formal Analysis of Natural Languages, the Center for Cognitive Studies, 1964.– 292 p.

O‘ZBEKISTON- IJTIMOIIY-HUQUQIY DAVLAT

Mamanazarov Solijon Sherzodbek o‘g‘li

Nizomiy nomidagi TDPU Tarix fakulteti Milliy g‘oya, ma’naviyat
asoslari va huquq ta’limi yo‘nalishi talabasi

solijonmamanazarov01@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolda O‘zbekiston Respublikasining aholini ijtimoiy jihatdan qo‘llab quvvatlash, ularning mehnat qilishi, ishsizlikdan himoyalaniishi haqida davlat siyosati haqida so‘z yuritiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy sohada amalga oshirilgan ishlar Andijon viloyatining ushbu sohadagi ishlar hisoboti ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: davlat, ijtimoiy(sotsial) davlat, huquqiy davlat, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy himoya, bandlik, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy daftarlar(temir, yoshlar, ayollar).

Ijtimoiy davlat- bu har bir fuqaroning munosib turmush sifati va darajasiga erishish, ijtimoiy tafovutlarni yumshatish va muhtojlarga yordam berish uchun ijtimoiy adolat tamoyillariga muvofiq moddiy boyliklarini adolatli taqsimlashga qaratilgan davlat modelidir.

“Ijtimoiy davlat” tushunchasi birinchi marta XIX asr o‘rtalarida Lorens fon Shteyn tomonidan ilgari surilgan. U davlat g‘oyasi tenglik va erkinlikni tiklash, kam ta’minlangan sinflarni boy va kuchlilar darajasiga ko‘tarish, davlat “barcha a’zolarining iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini amalga oshirishi, chunki birining rivojlanishi boshqasining rivojlanishining sharti va natijasidir”. Ijtimoiy davlat – umumiy tamoyillari (aralash iqtisodiyot, ijtimoiy muammolarni hal qilishda ishtirok etish va boshqalar) dunyoning iqtisodiy rivojlangan aksariyat mamlakatlarida amalga oshirilgan model. Ijtimoiy davlat tushunchasi L.F.Shteyn, J.Ofner, F.Nauman,

A.Vagner asarlarida ilk marotaba shakllana boshlagan. Farovonlik davlati nazariyasining eng izchil modeli Lorens fon Shteynning “1789-yildan beri Fransiya ijtimoiy harakati tarixi” asarida batafsil yoritib berilgan. Ijtimoiy davlat modeli Buyuk Britaniya, Fransiya, Shvetsiya, Italiya, Belgiya, Daniya, Findlend, Germaniya, Portugaliya, Ispaniya, Avstriya, Gretsiya, Yaponiya, Niderlandy, Shveysariya, AQSh kabi davlatlarda qo‘llanilmoqda. Huquqiy va dunyoviy davlat tushunchasi Germaniya, Ispaniya, Italiya, AQSh, Fransiya kabi davlatlar konstitutsiyalarda ifodalangan.

“Huquqiy davlat” kategoriyasi bilan bir qatorda “ijtimoiy davlat” fenomenini ilmiy tadqiq va tahlil mavzusiga aylantirish muhim ilmiy, amaliy hamda metodologik ahamiyatga ega. Ijtimoiy davlatchilik tushunchasi XIX asr oxiri XX asr boshlarida vujudga keldi. Bu davrda noliberal nazariyotchilar “erkinlik”ning yangi “pozitiv” talqinini ilgari surib, davlatning ijtimoiy yo‘naltirilgan siyosati g‘oyasini ilgari surishdi. Ikkinchi jahon urushidan keyin bir qator G‘arbiy Yevropa davlatlarining ya‘ni Germaniya, Fransiya, Italiya, Rossiya, Turkiya, Daniya, Shvetsiya va boshqa bir qator davlatlarning Konstitutsiyalarida “sotsial davlat” ya‘ni “ijtimoiy davlat” formulasi o‘z ifodasini topgan edi. Ijtimoiylikning eng asosiy sharti esa inson shaxsiga, uning sha‘ni, qadr-qimmatini, erkiga asrab-avaylash pozitsiyasida bo‘lishdan iborat.

Yuridik adabiyotlarda ijtimoiy davlatning tabiatga, belgi va xususiyatlariga oid turli ta‘riflar berib kelinadi. Ayrim tadqiqotchilar ijtimoiy davlatni fuqarolarning ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarini ta‘minlovchi davlat deb baholanadi. Ammo bu ta‘rif ijtimoiy davlat atamasini yetarlicha ochib bera olmaydi. U ancha teran mazmun-mohiyatga egadir. Rossiya Fanlar Akademiyasining muxbir a‘zosi, yuridik fanlar doktori M.V.Baglayning fikricha “Sotsial(ijtimoiy) davlat- fuqarolarni ish bilan ta‘minlashga sharoit yaratadigan, umumiy daromadlarni budjet vositasida qayta taqsimlaydigan, odamlarga turmush kechirishning eng quyi chegarasini(minimumni) ta‘minlaydigan, kichik va o‘rta mulkdorlar hissasi ko‘payishiga ko‘maklashadigan, yollanma mehnatni muhofaza qiladigan, ta‘lim madaniyat, sog‘liqni saqlash va oila masalasida g‘mxo‘rlik qiladigan, ijtimoiy ta‘minotni muntazam yaxshilaydigan davlatdir”. Professor O.E.Leyts tomonidan berilgan ta‘rifga ko‘ra “sotsial davlat-nafaqat huquqiy tartibotni muhofazalashi, shuningdek kam ta‘minlanganlar va butun

jamiyat manfaati uchun ijtimoiy siyosatni amalga oshirishi lozim”. Professor E.I.Kozlova va O.E.Kutafin ijtimoiy davlatni ijtimoiy tenglik, umumiy hamjihatlik va o‘zaro ma’sullik prinsiplarining huquq vositasi mustahkamlanganligiga tayanib, yuksak ijtimoiy taraqqiyotni ta’minlashni bosh vazifasi deb biluvchi davlat deb ta’riflaydilar. Ijtimoiy davlat zaif insonlarga ko‘maklashadi, iqtisodiy(moddiy) boyliklarni ijtimoiy adolat prinsipi asosida taqsimlab, har bir insonga munosib hayot kechirishini ta’minlash uchun xizmat qiladi.

Ijtimoiy davlatning funksiyasi ancha keng bo‘lib, bular: aholi bandligini ta’minlash, jamiyat miqyosida moddiy boyliklarni byudjet yo‘li bilan muvozanatlash, fuqarolarning mehnat sharoitlarini yaxshilash va ularni muhofaza etish, ta’lim-tarbiya borasida g‘amxo‘rlik qilish, oilalarni himoya qilish, ijtimoiy ta’minot tizimini yaxshi yo‘lga qo‘yish, aholi sog‘ligini saqlash va sportni rivojlantirish kabi funksiyalardan iborat. Mazkur sohalaridagi ijtimoiy faoliyat iqtisodiyotga davlat aralashuvini kengaytirmaydi, balki erkin bozor iqtisodiyotini qo‘llab quvvatlash va tadbirkorlikni rivojlantirishni nazarda tutadi. Ijtimoiy davlatning maqsadlariga erishish ijtimoiy siyosat uslublari bilangina chegaralanib qolmasdan, tegishli qonunchilik va ma’muriy tashkiliy tuzilmalarni ham vujudga keltirish zarur.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining IX bobi “Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar” deb nomlanib, ushbu bob tarkibiga kiruvchi 42-43-moddalarida fuqarolar erkin kasb tanlash va faoliyat yuritish, xavfsiz va gigiyenik jihatdan qulay sharoitda mehnat qilishi, ishsizlikdan muhofazalanish huquqiga ega. Mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdori insonning munosib turmush darajasini ta’minlash zaruriyatini hisobga olgan holda belgilanadi. Ishga qabul qilishda qonunda monelik qiluvchi holatlardan tashqari barcha holatlarda ularni jinsi jihatidan, homiladorlik holatlaridan qat’iy nazar ishga qabul qilinadilar. 1998-yil 1-maydagi 616-I-son bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining “Aholini ish bilan ta’minlash to‘g‘risida”gi qonuni (21.01.2021-yil yangi tahriri) ham aholini ijtimoiy jihatdan qo‘llab quvvatlash va munosib ish darajasi bilan ta’minlash kabi holatlarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari 2017-2021-yillarga mo‘ljallangan “Harakatlar

strategiyasi”ning 4-yo‘nalishi “Ijtimoiy sohani rivojlantirish” deb nomlangan. Ushbu yo‘nalish doirasida aholi bandligini ta‘minlash, fuqarolarni ijtimoiy jihatdan qo‘llab quvvatlash va himoya qilish va ularni salomatligini saqlash choralari ko‘rish nazarda tutiladi. Dastur doirasida 78 ta tuman tibbiyot birlashmasi, 7 ta shahar va 2 ta viloyat ko‘p tarmoqli tibbiyot markazini qayta qurildi, tez tibbiy yordam xizmati 1200 ta maxsus avtotransport bilan ta‘minlandi. So‘nggi yillarda jamiyat a‘zolari t omonidan ko‘p qo‘llanilayotgan Temir daftar, Yoshlar daftari, Ayollar daftari kabi Ijtimoiy himoyaning yagona restri asosida shakllantirilayotgan, aholini ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlashning bir ko‘rinishidir.

Mamlakatimiz rahbarining 2021-yil 7-dekabr O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilingani munosabatining 29-yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimida so‘zlagan nutqida ham bu masalaga alohida to‘xtalib o‘tgan edi. “...hozirgi kunda O‘zbekiston ijtimoiy davlat va adolatli jamiyat qurish sari dadil bormoqda. Shu sababli “Yangi O‘zbekiston – ijtimoiy davlat”, degan tamoyilni konstitutsiyaviy qoida sifatida muhrlashning vaqti-soati yetdi”..., “Ijtimoiy davlat muhtojlarga uy-joy, yashash uchun zarur bo‘lgan iste‘mol tovarlarining eng kam miqdori belgilab qo‘yilishini nazarda tutadi. U shaxs va uning oilasi munosib hayot kechirishi uchun yetadigan ish haqi, bandlikni ta‘minlash, xavfsiz mehnat sharoitini yaratish, kambag‘allikni qisqartirishni talab qiladi. Shu bilan birga, ishsizlikdan himoyalani, kafolatlangan sifatli ta‘lim, malakali tibbiy yordam, barcha uchun teng imkoniyatlar, oilalar, bolalar, ayollar, qariyalar, nogironligi bor shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash ham ijtimoiy davlatning asosiy vazifasidir. Shular qatorida yashash uchun zarur resurslar – ichimlik suvi, tabiiy gaz, elektr energiyasi, transport va boshqa qulayliklar bilan ta‘minlanish, majburiy mehnatga taqiq qo‘yish ham ijtimoiy davlatda muhim ahamiyat kasb etadi. Bir so‘z bilan aytganda, ijtimoiy davlatda hech kim e‘tibordan chetda qolmaydi, o‘z muammolari bilan yolg‘iz tashlab qo‘yilmaydi”.

Bugungi kunda 2023-yilda yangidan ishlab chiqilgan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasida “O‘zbekiston- boshqaruvning respublika shakliga

ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat" deb ta'kidlandi.

Ijtimoiy himoyaga muhtojaholini har tomonlama qo'llab quvvatlash va daromadini oshirish, kambag'allikni qisqartirish borasidagi ishlarni qay tartibda amalga oshirilayotganini ko'rsatish misolida birgina Andijon viloyatini misol tariqasida olsak birgina 2022-yilda viloyat miqiyosida 54.6 mingta yangi ish o'rni yaratildi, ushbu vazifa belgilangan prognozlarga nisbatan 126.6 foizga bazaarildi. Bandlikka ko'maklashish markaziga ish so'rab murojaat qilgan 72.4 ming nafar fuqaroning 68 foizi ish bilan ta'minlandi. Kam daromadli 18 mingta xonadonda 2 mln bosh parranda boqish yo'lga qo'yildi. Ijtimoiy daftarlarga kiritilgan fuqarolarga jami 28 mlrd so'mlik moddiy ko'mak ko'rsatildi. Sog'liqni saqlash sohasida bir muncha ishlar amalga oshirilganiga qaramay viloyat bo'yicha tug'ruq komplekslarida 10 ta onalar o'limi qayd etildi. 1 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi ham qariyb 11 foizga ortgan. Fuqarolar tashabbusi loyihasi uchun qariyb 12.6 mlrd so'mlik mablag' aholi ijtimoiy hayotini yaxshilash uchun ajratildi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. X.T.Odilqoriyev Davlat va huquq nazariyasi darslik-IIIV-2018
2. X.T.Odilqoriyev Konstitutsiyaviy huquq darslik-IIIV-2014
3. I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasining marhum birinchi prezidenti O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida T-O'zbekiston-1995
4. Sh.M.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash- yurt taraqqiyot va xalq farovonligining garovi T-O'zbekiston-2017 16-bet
5. Lex.uz hukumat sayti
6. uz.lidep UZLiDeP sayti
7. Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyaviy huquqi-2007 V.M.Beglay
8. Fuqarolik jamiyati, davlat va huquq-1998 O.E.Leyts
9. Rossiya konstitutsiyaviy huquqi-1999 E.I.Kozlova, O.E.Kutafin

**OQCHADARYO HAVZASI VA QUYI ZARAFSHON HUDUDIDA NEOLIT
DAVRI URUG‘ JAMOALARIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR
TARIXI SAHIFALARIGA DOIR BA‘ZI BIR MULOHAZALAR**

G‘affarov Maqsadbek Qadamboyevich

Urganch davlat universiteti, mustaqil tadqiqotchi

E-mail: gaffarovmaksad@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Oqchadaryo havzasi hamda Quyi Zarafshon vodiysi hududlarida neolit davri aholisining iqtisodiy-etnomadaniy aloqalari tarixi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: B.V.Andriyanov, A.V.Vinogradov, P.Baratov, M.Mamatqulov, A.Rafiqov, A.Muhammadjonov, V. S.P.Tolstov, N.Xolmatov, B.I.Vaynberg, M.A.Itina, Oqchadaryo, Quyi Zarafshon, Amudaryo, Sirdaryo, Qoraqum, Sariqamish, Qizilqum.

**НЕКОТОРЫЕ РАССУЖДЕНИЯ О СТРАНИЦАХ ИСТОРИИ ПРОШЛЫХ
ЭТНИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ПЛЕМЕННЫХ ОБЩИНАХ ЭПОХИ
НЕОЛИТА В АКЧАДАРЬИНСКОМ ВОДОЁМЕ И В ТЕРРИТОРИЯХ
НИЖНЕГО ЗАРАФШАНА**

Гаффаров Максadbек Кадамбоевич

Ургенчский государственный университет, независимый исследователь

E-mail: gaffarovmaksad@gmail.com

Аннотация: В статье освещены истории экономические и этнокультурные связи население неолитического периода территории Акчадарьинском дельте и Низовья Зарафшана.

Ключевые слова: Б.В.Андреанов, А.В.Виноградов, П.Баратов, М.Маматкулов, А.Рафиков, А.Муҳаммаджонов, В. С.П.Толстов, Н.Холматов, Б.И.Вайнберг, М.А.Итина, Акчадарья, Низовья Зарафшан, Амударе, Сырдаре, Каракум, Сарыкамыш, Кизилкум.

**SOME FEEDBACKS REGARDING THE PAGES OF THE HISTORY OF
ETHNIC PROCESSES IN CLAN COMMUNITITIES EXPERIENCED
NEOLITHIC PERIOD IN OKCHADARYA BASIN AND LOWER
ZARAFSHAN REGION**

Gaffarov Maqsadbek Kadamboevich

Urganch State University, independent researcher

E-mail: gaffarovmaksad@gmail.com

Abstract: *The article describes the history of socio-ethnocultural relations of the inhabitants of the Neolithic period in the Okchadarya basin and the Lower Zarafshan valley.*

Key words: *B.V. Andeyanov, A.V. Vinogradov, P. Baratov, M. Mamatichnov, A. Rafikov, A. Muhammadjonov, V. S.P. Tolstov, N. Kholmatov, B.I. Weinberg, M.A. Itina, Akchadarya, Lower Zarafshan, Amudarya, Syrdarya, Karakum, Sarikamish, Kyzylkum.*

Kirish va dolzarbligi

Oʻrta Osiyo markazida joylashgan Oʻzbekiston hududi geologik taraqqiyoti davrlarida bir qator muhim paleotektonik va paleogeografik jarayonlar kechgan, bu holat bir necha marta takrorlanishi, uchlamchi va toʻrtlamchi davrlarda kechgan jarayonlar bilan bogʻliq boʻlgan.¹ Vatanimiz hududi geologik taraqqiyoti mobaynida murakkab jarayonlari obʻekti boʻlganligi bois, uning relʻefi xilma-xilligini togʻlik va

¹ Баратов П. Ўзбекистон табиий географияси. –Тошкент. “Ўқитувчи”. 1996.

tekislik hudud tashkil etib, tekislik hududi 70 %, tog'lar esa 30 % ni hosil qilgan. Zaminning geografik o'rni qulayligi Turon markazida joylashishi, tabiiy sharoiti qulay, tabiiy resurslariga seroblighi, Toshkent, Farg'ona, Zarafshon, Surxondaryo va Janubiy Orolbo'yi hududlari odamzodning kelib joylashib, mavjud bo'lgan tabiiy manbalardan o'z manfaatlariga xizmat qilishiga imkoniyat yaratgan².

Sharqiy tarixiy-geografik hududlar Oqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon tekisligi bo'lib, geologik taraqqiyoti davrida kechgan tektonik harakatlar natijasi bo'lgan. Xorazm ekspeditsiyasi hodimlari asarlarida qayd qilingan tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, mill avv VI-V ming yilliklarda Amudaryo asosiy suvi bilan Qoraqumni ikki qismga ajratib, Xorazm vohasiga kelib, uni ham o'ng va so'l sohili hududlariga ajratgan. Mazkur hududlarning sernam va serunum bo'lishi Amudaryo faoliyatining ming-minglab yillar mobaynida suv tarkibidagi loyqa qatlamlarni yotqizishi natijalari bilan izohlash mumkin.

Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, bundan 4-3 million yillar ilgari Qizilqum-Orol va Sariqamishbo'yi – Orol hududlari tekislik bo'lgan³. Arxeologik adabiyotlardan ma'lumki, O'rta Osiyo hududi Qaynazoy erasi to'rtlamchi davrida yuz bergan jarayonlar eopleystosen davrida tekislik va pleystotsen muzliklar jarayonida 500 ming yillikdan 12 ming yilliklargacha davom etgan⁴. Tadqiqotchilar tomonidan chop qilingan monografiyalarda tosh asri ilk bosqichiga oid ovchilarni manzilgohlari to'g'risida ma'lumotlarni kuzatish qiyin. E.A. Vinogradova ma'lumotlariga ko'ra, Sulton Uvays tog'ida etagida Burli-3 manzilgohi so'ngi tosh davriga mansub bo'lgan⁵. Demak, Sulton Uvays tog'i atroflari pleystotsen muzligining Vyurm davrida (40-12 ming yilliklar) odamzodning faoliyat olib borishi uchun qulay geografik muhit, iqlim sharoit va tabiiy manbalar mavjud bo'lganligidan dalolat beradi. Zarafshon vodiysi shimoli-g'arbiy hududi Qoratog' tizimida qadimshunoslar

² Баратов П, Маматкулов М, Рафиқов А. Ўрта Осиё табиий географияси. – Тошкент. “Ўқитувчи”. 2002.

³ Виноградов А.В, Итина М.А, Кесь А.С, Мамедов Э.Д. Палеогеографическая расселения человека в пустынях Средней Азии//Первобытный человек, его материальная культура и природная среда в плейстоцене и голоцене.- М, Наука. 1974.

⁴ Кабилов Ж. Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси.- Тошкент.1990.

⁵ Виноградова А.В. Первые палеолитические находки в Султануиздаге //Археология Приаралья в древности и средневековье. –М. Наука. 1998.

tomonidan Uchtut, Ijond va Vaush makonlari madaniy qatlamlaridan chaqmoqtoshdan yasalgan tosh qurollar, ya'ni qo'l chopqi, nukleuslar, uchrindi qoldiqlari olinib, ular ashel davri ilk bosqichiga oid bo'lgan. Demak, Vaush va Ijand manzilgohida istiqomat qilgan odamzod Uchtut va Kavobi shaxta-ustaxonalari manzilgohidan foydalanib, xilma-xil vazifani bajaradigan mehnat qurollarini o'z manfaatlariga hizmat qildirib, Zarafshon vodiysida etnik munosabatlarini olib borganlar. Ammo, ovchilarning safdoshlari olamdan o'tganlarni joylashtirgan dafn inshootlari to'g'risida tadqiqotchilar asarlarida ma'lumotlar uchramaydi. Manzilgohlar madaniy qatlamlaridan olingan tosh qurollar ovchilarning oziq-ovqat kundalik ehtiyojlarini qondirgan.

O'rganilish darajasi

XX asr 70 yillari o'rtalarida Qoraqalpog'istonlik arxeologik olim E.Bijanov tomonidan Ustyurt hududidagi dala amaliyoti davrida ro'yxatga olingan Borsa-Kelmas janubi-g'arbida Esen-2, shimoli-sharqiyda Qoraquduq, Shaxpaxta havzasi, Churuk hududlari atroflarida hamda Ustyurt g'arbiy qismida Qorinjariq hududlari ashel davriga oid tosh qurollar olingan⁶⁷⁸. Tadqiqotchilar asarlarida ovchilarning mozor-qabrlar to'g'risida ma'lumotlar kuzatilmaydi, lekin manzilgohlar mavjudligi, ularda istiqomat qilgan ovchilarning Qoratog' kon sanoati ashyolaridan unumli foydalanib, kasbi-korlarini belgilab olishi barobarida etnik jarayonlarni olib borganlar degan xulosa asosida etnografiya ma'lumotlarni qayd qilish mumkin.

Tadqiqot natijalari

Miloddan avvalgi 12-7 ming yillarga kelganda Oqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon oralig'i geografik manzarasida tub o'zgarishlar yuz bergan. Tabiiy haroratning yuqori ko'tarilishi munosabati natijasida bepayon tekislik qoplab olgan muzlikning shimoliy tomon chekinishi natijasi bilan bog'liq bo'lgan. Shu munosabat bilan Sho'raxon-Sulton Uvays va Quyi Zarafshon vodiysi tevarak-atroflari bir-birini

⁶ Ягодин В.Н, Бижанов Е.Б. Археологические работы на Устюрте//АО 1973 года. – М. Наука. 1974.

⁷ Бижанов Е.Б. Верхнепалеолитические местонахождения с Юго Восточного Устюрта//Вестник ККФ. АН УзССР. №1.1980.

⁸ Бижанов Е.Б. О находках памятников каменного века впадины Шахпахты // Вестник ККФ. АН УзССР. №1.1983.

geografik jihatdan takror qilgan Qizilqum sochma qum uyumlari oralig'idagi botiqlar sernam va serunum bo'lib, odamzodning kelib joylashib bosqichma-bosqich o'zlashtirib, turmush-tarzi yo'nalishlarini belgilab olib borishda istiqbolli imkoniyatni hosil qilgan. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, miloddan avvalgi VI-V ming yilliklarga kelganda Amudaryo asosiy suvi So'raxon qishlog'i shimolidan Qizilqum tomon ajralib chiqqan Oqchadaryo irmog'i 25 km yo'nalishi jarayonida Yonboshqal'a balandligi to'sqinlik qilishi natijasida nishoblashgan shimoliy tomon tik yo'nalib uchburchak shaklda botiqqa suvni olib borgan. Shu tariqa, o'ng sohil Qizilqum geografik holatini janubiy va shimoliy Oqchadaryo havzasi hosil qilgan⁹¹⁰.

Xulosa

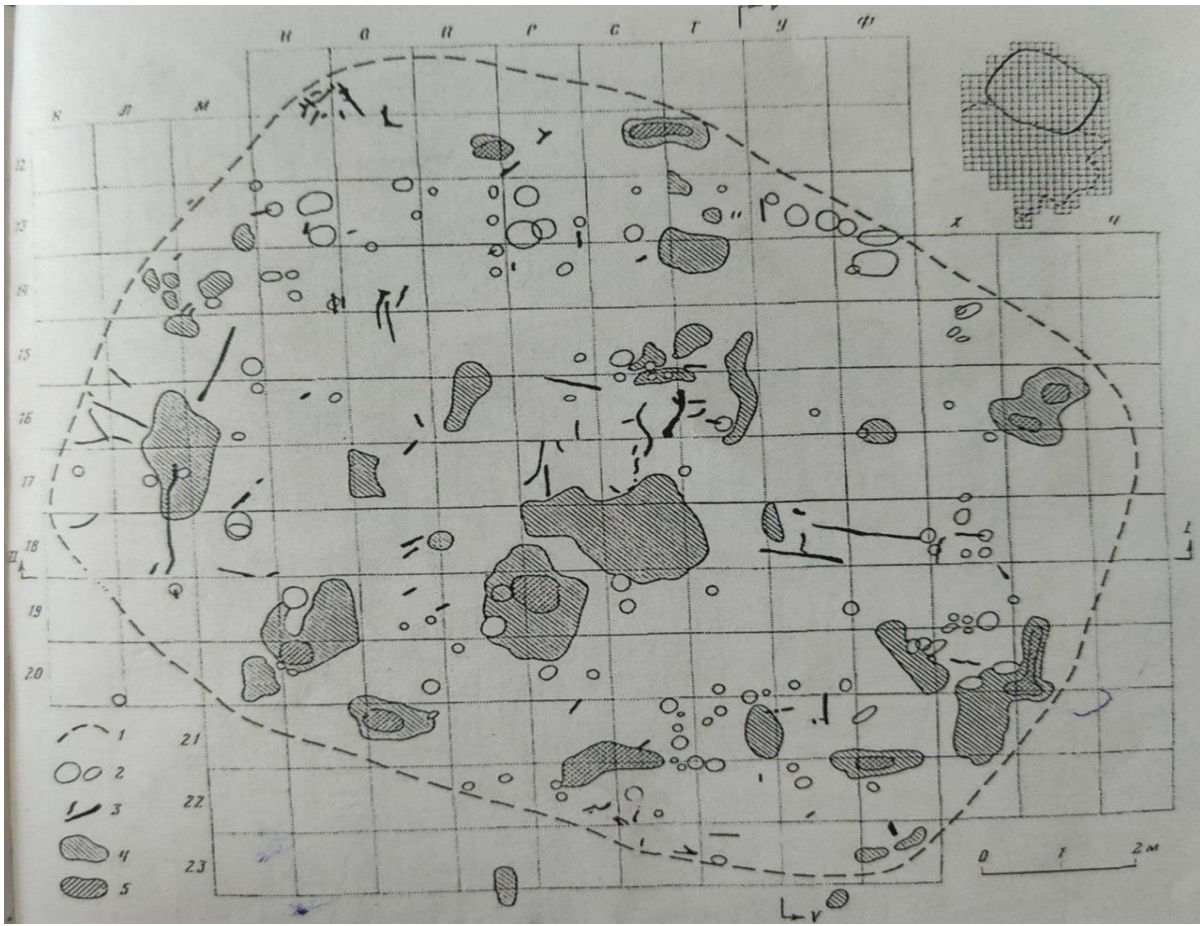
Sug'orma sharqning barcha mayda, o'rtamiyona va katta hajmli maqomiga ega bo'lgan daryolar havzasi singari O'rta Osiyo yirik daryolari Amudaryo va Zarafshon daryolari asrlardan asrlar mobaynida qadimgi dehqonchilik madaniyati vujudga kelishiga omil bo'lgan sug'orish tarmoqlari, suv inshootlari barpo qilinishi hamda sug'orma xo'jalikning rivojlanishiga imkon yaratgan. O'rta Osiyo tarkibiy qismi bo'lgan Xorazm vohasi hamda Quyi Zarafshon vodiylariga odamzodning kelib joylashib, ko'p tarmoqli xo'jalik sohalarining rivojlanishida aholining farovon hayot va noyob ixtirolarini kashf etishiga imkon yaratgan.

1-rasm. Quyi Zarafshon Uchashi 31 manzilgohi

⁹ Итина М.А. История степных племен Южного Приаралья (II-начало I тысячелетия до.н.э) // ТР ХАЭЭ-М: Наука, 1977-№X.

¹⁰ Виноградова А.В. Первые палеолитические находки в Султануиздаге //Археология Приаралья в древности и средневековье. –М. Наука. 1998

2-rasm. Oqchadaryo havzasi Tolstov manzili

Arxeologik adabiyotlarda qayd qilinishicha, Quyi Zarafshon vodiysi neolit davri geografik manzarasi, antropogen landshaftini hilma-xilligini Zarafshon daryosi va irmoqlari Daryosoy, Gujayli, Mohandaryo faoliyati natijasi bo'lgan. Amudaryo suv ta'minoti barqaror bo'lganligi natijasida faoliyat olib borgan Oqchadaryo Qizilqumning shimoli-sharqiy qismini shakllantirgan. Zarafshon daryosi ming yillar davomida suv tarkibidagi loyqa qatlamlarini yotqizilishi natijasida Buxoro-Qorako'l geografik hususiyatini hosil qilgan. Oqchadaryo va Zarafshon daryosi havzasining geografik kengligi bir-biridan farq qiladi. Chunonchi Sho'raxon-Sulton Uvays tog'i o'rtasidagi hududning ikki qismga ajralishi Sulton Uvays tog'i bo'lsa, Zarafshon daryosi, uning irmoqlari ikki yon tomonga yoyilishi geografik kenglikni hosil qilgan (Buxoro-Qorako'l havzasi). O'zbekiston hududlarida harakat qilgan Amudaryo, Zarafshon va Sirdaryolarning suv tarkibidagi kimyoviy moddalarning darajasi quyidagicha bo'lgan.

№	Kimyoviy tarkibi	Amudaryo	Zarafshon	Sirdaryo
1.	Kremniy	50,0	52,40	45,32
2.	Bir yarim oksid	17,60	18,88	17,50
3.	Temir oksidi	2,47	5,07	2,43
4.	Alyumin oksidi	15	13,53	14,99
5.	Fosfor	0,13	0,18	0,08
6.	Ohak	12,0	10,81	14,70
7.	Magniy	1,81	3,44	1,94
8.	Natriy	1,64	1,76	2,34
9.	Kaliy	1,21	2,47	1,35 ¹¹

Jadvalda qayd qilingan ma'lumotlardan ma'lumki, Zarafshon daryosi suv tarkibidagi loyqa qatlamlarida kimyoviy moddalarning Amudaryo va Sirdaryolardan ustunligi kuzatiladi.

Shu tariqa yuqorida qayd qilingan tarixiy ma'lumotlar asosida yakuniy xulosaga kelish mumkin:

–Amudaryo va Sirdaryolarning faoliyati natijasida janubiy Orolbo'yi va Quyi Zarafshon vodiysi neolit davrida odamzodning kasbi-korlarini olib borishiga keng imkoniyat yaratgan. Maskur geografik hududlarning insoniyat tomonidan o'zlashtirilishi so'ngi tosh davri ovchi va termachilarining vorislari tomonidan amalga oshirilishi natijasida Jonbos-4 va Darvozaqir-1 manzilgohlari bunyod qilingan.

– Yuqorida qayd qilingan manzilgohlarda istiqomat qilgan ona urug'i aholisining olib borgan xo'jalikning iqtisodiy tizimi o'zlashtiruvchi xo'jalik bo'lgan.

– Neolit davri jamiyatining o'ziga hos hususiyatlaridan biri insoniyatning mavjud bo'lgan tabiiy manbalaridan unumli foydalanib kundalik faoliyatlarida xo'jalik va madaniy sohalarda kashfiyotlar qilganlar.

¹¹ Muhammadjonov A. Quyi Zarafshon vodiysining sug'orilish tarixi. –T.Fan. 1972.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Баратов П. Ўзбекистон табиий географияси. –Тошкент. “Ўқитувчи”. 1996.
2. Баратов П, Маматкулов М, Рафиқов А. Ўрта Осиё табиий географияси. – Тошкент. “Ўқитувчи”. 2002.
3. Виноградов А.В, Итина М.А, Кесь А.С, Мамедов Э.Д. Палеогеографическая расселения человека в пустынях Средней Азии//Первобытный человек, его материальная культура и природная среда в плейстоцене и голоцене.-М, Наука. 1974.
4. Кабиров Ж. Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси.- Тошкент.1990.
5. Виноградова А.В. Первые палеолитические находки в Султануиздаге //Археология Приаралья в древности и средневековье. –М. Наука. 1998.
6. Ягодин В.Н, Бижанов Е.Б. Археологические работы на Устюрте//АО 1973 года. – М. Наука. 1974.
7. Бижанов Е.Б. Верхнепалеолитические местонахождения с Юго Восточного Устюрта//Вестник ККФ. АН Уз ССР. №1.1980.
8. Бижанов Е.Б. О находках памятников каменного века впадины Шахпахты // Вестник ККФ. АН Уз ССР. №1.1983.
9. Итина М.А. История степных племен Южного Приаралья (II-начало I тысячелетия до.н.э) // ТР ХАЭЭ-М: Наука, 1977-№X.
10. Виноградова А.В. Первые палеолитические находки в Султануиздаге //Археология Приаралья в древности и средневековье. –М. Наука. 1998.
11. Muhammadjonov A. Quyı Zarafshon vodiysining sug‘orilish tarixi. –T.Fan. 1972.

HYPERTROPHIC CARDIOMYOPATHY

Bektemirova Zuxra Omonjon qizi

Tashkent Pediatric Medical institute

Bektemirovazuxra741@gmail.com

ABSTRACT

The article deals with information about hypertrophic cardiomyopathy (HCM) – the primary damage of the heart characterized by thickening of walls of left ventricle and development of heart insufficiency especially diastolic. Hypertrophy of left ventricle wall more than 15 mm of unclear genesis is considered to be the diagnostic criteria. The data of investigation confirm the genetic character of HCM. The conduction of proper diagnostics will give the possibility to find out subclinical changes of myocardium and optimize the treatment, improving further prognosis.

Keywords: hypertrophy, cardiomyopathy (CMP), genetic character, diagnostics.

АННОТАЦИЯ

В статье представлена информация о гипертрофической кардиомиопатии (ГКМП) - первичном поражении сердца, характеризующемся утолщением стенок левого желудочка и развитием сердечной недостаточности, преимущественно диастолической. Гипертрофия стенки левого желудочка более 15 мм неясного генеза считается диагностическим критерием ГКМП. Данные исследования подтверждают наследственный характер ГКМП. Есть основания считать, что патологические изменения встречаются чаще, чем диагностируются. Это можно объяснить тем, что у значительной части больных невозможно детальное обследование с применением лабораторных и инструментальных методов диагностики (вентрикулография, коронарография, ЭФИ), вследствие этого больным

ошибочно ставится диагноз ИБС, гипертоническая болезнь. Назначается неадекватное лечение, что ведет к прогрессированию заболевания. Проведение своевременной диагностики позволит выявлять ранние субклинические изменения миокарда и оптимизировать лечение, все это значительно снизит вероятность развития осложнений, в том числе фатальных, и улучшит дальнейший прогноз пациентов с гипертрофической кардиомиопатией.

Ключевые слова: гипертрофия, кардиомиопатия (КМП), генетически обусловленная, диагностика.

Hypertrophic cardiomyopathy (HCM) is a primary lesion of the heart characterized by caused by thickening of the walls of the left ventricle and the development of heart failure, predominantly diastolic. Hypertrophy of the left ventricular wall more than 15 mm is unclear genesis is considered a diagnostic criterion for HCM. There are the following options: symmetrical HCM (increase with the involvement of all walls of the left ventricle), asymmetric HCM (hypertrophy involving one of the walls), apical HCM (hypertrophy covers only the apex of the heart in isolation), obstructural HCM (ventricular septum or idiopathic subaortic stenosis), HCM of the free wall of the left ventricle. Important common features of HCM (both with and without obstruction) are high frequency of cardiac arrhythmias, primarily ventricular extrasystole and paroxysmal tachycardia, and impaired diastolic filling of the left ventricle, which can lead to heart failure. Arrhythmias are associated with sudden death occurring in 50% of patients with HCM. The etiology of the disease in many patients is hereditary. HCM in some cases, it occurs as a result of a mutation of genes encoding contractile proteins of myocard. Patients with the so-called sporadic form have no relatives with this pathology.

Pathogenesis: as a result of gene mutation, left ventricular hypertrophy occurs and lines of disorganization of cardiomyocytes.

The symptoms of the disease are diverse and unspecific, associated with hemodynamic disorders (diastolic dysfunction, dynamic obstruction of the outflow

tract, mitral regurgitation), myocardial ischemia, pathology of the autonomic regulation of blood circulation and violation of electrophysiological processes in the heart. The range of clinical manifestations is extremely large: from asymptomatic to steadily progressive forms that are difficult to treat with medication, accompanied by severe symptoms. Increased diastolic pressure in the left ventricle due to diastolic dysfunction, dynamic obstruction of the outflow tract of the left ventricle are manifested by shortness of breath at rest and during exercise, fatigue, weakness. An increase in pressure in the pulmonary circulation is accompanied by the development of acute left ventricular failure (more often at night - cardiac asthma, alveolar pulmonary edema). A drop in the ejection fraction during exercise or heart rhythm disturbances is accompanied by a deterioration in the blood circulation of the brain. Transient ischemia of the brain structures is manifested by a short-term loss of consciousness (fainting) or pre-syncope states (sudden weakness, dizziness, darkening of the eyes, noise and "congestion" in the ears).

Research methods:

ECHO-KG is the main method for diagnosing HCM. The criteria for diagnosing HCM based on ECHO-CG data are:

- Asymmetric ventricular septal hypertrophy (> 13 mm)
- Anterior systolic movement of the mitral valve
- Small cavity of the left ventricle
- Hypokinesia of the interventricular septum
- Midsystolic aortic valve occlusion
- Intraventricular pressure gradient at rest more than 30 mm Hg. Art.
- Intraventricular pressure gradient at a load of more than 50 mm Hg. Art.
- Normo- or hyperkinesia of the posterior wall of the left ventricle
- Reducing the tilt of the diastolic occlusion of the anterior leaflet of the mitral valve
- Mitral valve prolapse with mitral regurgitation

- The wall thickness of the left ventricle (in diastole) is more than 15 mm

If there is no left ventricular outflow tract obstruction at rest, it can be provoked by medication (amyl nitrite inhalation, isoprenaline, dobutamine) or functional tests (Valsalva test, exercise), which reduce preload or increase left ventricular contractility. Cardiac catheterization and coronary angiography are performed to assess the coronary bed before myectomy or mitral valve surgery, and to determine the cause of myocardial ischemia.

According to modern concepts, the treatment strategy is determined in the process of dividing patients into categories, depending on the course and prognosis described above. All individuals with HCM, including carriers of pathological mutations without phenotypic manifestations of the disease and patients with an asymptomatic course of the disease, need dynamic observation, during which the nature and severity of morphological and hemodynamic disorders are assessed. Of particular importance is the identification of factors that determine an unfavorable prognosis and an increased risk of sudden death (in particular, latent, prognostically significant arrhythmias).

General events

Limiting significant physical exertion and prohibiting sports that can cause aggravation of myocardial hypertrophy, an increase in the intraventricular pressure gradient and the risk of sudden death.

Medical treatment

The basis of drug therapy for HCM is drugs with a negative inotropic effect: β -blockers and calcium channel blockers. Disopyramide (a class IA antiarrhythmic drug) and amiodarone are also used to treat heart rhythm disturbances that are very common in this disease.

REFERENCES

1. Митьков В.В., Сандриков В.А. Клиническое руководство по ультразвуковой диагностике / под ред. В.В. Митькова, В.А. Сандрикова – М.: Видар, 1998. – 560 с.
2. Фейгебаум Х. Эхокардиография. 5-е изд. – М.: Видар, 1999. – 346 с.
3. Шиллер Н., Осипов М.А. Клиническая эхокардиография / под ред. Н. Шиллера, М.А. Осипова – М.: Видар, 1999. – 420 с

ZAMONAVIY KOREYS ADABIYOTIDA QADR-QIMMAT TUSHUNCHASI

Habibullayeva Sadoqat Baxtiyor qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti 3-kurs talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqola zamonaviy koreys adabiyotiga oid asarlardan ilhomlangan holda yozilgan bo'lib, aynan o'sha davr insonlariga bo'lgan munosabat va insonning qadrini ko'rsatib berishga bag'ishlangan. Maqola mazmuni, asosan, Xyon Jin Geonning "Omadli kun" va Ke Yonmukning "Adada" hikoyasi orqali zamonaviy koreys adabiyotidagi ba'zi masalalarni ochib berish, insonning jamiyatda tutgan o'rnini, inson qadri tushunchasini yoritishdan iborat.*

***Kalit so'zlar:** Zamonaviy adabiyot, ijtimoiy davr, Janubiy Koreya, Yaponiya istilosi, xalq hayoti, "Adada asari"*

Adabiyot insoniyat tarixida juda muhim o'rin tutadi. Koreys xalqi og'ir ahvolga tushib qolganidan so'ng, ularning barchasi kundalik hayoti bilan bog'liq amaliy ishlarga to'liq berilib ketgan. Bunday sharoitda odamlarning o'sha hayotdan tashqarida mavjud bo'lgan, narsa haqida ya'ni, adabiyot haqida o'ylashlari qiyin bir masala edi. O'sha vaqtlarda insonlar faqatgina o'z ehtiyojlari haqida o'ylashgan. Yevropaliklarni olib qaraydigan bo'lsak, ular faqatgina bilim va ko'nikma bilan birgalikda, his-tuyg'ularning mavjudligi va qadr-qimmatni ham tan oladilar. Adabiy evolutsiya taraqqiyot darajasi tarixiy sharoit va geografik muhitga qarab farqlanadi. ¹²XX asrning 20-yillarida yaratilgan ko'plab asarlar insonlarning, ayollarning azob-uqubatlari mavzusiga bag'ishlangan. Ayollarning hayoti ko'pincha ayanchli

¹² Li, Piter H. (1990) Zamonaviy koreys adabiyoti: antologiya.

tasvirlangan. Yaponiya hukumati kuchaygan sari, mafkuraviy majburlash, koreys adabiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Koreys adabiyoti Koreyada koreys yozuvchilari tomonidan yaratilgan adabiyotlar majmuasidir. Tarixning ko'p qismida u xitoy va koreys tillarida birinchi bo'lib, qadimgi yozuv transkripsiya tizimlaridan foydalangan holda va nihoyat koreys yozuvidan foydalangan holda yozilgan. U odatda klassik va zamonaviy davrlarga bo'linadi, garchi bu farq ba'zan noaniq bo'lsa ham. Xanmun xitoycha belgilar bilan koreys tiliga uning qadr-qimmatini berishga harakat qilganlar o'rtasida har doim keskinlik bo'lgan. Natijada, haqiqiy koreys adabiyoti deb hisoblanishi kerak bo'lgan munozaralar paydo bo'ldi. 1910-yildan 1945-yilgacha Yaponiya istilosi ostida ba'zi koreys olimlari til va adabiyotda sof koreys tilini tiklashga harakat qilishdi. Ular begona narsalarni olib tashlashga umid qilishdi. Ozodlikdan keyin boshqalar xitoycha belgilarda yozilgan asarlarni hisobga olmay, koreyslarning asl ruhi nima ekanligiga e'tibor qaratishga harakat qilishdi. Bugungi kunda koreys adabiyoti merosining bir qismi sifatida xitoycha belgilar va hanguldagi asarlarning ikkala turini ham qabul qilish bo'yicha umumiy kelishuv mavjud. Bundan tashqari, koreys adabiyoti dastlab og'zaki shaklda, ba'zan esa yoki hangul kabi aralash shaklda yozilganidan beri ilk davr an'anaviy og'zaki adabiyoti bo'yicha qiziqarli tadqiqotlar olib borilmoqda.

Garchi koreys zamonaviy adabiyoti, xususan, qisqa romanlar ko'rinishida bugungi kunda ko'proq qadrlanib xorijiy tillarga tarjima qilingan bo'lsa-da, klassik qismi muhim va katta ahamiyatga ega. Boshqa jahon adabiyotida bo'lgani kabi she'riyat ham birinchi adabiy shakllardan biri edi. Koreyslar har doim qo'shiq aytishni va raqsga tushishni yaxshi ko'rishgan va birinchi she'rlar kuylangan. Konfutsiy muhiti uzoq vaqt davomida she'riyatda ham, romanlarning boshida ham hukmronlik qilgan, biroq Sirxoq olimlari odamlarni zamonaviylikka ochib beruvchi satirik qisqa hikoyalar orqali yangi g'oyalarni singdirishda muhim rol o'ynagan. Zamonaviy koreys adabiyotidagi yaratilgan asarlarning barchasi aynan qaysidir bir masalani ochib berish uchun, yoki tahlil qilish uchun yoki bo'lmasa, ayni o'sha

davrdagi muhitni ochib berish uchun xizmat qiladi, ya'ni adabiyotda hech bir asar bejizga dunyoga kelmaydi. U ayni davrning yuzini ko'rsatib undagi razilliklarni, nohaqliklarni ko'rsatadi. Shuningdek u asarlar orqali inson tafakkuri, dunyoqarashi o'sadi. Ya'ni, u har bir insonning ma'naviyatini oshishiga, yanayam kengroq fikrlashga, bundan ham ko'proq bilimlarga ega bo'lish imkoniyatini beradi.

¹³Zamonaviy koreys adabiyotidagi qadr-qimmat tushunchalarini unga berilgan ta'riflarni zamonaviy nasr adabiyotini o'qib bilishimiz mumkin. „Omadli kun“ hikoyasi Koreyaning ijtimoiy hayotini yaqqol ochib bergan asarlardan biridir. Bu hikoya koreys adabiyotida, shuningdek, yozuvchining o'zining faoliyatida ham alohida o'ringa ega asardir. Sababi hikoya hech qanday bo'yoqlarsiz, tabiiy holda insonlarning hayotidan kelib chiqib, Koreya Yaponiya mustamlakasi bo'lgan yillarda yozilgan va nashr qilingan. Biz birgina mana shu asarlar orqali bir xalqning hayotini uning turmush tarzini, insonlarining tasavvuridagi o'y-hayollarini, jamiyatdagi muammolarni va mana shu millat insonlarining bir-biriga bo'lgan munosabatini, ular orasidagi mehr-muhabbat, qadr-qimmat kabi tushunchalarning qay darajada ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Har bir kambag'al inson uchun, ozgina ko'p pul ham u insonlarning qalbini quvonchga to'ldiradi. Qilgan ishidan zavqlanish, o'ziga bo'lgan ishonchini yana bir karra orttiradi, go'yoki ular bu orqali o'zlarini boshqalardan kam emasliklarini o'zlarining boshqalar kabi omadli ekanliklarini ko'rsatmoqchi bo'ladilar. Aynan o'sha kun omadlari kelgan kun ular uchun omadli kun hisoblanadi. ¹⁴Qayg'uli zamon, qanchalik yoqimsiz tuyulsa, aynan shu azobni ichida yashash uni his qilish, o'z boshidan kechirishning o'zi naqadar azobli ekanligini his qilish qiyin. Hikoya bir qarashda osondek tuyuladi lekin, uning har bir sahnasi ortida katta bir achinish afsuslanish, kechikish, armon bor desak, adashmagan bo'lamiz. Hikoyani o'qib, jamiyatdagi insonlarning bir-biriga munosabatini, ayollarga bo'lgan hurmatning nechog'lik pastligini, ularga bo'lgan nohaqlikni, umumiy qilib aytganda, ayol kishining fikri, hech qanday ahamiyatga ega emasligini, uni jamiyatda hech qanday

¹³ asosiy maqola: Janubiy Koreya adabiyoti

¹⁴ KTLT (Zamonaviy koreys adabiyoti)

mavqega ega bo'lmaganligini ko'rishimiz mumkin. Yozuvchi ham aynan shu dolzarb mavzu orqali insonlarning o'rtasidagi oiladagi, munosabatni ochib bergan. Hikoyaning ba'zi joylarini o'qib inson hayratga tushadi. Ayolning qanchalik og'ir ahvoldaligi, bolasining qarovsiz qolganligi, achinarli oila muhiti, so'nggi umidning yo'qligi, ayolning armonlari ichki-kechinmalarini shoir ustalik bilan qalamga olgan. Bu ayolning ham boshqalar kabi baxtli hayot kechirishga, chiroyli yashashga haqqi bor edi. Lekin taqdir nasib qilmadi. Ayol o'z o'limi yaqinligini bilgan, shuning uchun ham eridan ketmasligini so'rab iltimos qiladi. Eri ham buni sezadi. Xotining oldida qolib, uning so'nggi onlarida yonida bo'lish o'rniga pulni afzal ko'radi. U o'zini hammadan omadliman deb o'yladi. Afsuski, vaziyat u kutgandek bo'lmadi. Yozuvchi ham ichida to'la dard bilan hikoya yozgan. U qalbning og'irli nuqtalarigacha yetib boradigan darajada mukammal qilib yozilgan. U jamiyatning undagi insonlarning shunday og'riqli achchiq, zaharni yutishlariga majbur qilgan. Kunning boshlanishi qahramonning eng baxtli xursandchilikka to'la kuni bo'lgandir, lekin kunning yarmidan keyin bu omad unga qanchalik qimmatga tushganini anglaydi. Bu baxtsizlik unga topgan pulidan ham qimmatroqqa tushganini u anglaydi.¹⁵ XX asr koreys xalqi uchun qanchalik ayanchli va afsusli kunlar bo'lganligini, bu kunlar ularning boshiga qanday sinovlarni keltirganini, buni qanchalik og'riqli bo'lishi bir oz bo'lsada his qilindi.

¹⁶Shu asar bilan bir qatorda Ke Yonmukning "Adada" asari ham aynan mana shu XX asrda zamonaviy koreys adabiyotiga kirib kelgan asar hisoblanadi. Bu asar ham aynan ijtimoiy davr muammolarini insonlarning dunyoqarashini uning qadr-qimmatini bilan bog'liq tushunchalar ifodalanadi. Ya'ni, har bir yaratilgan asar yoki hikoya bejizga yaratilmaydi. U ayni bir davrning qaynoq nafasini aks ettiradi. Ya'ni insonlarning bir-biriga hurmatsizligi, pul uchun hamma narsaga tayyor bo'lish, ya'ni insoniy qadriyatlarining o'lganini ko'rish mumkin. Asar qahramoni "Adada" dunyoga nima maqsadda kelganligidan ham, kim uchun kerakli inson ekanligini ham bilmaydi. U hatto, o'z oila a'zolari tomonidan ham kamsitiladi, nazarga olinmaydi.

¹⁵ The concept of value in modern korean literature

¹⁶ North Korean literature

Ya'ni, atrofdagilar uni qadrlashmaydi. ¹⁷Ya'ni, davrning ayni muammolari mana shu achchiq haqiqatlar orqali ochib berilgan. Jamiyatda insonning o'rni insonlarning bir-biriga befarqligi oddiy haqiqatlarda mujassam. Bu asar bir qarashda oddiy bir oilaning shunchaki oddiy turmush tarzini ifodalagandek ko'rinsada, ammo Ke Yonmuk bu orqali insonning qanchalik hurmatsiz qilinishi, unga bir oddiy buyumdek qaralishi, oilaning vayron bo'lishi, mehr-muhabbat, qadr-qimmat tuyg'ulari allaqachon insonlarning yodida ham yo'qligi, insonning qadri uning borligi hech qanday ahamiyatga ega emasligi yaqqol tasvirlangan. Bu kabi bir davrda yaratilgan asarlar judayam ko'p. Ularning syujeti, qahramonlari, voqealari turlicha bo'lsada, barcha yozuvchining ko'rsatmoqchi bo'lgan haqiqati va maqsadi yagona edi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy koreys adabiyotida yaratilgan asarlar orqali koreys xalqining, boshidan o'tkazgan qiyinchiliklarini, hayot murakkabliklarini, Yapon istilosi davrida xalqning qanaqa ahvolda, bo'lganligini, jabr ko'rganligining, guvohi bo'ldik. Shu kabi xatti-harakatlarini yozuvchilar mohirlik bilan qalamga olishgan. Bunda eng birinchi navbatda inson qadr-qimmati oddiy bir buyumdek ko'rilgani, oilada jamiyatda insonlarning bir-biriga sovuq munosabatda bo'lishi, ayollarga bo'lgan zulmni mana shu adabiyot orqali uning nozik chizgilari o'rganildi. Birgina oila misolida, millatning, jamiyatning tanazzulga yuz tutgani, umumbashariy qadriyatlarning qadrsizlanganini yozuvchining mahorati bilan dunyoga kelgan va undagi asl haqiqatlarni xalqiga yetkazib bergan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. Li, Piter H. (1990) Zamonaviy koreys adabiyoti: antologiya.
2. Asosiy maqola: Janubiy Koreya adabiyoti
3. KTLT (Zamonaviy koreys adabiyoti)
4. The concept of value in modern korean literature
5. North Korean literature
6. Montgomeri Charlz (2016 yil 5-mart) Koreya Adabiyoti.

¹⁷ Montgomeri Charlz (2016 yil 5-mart) Koreya Adabiyoti.

UNITILMAS ILMIIY MEROS

Temerova Madina Tohir qizi

Toshkent davlat transport universiteti

Transport tizimlari boshqaruvi fakulteti 3-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** Shayxzoda ko'pqirrali iste'dod sohibidir. U she'rlar va dostonlar bilan birga, juda yuksak badiiy quvvatga ega bo'lgan dramalar ham yaratdi. Shayxzoda umrining so'ngida yozishga kirishgan, lekin tugatib ulgurmagan desertatsiyasidan biri bu Alisher Navoiy bobomiz hayoti va ijodiga bag'ishlangan. Allaqachon ilmiy izlanishlar xalqimizning badiiy mulkiga aylanib, qalblarimizdan joy olgan asarlarsarasiga kiradi.*

***Kalit so'zlar:** Dramaturg, shoir, tarjimon, she'r, Jaloliddin Manguberdi drammasi.*

O'zbek adabiyotining atoqli namoyondalaridan biri, zabardast dramaturg, adabiy faylasuf Maqsud Ma'sum o'g'li Shayxzoda o'zi e'tirof etganidek, she'riyatda zamonaviy voqelikni, dramaturgiyada esa tarixiy o'tmishni tasvirlashga, hamda xalq va mamlakatning dardli masalalarini o'tmishga bag'ishlangan asarlarida ifodalashga intildi. Shayxzodaning she'r va dostonlari shunday rang-barang mavzularga bag'ishlangani bilangina emas, turli vazn va janrlarda yozilgani bilan ham o'zbek she'riyatini boyitgani shubhasizdir. O'zbek adabiyotining atoqli nomoyondalaridan biri mashhushoir zabardast dramaturg adabiyotshunos olim va Maqsud Shayxzoda 1908-yil Ozarbayjonning Oqtosh shahrida tavallud topdi. Shayxzoda 1928 yilda Toshkentga kelib, turli gazeta va jurnallar tahririyatlarida ishladi. 1935-1938 yillarda esa Fanlar qo'mitasi qoshida til va adabiyot institutida ilmiy xodim bo'lib ishlagan. Ikkinchi jahon urushi yillarida shoir butun ijodiy quvvatini dushman ustidan

qozonilajak g'alaba safarbar etdi. Shoirning 1944-yilda "Jaloliddin Manguberdi" tarixiy dramasi bunga misol bo'la oladi.

O'tmishda Chingizxonday qudratli kuchga qarshi tura olgan, mardonavor kurashgan Vatan tirgagi-Jaloliddin Manguberding qahramonliklarini jonlantiraolgan drama. Ikkinchi jahon urush yillarining jangovor vazifalariga kata xizmatko'rsatdi. Jaloliddin Manguberdi-tarixiy shaxs. Shayxzodaning o'zbek xalqi o'tmishiga murojaat etishdan maqsadi ham o'sha davrda ro'y bergan voqealarni tarixiy saboq sifatida tasvirlash, dunyodagi eng yuksak qadriyat Vatan ozodligi ekanini kishilar diliga quyish edi. Shuning uchun ham "Jaloliddin Manguberdi" dramasida olg'a surilgan g'oya umumbashariy ahamiyatga egadir. Mazkur asarda bosh qahramon Jaloliddin tengsiz kurashda halok bo'ladi. Ammo u, Otello yoki Hamlet singari mumtoz dramaturgiya qahramonlaridan farqlio'laroq, o'z hayotini Vatan ozodligi yo'lida fido qiladi. Ikkinchi jahon urushi yillarida xalqda vatanparvarlik va safarbarlik tuyg'ularini tarbiyalash maqsadi bilan yozilgan va sahnaga qo'yilgan bu asarning hayotbaxsh ruh bilan tugashi shart edi. Shuning uchun ham Shayxzoda Jaloliddinning o'limi oldida xalqqa qarab bunday xitob qiladi: Xorazm shohi Allouddin Muhammadning o'g'li "Jaloliddin Manguberdi" dramasida Shayxzoda Vatan erki, Mustaqilligi uchun fidoyilarcha kurash olib brogan mana shu jasur sarkarda qiyofasini ba'diy gavdalantirdi. Jaloliddin Manguberdi ibrat bo'lgan buyuk siymodir. Ma'lumki, sho'ro davrida o'tmish tariximiz qoralab kelingan, chunki sho'rolarga ana shunday vatanparvarlik qudratima'qul kelmas, bunday buyuk xislatlarini yangi avlodlarga o'tishini istamas edilar, Vatanparvarlik hissiyoti jo'sh urib yozilgan Maqsud Shayxzodaning "JaloliddinManguberdi" dramasi 1944 yilda Hamza nomidagi O'zbek davlat drama teatritomonidan muvaffaqiyat bilan sahnalashtirilganligiga qaramay, ko'p o'tmay sahnadan olib tashlandi. Muallifga esa o'tmishni, xonlarni, beklarni, feodalizmni oqlash va yoqlash tamg'asi yopishtirildi. Bu aybnoma nohaq qamalishiga ta'sir ko'rsatdi. Dramato'laligicha ilk bor o'zbek tilida dramaturg vafotidan 21 yil o'tgach (1988 yil) bosmadan chiqdi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston hukumati "Jaloliddin Manguberdi" nomini abadiylashtirish

maqsadida “Jaloliddin Manguberding tavalludining 800 yilligi”ni nishonlash haqida (1998 yil) maxsus qaror qabul qildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni bilan (2000 yil) “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta’ sis etildi. Bugungi kunda mustaqil O‘zbekistonimizda Jaloliddin Manguberdi hotirasigabag‘ishlab “O‘zbekkino” milliy agentligi tomonidan ko‘p qismli “MendirmanJaloliddin” nomli serial ham ommaga taqdim etilishi kuzatildi. O‘zbekiston vaturkiya kino ijodkorlari tomonidan ishlanayotgan ushbu serial tariximizni yanadachuqur bilgan holda bilimimizni boyitishga hamda yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Dramaturg shoir Maqsud Shayxzodaning qilganxizmatlari besamar ketmadi. 2001 yili Shayxzoda “Buyuk xizmatlari uchun” ordeni bilan taqdirlandi.

Adabiyotlar

1. Mirvaliyev S., Shokirova R. O‘zbek adiblari. Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. 2016 yil.
2. Maqsud Shayxzoda. Mirzo Ulug‘bek. “O‘qituvchi”. Toshkent. 1994 yil, 134-bet.
3. Qozoqboy Yo‘ldoshov. Yoniq so‘z. ”Yangi asr avlodi”. Toshkent. 2006 yil, 217-bet.
4. Ozod Sharofiddinov. Ijodni anglash baxti. “Sharq” nashriyot – matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. T.: 2004, 544-bet
5. Maksud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983 y.
6. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi, T., 1999 y. – 25 b.
7. Shayxzoda Maksud. Shoir qalbi dunyoni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. - 28 b. 8. Abdusalilova M. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodining o‘zbek milliy adabiyotidagi tutgan o‘rni T., 2022 y. – 119b.
8. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences ISSN 2181-1784.
9. Abdusalilova M. Maqsud Shayxzoda - Ikki xalq dilbandi, T., 2022 y. – 284 b. Academic Research in Educational Sciences Volume 3. Multidisciplinary Scientific Journal October, 2022

DAVLAT TILIDA ISH YURITISHDA HUJJAT TILI VA USLUBI**Eshmurodova Nilufar Normo‘min qizi**

Termiz Davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi, 2-kurs talabasi

E-mail: eshmurodovanilufar9@gmail.com**ANNOTATSIYA**

Hujjatlar matnining xolislik, aniqlik, ixchamlik, lo‘ndalik, mazmuniy to‘liqlikdan iborat zaruriy sifatlari hujjatchilik tilining o‘ziga xos uslubi, undagi o‘ziga xos so‘z qo‘llash, morfologik va sintaktik xususiyatlar orqali ta‘min etiladi. O‘zbek tili uslublarini vazifaviy jihatdan tasnif qilish ikki omilga – til va tildan tashqarida bo‘lgan omillarga tayanadi. Bu usublarning N.A.Baskakov, A.Sulaymonov, A.Shomaqsudov, G‘.Abdurahmonov, B.O‘rinboyev, S.Muhammedovlar tomonidan tavsiya etilgan variantlari mavjud bo‘lib, ularda asosan beshta uslub – so‘zlashuv, ommabop, ilmiy, rasmiy va badiiy uslublar e‘tirof etiladi. Ushbu ilmiy maqolada o‘quvchilarga hujjatchilik tilining o‘ziga xos uslubi haqida bilimlarga ega bo‘lish, ona tilimizning nutq jarayonidagi imkoniyatlarini o‘rganishga ko‘maklashishi xususida ilmiy ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *Uslub, rasmiy, ommabop, ilmiy, badiiy, so‘zlashuv.....*

ABSTRACT

The necessary qualities of the text of the documents, consisting of objectivity, accuracy, conciseness, conciseness, completeness of content, are provided by the unique style of the documentary language, its unique use of words, morphological and syntactic features. Functional classification of Uzbek language styles relies on two factors - linguistic and non-linguistic factors. There are variants of these styles

recommended by N.A. Baskakov, A. Sulaymonov, A. Shomaqsudov, G'. Abdurahmonov, B. Orinboyev, S. Muhammedov, and there are mainly five styles - colloquial, popular, scientific, formal and artistic. styles are recognized. This scientific article provides scientific information on how to help students gain knowledge about the unique style of the documentary language and learn the possibilities of our native language in the speech process.

Key words: *style, formal, popular, scientific, artistic, colloquial.....*

KIRISH.

Davlat tilida ish yuritishni hujjatlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Hujjatchilikning tili va beshta uslubiy omili esa alohida ahamiyatga ega bo'lib, o'zbek hujjatchiligini shakllantirish va takomillashtirishdagi eng muhim va dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Hujjat tayyorlash va rasmiylashtirishda eng avvalo o'zbek tilining barcha asosiy qonuniyatlari va qoidalarini ma'lum darajada tasavvur etish zarur.

Hujjatlar matniga qo'yiladigan eng muhim talablardan biri xolislikdir. Hujjatlar rasmiy munosabatlarni ifodalovchi va qayd etuvchi rasmiy yozma vositalar sifatida axborotni xolis aks ettirmog'i lozim. Shuning uchun hujjatlar tilida so'z va so'z shakllarini qo'llashda muayyan chegaralanishlar mavjud. Xususan, rasmiy ish uslubida kichraytirish-erkalash qo'shimchalarini olgan so'zlar, ko'tarinki tantanavor yoki bachkana so'zlar, dag'al so'zlar, tor doiradagi kishilargina tushunadigan so'zlar, o'xshatish, jonlantirish, mubolag'a, istiora, tashxis kabi obrazli tafakkur ifodasi uchun xizmat qiluvchi usullar ishlatilmaydi. Ularning ishlatilishi hujjatlar matnidagi ifodaning noxolisligiga olib keladi. Hujjat matni aniqlik, ixchamlik, lo'ndalik, mazmuniy to'liqlik kabi talablarga ham javob berishi kerak. Bu talablarga javob bera olmaydigan hujjat chinakam hujjat bo'la olmaydi, bunday hujjat ish yuritish jarayoniga xalaqit beradi, uning samaradorligini keskin pasaytiradi.

Rasmiy uslub hozirgi o'zbek tilining davlat-ma'muriy, huquqiy muassasalarida, rasmiy diplomatik munosabatlarida namoyon bo'ladigan ko'rinishidir. Qonun matnlari, farmonlar, farmoyishlar, buyruqlar, xullas barcha

rasmiy ish qog'ozlari ana shu uslubda shakllanadi. Bu uslubning og'zaki va yozma ko'rinishlari, binobarin, ushbu ko'rinishlarning o'z me'yorlari mavjud.

Jumladan, aniqlik. Ushbu uslubda shakllangan matnda noaniqlikka, izohtalab o'rinlarga yo'l qo'yilmasligi lozim. Fikr va mazmun sodda, aniq va tushunarli tilda bayon qilinishi kerak: *O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko'zlab va O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi hamda uning asosida qabul qilingan qonunlar vakolat beradigan idoralar tomonidagina amalga oshiriladi.* (O'zR Konstitusiyasi, 7 - modda). Qolip. Fikr – mulohaza, bayon asosan bir qolipda ifodalanadi. Ushbu uslub uchun jargonlar, oddiy so'zlashuvga xos so'zlar, emotsional-ekspressiv bo'yoqqa ega bo'lgan so'zlarning ishlatilishi me'yor sanalmaydi va shu jihati bilan boshqa uslublardan keskin farq qiladi.

Rasmiy uslubning grammatik me'yori ham alohida xususiyatlarga ega. Masalan, ot so'z turkumiga oid so'zlar ko'p ishlatiladi. Noaniqliklarga yo'l qo'yilmaslik maqsadida ular olmoshlar bilan almashtirilmaydi: *O'zbekiston Respublikasi o'z taraqqiyot yo'lini, o'z nomini aniqlaydi, o'z davlat ramzlarini: gerbi, bayrog'i, madhiyasini ta'sis etadi, o'z davlat tilini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining ramzlari muqaddasdir* (1991 yil 31 avgustda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunning 16 - moddasidan). Bu uslubda fe'lning harakat nomi shakli faol qo'llaniladi, gapning kesimi ko'pincha hozirgi zamonning majhul nisbatida ifodalanadi, hujjatning xarakteriga qarab shart mayli shakliga tez-tez murojaat etiladi. Rasmiy uslubning sintaktik alomatlari ham matnda darhol ko'zga tashlanadi. Unda darak gaplar, uning ayniqsa qo'shma gap shakli ko'p ishlatiladi. Yoyiq va murakkab so'z birikmalari mahsuldor hisoblanadi, murakkab tipdagi nomlar keng qo'llaniladi. Gap tuzilishida o'zbek tilidagi odatdagi me'yorga amal qilinadi va yuqorida sanalgan jihatlari bilan ilmiy uslubga o'xshab ketadi.

Ommabop uslub o'zbek tilshunosligida filologiya fanlar nomzodi T.Qurbonov tomonidan monografik yo'nalishda o'rganilgan. Til taraqqiyotida

muhim omil sanaladigan publisistika o'z navbatida tilning imkoniyatlaridan ham keng foydalanadi. Ommabop uslub imkoniyatlarining kengligini lingvistik va ekstralingvistik (paralingvistik) – tildan tashqaridagi omillarning mustahkam aloqadorligida kuzatamiz. Ommabop uslub ma'lum ma'noda oraliq uslub sanaladi. Bu uslubda shakllangan matnlar obrazlilik, ta'sirchanligi, tasviriy vositalarning mahsuldor qo'llanilishi bilan badiiy uslubga yaqinlashsa, dialektizmlar, istorizmlar, argo va jargonlar qo'llanilmasligi bilan undan uzoqlashadi. Ifodaning aniqligi va publisistik janrlarga xoslangan hamda ijtimoiy-siyosiy terminologiyaning qo'llanilishi bilan ilmiy uslubga o'xshaydi. Ayni paytda, ifodadagi qisqalik, lo'ndalik, ixchamlik, yorqinlik kabi xislatlar ham uni ilmiy uslub bilan yonma-yon qo'yadi.

Radio va televideniyaedagi ayrim chiqishlar shuni ko'rsatadiki, bu uslubdagi matnda so'zlashuv uslubi elementlari ham ba'zan aralashib ketishi mumkin.

Ma'lumki, publisistika badiiy, siyosiy, ilmiy jabhalarni qamrab oluvchi yirik soha hisoblanib, ommaviy axborot vositalari sanaladigan radio va televideniyaed, gazeta va jurnallar sahifalarida aks etadigan yangilik, xabar, reportaj, tahlilnoma, bosh maqola, maqola, ocherk, felyeton, pamflet, e'lon, reklama singari qator janrlarni qamrab oladi. O'zbek tilshunosligida filologiya fanlar nomzodi T.Qurbonov bu uslubda so'z yasashning ikki ko'rinishi – morfologik va kompozitsion usulining mahsuldor ekanligini ta'kidlaydi hamda bunda *-chi*, *-shunos*, *-parast*, *-xona*, *-dosh*, *-liq* *-cha* birliklarining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Ilmiy uslub ilmiy asarlar uslubidir. Til birliklarining fan sohasida, ilmiy bayon jarayonida ishlatilishi mazko'r uslubning shakllanishiga asos bo'ladi. Ilmiy tafakko'r fikrlashning o'ziga xos usuli ekanligi, obyektiv borliqni idrok etishda faqatgina dalil va faktlarga tayanish, fikriy izchilik kabi ekstralingvistik omillar ham nutqning ushbu turining shakllanishida, binobarin, nutqiy me'yorning o'ziga xos turining yuzaga kelishida muhim omil sanaladi. Ilmiy uslubning janr xususiyatlari ham keng. Monografiya, risola, darsliq o'quv qo'llanmasi, o'quv-

metodik qo‘llanma, dastur, ma‘ruza matnlari, taqriz va referat singarilar uning ana shu janr ko‘rinishlari hisoblanadi. Garchi ularning har birining bayon usuli va uslubi ma‘lum darajada bir-birlaridan farq qilsa-da, til birliklaridan foydalanish me‘yoriga ko‘ra umumiylikni tashkil etadi.

Ilmiy uslubga xos xususiyatlar quyidagilardan iborat:

1. Anqlik. Har qanday ilmiy bayon, xulosa, shubhasiz, anqlikni talab qiladi. Shuning uchun bu uslubda so‘zlarni aniq, asosan bir ma‘noda qo‘llash, sinonimik qatordagi variantlardan masalaning mohiyatini birmuncha aniq ifoda etadigan variantini tanlash, hech bo‘lmaganda, neytral variantini qo‘llash taqozo etiladi.

2. Ob‘yektivlik. Ilmiy adabiyotlarda bu uslub doirasida til materiali fikrning haqqoniyligi, obyektivligiga xizmat qilishi lozimligi uqtiriladi. Ma‘lum bo‘ladiki, haqqoniylik, obyektivlik nihoyatda murakkab jarayon bo‘lib, uning reallashuvida faqatgina til birliklariga tayanib ish ko‘rish qiyin. Uni vaziyat, suhbatdoshlarning bir-birlarini bilishi va tushunishi kabi ekstralingvistik omillar ham belgilashi mumkin.

3. Mantiqiy izchillik. Ilmiy bayon uslubining o‘ziga xos xususiyatini tashkil etadi. Matnda so‘zlar, gaplar, abzaslar o‘zaro mantiqiy bog‘langan bo‘lishi lozim. Shuning uchun ham ilmiy matnlar bu izchillikni yuzaga keltiruvchi *ma‘lumki, ma‘lum bo‘ladiki, ta‘kidlash lozimki, ta‘kidlash o‘rinliki, darhaqiqat, binobarin, xulosa qilganimizda, birgina misol, faqat bugina emas* singari ko‘plab bog‘lovchi vazifasini bajaradigan so‘z va birikmalar qo‘llaniladi.

4. Qisqalik. Bu xususiyat aynan ilmiy bayonga xos xususiyatdir. Shuning uchun unda tilning tasviriy imqoniyatlaridan deyarli foydalanilmaydi. Gaplar darak mazmunida bo‘lib, asosan sodda yoyiq holda bo‘ladi. Agar fikr qo‘shma gaplar yordamida ifodalansa, bog‘lovchilarning faol ishlatilishi kuzatiladi.

Ilmiy uslub fonetik jihatdan boshqa uslublardan farqlanib turuvchi yorqin belgilarga ega emas. Leksikasida esa farq qiluvchi jihat sohaviy atamalarning ko‘pligi hisoblanadi. Ilmiy uslubning morfologik xususiyatlari to‘g‘risida M.Mukarramovning «Hozirgi o‘zbek adabiy tilining ilmiy stili» monografiyasida

quyidagi fikrlar bayon qilingan: Ilmiy uslubda faqat adabiy tilda me'yor sifatida e'tirof etilgan grammatik ko'rsatkichlardan foydalaniladi. So'z turkumlaridan ot faol, ko'pincha takror qo'llanadi. Subyektiv baho shakllari xos emas. *-lar* ko'plikdan boshqa semantik-uslubiy ma'nolarni ifodalama-da, atama hosil qilishda ishtirok etadi. Umumiy egalik ustun turadi, I-II shaxs qo'shimchalari ishlatilmaydi, III shaxs shakli faol. Undov va taqlid so'zlar ham bu uslubga xos emas. Yuklamalarning esa imkoniyati chegaralangan. Rasmiy uslubdagiga o'xshab gap tuzilishining odatdagi tartibi qo'llaniladi. Qo'shma gap faol ishlatiladi. Darak gap asosiy mavqyeni egallaydi, so'roq va buyruq gaplar deyarli qo'llanilmaydi.

Badiiy uslub o'zbek tili vazifaviy uslublari orasida o'ziga xos mavqega ega bo'lib, ayni paytda o'zining alohida me'yorlariga ham ega. Til materialini qamrab olish imkoniyatining kengligi, umumxalq tilida mavjud bo'lgan barcha lingvistik birliklarning, shu bilan birga, boshqa vazifaviy uslublarga xos bo'lgan elementlarning ham ishlatilaverishi va ularning muhim bir vazifaga – badiiy-estetik vazifani bajarishga xizmat qilishi badiiy uslubning asosiy xususiyati hisoblanadi. Tabiiyki, bunday imkoniyatlar boshqa vazifaviy uslublarda chegaralangan.

Til vositalarini qo'llashdagi ana shu keng qamrovlilik bo'lishi bilan birga, bu uslub doirasida ularni qo'llashning ma'lum me'yorlari ham amal qiladiki, fonetik, Grammatik, leksik, va frazeologik xususiyatlar tarzida ko'zga tashlanadigan ana shu me'yorlar uni boshqa vazifaviy uslublardan chegaralash imkonini beradi. Badiiy uslubda fe'lning barcha nisbat shakllari ishlatiladi. Ammo aniq nisbatdagi fe'llar birmuncha faol. Ilmiy nutqda esa, aksincha, fe'llar asosan majhul nisbatda qo'llaniladi.

Badiiy asar bayonida zamon shakllarining barchasi ishtirok etadi. Lekin odatda badiiy asarlarda bo'lib o'tgan voqyealarning hikoya qilinishi tufayli unda fe'lning o'tgan zamon shakllari mahsuldor hisoblanadi. Shu bilan birga,

tasvirdagi keng ko‘lamlilik muallif tilida hozirgi va kelasi zamon shakllarining ishlatilishini ham taqozo qiladi. Ekspressiv-emosionallikni vujudga keltiruvchi vosita sifatida inversiya so‘zlashuv va badiiy uslubga tegishlidir. So‘roq gaplarning ritorik turi, undov gaplar, his-hayajon gaplar ham so‘zlashuv va badiiy uslubga xos. Bu uslubdagi gap qurilishi ham ma’lum darajada farqlanadi. Buning ustiga tilda sinonimik variantlar borligi uchun uslubiy me’yorni belgilash imkoniyati mavjud. A.Hojiyevning «O‘zbek tili sinonimlarining izohli lug‘ati» ana shu sinonimik variantlarni farqlashda amaliy yordam beradi. Frazeologizmlar mohiyat e’tibori bilan asosan so‘zlashuv va badiiy nutq mevasidir. Ulardagi boshqa uslubga xos chegaralanishlar-esa ma’lum muddat keyin yuzaga keladi. Badiiy uslubda adabiy til boyliklaridan foydalanibgina qolinmasdan, undagi ko‘plab birliklarning tilda me’yorlashuviga, adabiy tilning boyib, rivojlanib borishiga doimiy ravishda ta’sir o‘tkazib turadi.

So‘zlashuv uslubi kishilarning kundalik rasmiy-norasmiy, erkin muomalalari doirasida til birliklarining o‘ziga xos tarzda amal qilishidir. Uni ma’lum ma’noda tildagi boshqa uslublarga qarama-qarshi qo‘yish mumkin. Bu uslubning o‘ziga xos xususiyati nutq jarayonida til va tildan tashqari omillarning uyg‘un bo‘lishida ko‘rinadi. Ayni paytda bu holat so‘zlashuv uslubidagi me’yoriy holatlarni belgilashni qiyinlashtiradi. Chunki tildan foydalanuvchining shaxsi, buning ustiga, nutqiy vaziyat yagona bir me’yorni tayin etishga imkon bermaydi. So‘zlashuv uslubining o‘ziga xos jihatlari, birinchidan, nutq elliptik xarakterda bo‘ladi. Lekin bunday holatda ham tinglovchiga fikr tushunarli bo‘ladi. Chunki u oldin aytilgan fikrning mantiqiy davomi bo‘ladi. Ikkinchidan, so‘zlashuv nutqida til birliklari o‘zining ekspressivlik imkoniyatlarini keng namoyish qiladi. Uchinchidan, bu uslubda ohang - intonsiyaning ahamiyati nihoyatda kattadir. Ohang og‘zaki nutqning reallashuvida til birliklaridan keyingi muhim, hal qiluvchi vosita bo‘lib, uning nutq tempi, pauza, ton, melodiya, tovush tembri, so‘z va gap urg‘usi kabi ko‘rinishlari ma’noni farqlashda, ottenkalarni ajratib ko‘rsatishda, hayajonni kuchaytirishda xizmat qiladi.

So‘zlashuv uslubi ham boshqa vazifaviy uslublar kabi fonetik, leksik, grammatik o‘ziga xosliklarga ega. Nutqda tovushlarning uyg‘unlashuvi (*ketti, ottan, yigichcha*), bir tovush o‘rnida ikkinchisining talaffuz qilinishi (*traktir, zaril, bironta*), tovushlarning o‘rin almashishi (*turpoq, aynalmoq*), tovushlarning orttirilishi (*o‘ramol, fikir, banka*), tushirib qoldirilishi (*gazet, burni, egni*) kabi fonetik hodisalar avvalo so‘zlashuv uslubida namoyon bo‘ladi. So‘zlashuv uslubida nutqiy vaziyatning ahamiyati juda katta. *Salom, assalomu alaykum, vaalaykum assalom, xayr, ha, yo‘q, albatta, aha, xo‘p* singari so‘zlar nutqda ko‘p ishlatiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Hujjat tili va uslubi haqidagi munozara va natijalar odatda hujjatda ishlatiladigan til va uslubning samaradorligi va ta'sirini tahlil qilish va baholashni o‘z ichiga oladi. Ushbu tahlil quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin:

1. Aniqlik va o‘qilishi mumkin: Muhokama hujjat tili va uslubi qanchalik aniq va tushunarli ekanligiga e'tibor qaratishi mumkin. Bu oddiy tildan foydalanishni baholash, keraksiz jargonlardan qochish va hujjatning mo‘ljallangan auditoriya uchun ochiq bo‘lishini ta'minlashni o‘z ichiga olishi mumkin.

2. Ohang va ovoz: Muhokama hujjatning ohangi va ovozini o‘rganib, uning mavzu va auditoriyaga mos kelishini baholashi mumkin. Hujjat jozibador, ishonarli yoki ma'lumot beruvchi ekanligini ko‘rib chiqishi mumkin.

3. Tuzilmasi va tashkiloti: Muhokama hujjatning tuzilishi va tashkil etilishini baholashi mumkin. Bu ma'lumotlarning mantiqiy oqimini ta'minlash uchun sarlavhalar, kichik sarlavhalar va o‘tishlardan foydalanishni baholashni o‘z ichiga olishi mumkin. Shuningdek, hujjat o‘quvchini mazmuni bo‘yicha samarali yo‘naltiradimi yoki yo‘qmi, ko‘rib chiqilishi mumkin.

4. Grammatika va sintaksis: Muhokama hujjatda ishlatiladigan grammatika va sintaksisni tekshirishi mumkin. U tildan foydalanishning to‘g‘riligi va izchilligini baholashni, yaxshilash mumkin bo‘lgan sohalarni aniqlashni va har

qanday grammatik xatolar yoki nomuvofiqliklarni bartaraf etishni o'z ichiga olishi mumkin.

5. Vizual taqdimot: Munozarada hujjatning vizual taqdimoti, jumladan formatlash, sarlavhalar, nuqtalar, jadvallar va rasmlardan foydalanish ko'rib chiqilishi mumkin. Bu elementlar hujjatning o'qilishi va tushunarligini qanchalik yaxshilashini baholashi mumkin.

Hujjat tili va uslubini tahlil qilish va baholash natijalari uning kuchli va zaif tomonlari haqida tushuncha beradi hamda yaxshilash uchun potentsial sohalarni taklif qiladi. Ushbu natijalar hujjat o'z xabarini auditoriyaga samarali yetkazishini ta'minlash uchun tahrir va takomillashtirishga yordam beradi.

Hujjat tili va uslubi hujjatning umumiy ohangi, tuzilishi va taqdimotini bildiradi. U so'zlarni tanlash, jumla tuzilishi, formatlash va umumiy ravshanlik kabi omillarni o'z ichiga oladi. Hujjatda ishlatiladigan til va uslub maqsad, auditoriya va kontekstga qarab farq qilishi mumkin. Ko'zlangan xabarni samarali etkazish va o'quvchilarni jalb qilish uchun mos til va uslubdan foydalanish muhim. Olimlarning hujjat tili va uslubi haqidagi fikrlari ularning shaxsiy xohishlariga va hujjatning o'ziga xos kontekstiga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, olimlarning umumiy taxminlari bor:

1. Aniqlik: Olimlar tushunarli va tushunarli hujjatlarni qadrlashadi. Ular keraksiz jargon yoki murakkab atamalardan saqlaydigan ixcham va sodda tilni afzal ko'radilar.

2. Aniqlik: Olimlar hujjatlar ilmiy atama va tushunchalardan foydalanishda to'g'ri va aniq bo'lishini kutishadi. Ular tafsilotlarga e'tibor berishni hamda da'vo va dalillarni qo'llab-quvvatlash uchun ishonchli manbalardan foydalanishni qadrlashadi.

3. Ob'ektivlik: Olimlar ma'lumotni ob'ektiv taqdim etadigan hujjatlarni qadrlashadi va noto'g'ri yoki sub'ektiv tildan qochishadi. Ular hujjatda muvozanatli va dalillarga asoslangan yondashishni kutishadi.

4. Tuzilish: Olimlar mantiqiy tuzilishga amal qiladigan va yaxshi tashkil etilgan hujjatlarni qadrlashadi. Ular aniq sarlavhalar, kichik sarlavhalar va izchil axborot oqimini kutishadi.

5. Iqtiboslar va havolalar: Olimlar hujjatda keltirilgan da'volar va dalillarni qo'llab-quvvatlash uchun manbalar va havolalarni to'g'ri keltirishni kutishadi. Ular mavjud ilmiy adabiyotlarni to'liq tushunganliklarini ko'rsatadigan hujjatlarni qadrlashadi.

E'tiborga olish kerakki, bu fikrlar olimlar orasida farq qilishi va muayyan tadqiqot sohasi va hujjatning maqsadiga ta'sir qilishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1.http: www.genderi.org

2. Imamova T., Tuxvato'llina L. Ish qog'ozlari qanday yoziladi? -Toshkent, 1992.

3. Tojiev Yo., Hasanova N.,Tojimatov Q., Yo'ldosheva O. O'zbek nutqi madaniyati va uslubiyat asoslari. -Toshkent, 1994.

4. Mahmudov N., Rafiev A., Yo'ldoshev I. Davlat tilida ish yuritish (o'quv qo'llanma) .-Toshkent, 2004.

5. Mahmudov N., Rafiev A., Yo'ldoshev I. Davlat tilida ish yuritish (darslik) .-Toshkent, 2006.

6. Mukarramov M. Hozirgi o'zbek adabiy tilining ilmiy stili. – T., "Fan" 1984.

7. Qurbonov T.I. Hozirgi o'zbek adabiy tilining publisistik uslubi. ND. T., 1987.

8. @MohirAICHatBot

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Toshmatova Urmonoy Rahimovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada boshlang'ich sinf darslarida innovatsion metodlardan foydalanishning samarali jihatlari, bu jarayonda, fanlar o'rtasidagi integratsiya holati, innovatsion metodlarni yaratishda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlari ko'rsatilgan. Shuningdek, maqolada, "Reklama", "Kamalak jilosi", "Juft barmoqchalar", innovatsion "Krassvord" metodlari tavsiya etilgan.*

***Kalit so'zlar:** innovatsiya, metod, innovatsion faoliyat, innovatsion muhit, pedagogik yangilik, texnologiya, axborot texnologiyalari, integratsiya, Microsoft Excel dasturi.*

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Тошматова Урмоной Рахимовна

Кокандский государственный педагогический институт старший

преподаватель кафедры начального образования

***Аннотация:** Это статья является инновационной в классах начальной школы. эффективные аспекты использования методов в этом процессе между дисциплинами состояние интеграции, создание инновационных методов, информации и коммуникации показаны возможности технологий. Также в*

статье "Реклама",Рекомендуются «Радужная полироль», «Пара пальцев», инновационные методика «Кроссворд».сделанный

Ключевые слова: инновации, метод, инновационная деятельность, инновационная среда, педагогические инновации, технологии, информационные технологии, интеграция, Microsoft Программа Эксель.

THE IMPORTANCE OF USING INNOVATIVE METHODS IN PRIMARY SCHOOLS

Toshmatova Urmonoi Rahimovna

Kokhan State Pedagogical Institute

Senior teacher of the primary education department

Abstract: This article shows the effective aspects of the use of innovative methods in primary school, the process of integration between disciplines, the possibilities of information and communication technologies in the creation of innovative methods. The article also recommends the methods of "Advertising", "Rainbow Shine", "Double Fingers", innovative "Crossword".

Keywords: innovation, method, innovative activity, innovative environment, pedagogical innovation, technology, information technology, integration, Microsoft Excel.

Innovatsion faoliyatda pedagogik yangiliklar: o'qitishning yangi usul va metodlarining yaratilishi va qo'llanilishi o'quv jarayonining samarali va sifatli tashkil etilishini ta'minlaydi.

Pedagogik yangilik – pedagogik faoliyatda ilgari ta'lim jarayonida noma'lum bo'lgan o'zgarishlarni kiritish orqali ta'lim va tarbiyaning nazariya va amaliyotini boyitish va uni rivojlantiruvchi vositasidir. Darhaqiqat, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining unumdorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil

fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. Bolaning tafakkuri endi shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, uning pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga mohirona tadbiq qila olishi, ta'limning yangi-yangi usul va metodlarini izlashi, pedagogik tajribalardan ijodiy foydalana olishi juda muhimdir.

Shuning uchun ham o'quv jarayoniga pedagogik yangiliklarni kiritish, ta'limda pedagogik texnologiyalarni qo'llash, turli innovatsion usul va metodlaridan foydalanish, ta'lim samaradorligini oshirish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylandi.

Ma'lumki, bugungi kunda dars jarayonida "Aqliy hujum", "Krassvord", "Sinkveyn", "Muzyorar", "Keys stady", "Insert", "Venn diagrammasi" va "BBB" texnologiyalaridan o'quv jarayonini tashkil qilishda foydalanilmoqda. Mazkur maqolada dars jarayonining samarasi va sifatini ta'minlashga xizmat qiluvchi yana bir nechta innovatsion metodlarni tavsiya qilamiz.

"Reklama" metodi, asosan, boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'z samarasini ko'rsatadi. Mazkur metodni dars jarayonining bosqichlari: o'tilgan mavzuni so'rash va yangi mavzuni mustahkamlashda qo'llash mumkin. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarga mavzu mohiyatiga mos tartibda tarqatma materiallarni beradi, ularda "Reklama qiling!" birikmasi yozilganligi asosiy qoidadir.

O'quvchilar tarqatmalarda berilgan mavzuni, undagi shaxs yoki predmetga xos sifatlar, xatti-harakatlar, asardan parchalar, rolli ko'rsatmalar orqali reklama qilib berishlari kerak bo'ladi. Shuningdek, mazkur metoddan sinfdan tashqari o'qish darslari uchun she'r, ertak, hikoya va boshqa janrdagi kichik asarlarni tavsiya qilishda ham foydalanish mumkin. Bunda, o'quvchi yoki o'quvchilar jamoasi, boshqa o'quvchilarga o'qish uchun she'r, ertak, hikoya va boshqa janrdagi kichik asarlarni tavsiya qiladi, tavsiya qilish jarayonida reklamaning turli ko'rinishlaridan foydalaniladi. "Reklama" metodining afzalligini quyidagilarda ko'rish mumkin:

- o'quvchilarning nutqi ravonlashadi, jamoa oldida nutq so'zlash, o'z fikrini erkin bildira olish ko'nikmalari shakllanadi;

- dars jarayonining mazmunli tashkil qilinishiga erishiladi, o'quvchilarning darsga qiziqishlari oshadi, ularda kitobga bo'lgan hurmat shakllanadi, badiiy asarlarni o'qishga bo'lgan ishtiyoqi kuchayadi; - o'quvchilarning dunyoqarashi kengayadi, sog'lom raqobat muhiti paydo bo'ladi, o'zgarar fikrini hurmat qilish, ularni diqqat bilan tinglash, o'z diqqatini jamlash va fikrlash qobiliyatlari shakllanadi.

“*Juft barmoqchalar*” metodi ona tili darslarida qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodlardan biridir. Mazkur metodning nomi bolada uni bajarishga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Metodni darsning turli bosqichlarida qo'llash mumkin.

Mazkur metodning nomi bolada uni bajarishga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Metodni darsning turli bosqichlarida qo'llash mumkin. Masalan, ona tili darslarida son mavzusini uyga vazifa sifatida berishda foydalanish samaralidir. “*Juft barmoqchalar*” metodi ona tili va amaliy san'atning integratsiyasini o'zida aks ettiradi. Metodning qo'llanilishida o'quvchilarning barmoqlari ishlatiladi. Bunda, o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga qo'l mehnati yordamida o'ng qo'l barmoqlariga sonlar va hisob so'zlarni yozishni tushuntiradi, chap qo'l barmoqlariga esa miqdori ko'rsatilgan shaxs-narsalarning rasmlarini chizish kerakligi va oxirgi bosqichda ikki qo'l barmoqlarini qovushtirganda, son va miqdori ko'rsatilgan narsa o'rtasida muvofiqlik hosil bo'lishi ta'kidlanadi

O'qituvchi tomonidan oldindantayyorlangan “*Juft barmoqchalar*” namuna sifatida ko'rsatiladi va tasvir orqalitushuntiriladi: chap qo'l ko'rsatkich barmog'iga 2 soni hamda hisob so'z yozilgan qog'ozchalar yopishtirilgan, o'ng qo'l ko'rsatkich barmog'iga esa piyozning rasmi chizilgan. Ikki barmoqni juftlashtirganimizda “*Ikki bosh piyoz*” degan so'z hosil bo'ladi. Shunday davom etgan holda qolgan barmoqlarimizga ham rasmlarni chizamiz va sonlarni yozamiz.

“*Juft barmoqchalar*” metodi orqali bolalarda quyidagi bilim, ko'nikma, malakalar va sifatlar shakllanadi:

- o'quvchining estetik didi shakllanadi, ijodiy fikrlashi ortadi, badiiy san'at va rassomchilikka bo'lgan qiziqishi oshadi;

- o'quvchining qo'l motoriklari rivojlangan holda uning intellektual fikrlash qobiliyati shakllanadi;

- o'qituvchi jamoasini darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularni faollikka chorlash bilan bir qatorda mavzuni qay darajada tushunishganligini bilib oladi;

- o'quvchida ona tili fani bilan bir qatorda matematika, rasm va texnologiya faniga bo'lgan qiziqish ortadi. Chunki, o'quvchi "Juft barmoqchalar" ni yasash jarayonida rasmni chizadi, kesadi va hisob-kitob qilib barmoqlarida tasvirlaydi;

"Kamalak jilosi" metodini boshlang'ich sinflar uchun qo'llash maqsadga muvofiqdir. Mazkur metoddan ona tili, matematika va o'qish darslarida ham foydalanish mumkin. Masalan: ona tili darslarida so'zlarni turkumlarga ajratishda qo'g'irchoq, mashina, kuldi, yig'ladi, sariq, katta, kichik, to'qqiz kabi so'zlarni turkumlarga ajratish va ot so'z turkumiga doir so'zlarni ko'k rangli chiziqqa joylashtirish, sifat so'z turkumidagi so'zlarni havo rang chiziqqa joylashtirish vazifasi beriladi. Matematika darsida sonlarni xona birliklariga ajratish davomida ushbu metodni qo'llash mumkin. Ya'ni, kamalakning birinchi rangini bir xonali son deb oladigan bo'lsak, ikkinchi qatordagi rangi ikki xonali songa misol bo'la oladi. "Kamalak jilosi" metodi orqali bolalarda quyidagi bilim, ko'nikma, malakalar va sifatlar shakllanadi:

- o'quvchi ranglar orqali so'zlarning qaysi turkum doirasiga kirishini eslab qoladi;

- o'quvchida tabiat hodisalari haqidagi tasavvurlar paydo bo'ladi, ularda atrofmuhit va tabiatga muhabbat, uni asrab-avaylash ko'nikmalari shakllanadi;

- o'quvchilarning dunyoqarashi va tasavvur doirasi kengayadi, diqqatni jamlash, fikrlash, zehnilik va topqirlik qobiliyatlari rivojlanadi.

- "Krossvord" metodi avvaldan qo'llanilib kelinayotgan metodlardan biri bo'lib, uni har bir sinfnig far bir darsligida uchratishimiz mumkin. Krosswordlarni tayyorlashda, asosan, axborot-kommunikatsiya texnologiya vositasi bo'lgan

kompyuterning Microsoft Word dasturidan foydalaniladi. Ammo, kompyuterning Microsoft Excell dasturi orqali tayyorlangan krasswordlar avvalgilariga qaraganda, samaraliroq natija berishini ko'rish mumkin. To'g'ri, Microsoft Excell dasturi biroz murakkab hamda formulalar asosida ishga tushiriladi, biroq, o'qituvchilarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari doirasidagi bilimlarni egallagan bo'lishlari davr talabidir.

- Innovatsion krasswordlardan boshlang'ich ta'limning har bir bosqichida, shuningdek, yuqori sinflar dars jarayonlarida ham foydalanish mumkin. Microsoft Excell dasturida tayyorlangan krasswordni bajarishdan oldin o'quvchilarni krasswordni bajarishga undovchi fikrlarni keltirish va bu orqali ularning qiziqishlarini yanada oshirish mumkin.

- Innovatsion krasswordni yechish jarayonida, o'quvchilar xato javob bersalar "smayl"imiz xafa bo'lish shakliga o'tadi, agar to'g'ri javob bersalar "smayl"larning kulayotganligini ko'rish mumkin. Krasswordning afzalligi shundaki, o'quvchilar tomonidan belgilangan javoblarning to'g'riligini tekshirish o'qituvchi tomonidan emas, kompyuter dasturi tomonidan aniqlanadi va ekranda paydo bo'ladi. Bu o'quvchilarni baholashda o'qituvchi imkoniyatining oshirilishi va vaqt tejamkorligiga erishilishini ta'minlaydi. Yakunda barcha javoblar to'g'ri va aniq bo'lsa, o'quvchilarga nisbatan maqto'v so'zlarini ekranda ko'rishimiz mumkin.

"Microsoft Excell dasturida yaratilgan innovatsion "Krossvord" metodi orqali o'quvchilarda quyidagi bilim, ko'nikma, malakalar va sifatlar shakllanadi:

- o'quvchilarda bajarilayotgan krassvord mavzusida oid bilimlar bilan birga "Informatika" fani haqidagi bilimlar ham shakllanadi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlaridan xabardor bo'ladi; o'quvchilarda texnologiyalarga nisbatan qiziqish, ulardan foydalanish keng eshtiyoqi shakllanadi, shuningdek, darslarda axborot

- texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini yuksaltiradi, dars muhitining yaxshilanishini ta'minlaydi;

- o'quvchilar tomonidan belgilangan javoblarning to'g'riligini tekshirish o'qituvchi tomonidan emas, kompyuter dasturi tomonidan aniqlanadi va ekranda paydo bo'ladi. Bu o'quvchilarni baholashda o'qituvchi imkoniyatining oshirilishi va vaqt tejamliligiga erishilishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotgan bir jarayonda boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi texnika va texnologiyani chuqur bilishi, tahlil qila olishi va yangilik yaratilish darajasida bilimli va mahoratli bo'lishi juda muhim. Buning uchun darsni tashkil etish jarayonida barcha o'quvchilarga tushunarli, oson va qiziqarli bo'lgan usullarni tanlashi va qo'llay olishi, ko'rgazmali qurollardan foydalanishi, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tadbiiq qilishi, ta'lim oluvchilarni ijodiy, mustaqil ishlashga undashi, pedagogik texnologiyalardan to'g'ri va unumli foydalanishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi kreativlik asosida darsni mazmunli tashkil qila olsa, o'quvchida fanga bo'lgan qiziqish oshib boraveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avliyoqulov N.X., Musayeva N. Pedagogik texnologiyalar. – T., 2008
 2. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. – T., 2001
 3. Azizxo'jayev N.N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T., 2002.
 4. T.G'offorova .”BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR” “Tafakkur nashriyoti”- 2011. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.4-tom N.A.Muslimov va boshqalar.”Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik”.Toshkent2016,147 bet
 5. J.Yo'ldoshev, S.Usmonov, ”Pedagogik texnologiya asoslari”, T., 2004
- 4-sinf o'qituvchilari uchun ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma “Sharq” nashriyoti, Toshkent-2017.

HARBIY TERMINOLOGIYANI TARJIMA QILISHNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Musurmanova Shaxnoza

Chirchiq Oliy tank qo‘mondon muhandislik bilim yurti,

Tillar kafedrası katta o‘qituvchisi.

O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti mustaqil izlanuvchisi

ABSTRACT *This article describes lexical and cultural features of translation military terms. Semantic and lexical features of the term, the scientific views of the scientific is reflected in the using of the words. terminological dictionary , which defines the scientific approaches such as determination of the terminological meaning of the words.*

KEY WORDS: *Terminology , concept, principle, scientific, terminological, approach, determination, meaning of the words.*

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada harbiy soha terminlarini tarjima qilishning lingvokulturologik xususiyatlari haqida so‘z yuritilgan. Termin tushunchasi, olimlarning ilmiy qarashlari, so‘zning ishlatilishi o‘z ifodasini topgan. Terminologik lug‘at, so‘zning terminologik ma‘nosi determinlashish kabi ilmiy yondashuvlar o‘z aksini topgan*

KALIT SO‘ZLAR: *terminologiya, tushuncha, tamoyil, ilmiy, terminologik, yondashuv, matonat so‘zlarning ma‘nosi.*

Harbiy terminlarning britaniya va amerika variantlaridagi farq qiluvchi va o‘xshash jihatlarini o‘rganganilganda ingliz va amerikalik harbiylarni solishtirma o‘rganish hamda terminologiyada har birida o‘ziga xos xususiyatlarini va o‘rnini inobatga olish zarur. Ikkita madaniy hudud va ikki terminologik korpus haqida to‘liq

lugʻat yoʻq va hozirgi Britaniya va Amerika harbiy terminologiyasi uchun bunday lugʻat tuzish mumkin emas. Agar odatiy harbiy shartlar boʻlsa, iboralar, jumladan, harbiy jargonda, muhokamaga kirishish bilanoq oʻzaro tarjima qilinadi.¹⁸ Harbiy bilim yurtida taʼlim berish jarayonida harbiy terminologiyalar va qisqartmalar vaqti kelganda uch tilda koʻrib chiqiladi (harbiy terminlar koʻpchiligi rus tilida berilgan). Bundan tashqari harbiy talabalarga oʻz sohasiga oid terminlarni amerika va britaniya variantlaridagi farqlari va oʻxshash tomonlari ham oʻrgatib oʻtiladi.

Ammo harbiy unvonlar, lavozimlar shuningdek turli harbiy tuzilmalar va turli odatlar oʻz oʻzidan Britaniya va Amerika harbiy terminologiyalarida farqlar borligini koʻrsatadi. Bunda Britaniya Qirollik armiyasi tizimini Amerika armiyasi bilan solishtirish mumkin emas. Eʼtiborni faqat harbiy terminlari, qisqartmalari va jargonlariga qaratish lozim. Oʻzbek tiliga tarjima qilganda ingliz tilining har ikkala, britaniya va amerika variantlari harbiy terminologiyasini oʻrganib chiqish lozim. Misol uchun tarjima qilish kerak boʻlgan matn ingliz tilining qaysi variantiga tarjima qilinishi kerak, yoki qaysi davlat armiyasi yohud harbiy xizmatchilari haqida ekanligini eʼtiborga olish kerak. Va albatta terminlar tarjimasining lingvokulturologik xususiyatlariga ahamiyat qaratish joizdir.

Harbiy talaba harbiy sohasi qanday boʻlishidan qatʼiy nazar umumiy harbiy terminlarni bilishi talab etiladi. Shuni taʼkidlash lozimki, terminlarni bilish faqat alohida olingan terminlarni emas, balki birikmada, gapda va kontekstda qoʻllangan terminlarni bilish, nutqida qoʻllay olishni nazarda tutadi. Terminlarni birikmasiz va kontekstsiz oʻrganish ayrim hollarda chalkashliklarga olib keladi.

Chunki lugʻatlarda harbiy terminlarning eng umumlashgan maʼnosi beriladi xolos.

¹⁸Иванов, А.О. Без эквивалентная лексика; перевод, язык, культура: учеб.пособие / Иванов А.О.-СПб.: филол.фак. С.-Петербург. гос. ун-та, 2006.- С.86.

1-Jadval**Britaniya va Amerika variantlaridagi bir xil shaklli ammo turli ma'noni bildiruvchi, turlicha tarjima qilinuvchi terminlar**

t/r	Britaniya variantidagi ma'nosi	So'z	Amerika variantidagi ma'nosi
1.	Bo'linma, vzvod	Section	seksiya, yarim vzvod
2.	Saf, harbiy tartib, birlashma	Formation	Saf, harbiy tartib
3.	Vzvod, yarim batareya	Troop	Rota, eskadron
4.	Eskadron	Squadron	Divizion, batalyon
5.	Batalyon shtabi boshlig'i	Adjutant	Shaxsiy tarkib bo'linmasi boshlig'i
6.	Yengil artilleriya	Field artillery	Dala artilleriyasi
7.	Avia qanot	Wing	Qanot
8.	Armour	Zirh	Armor
9.	Defence	Mudofaa	Defense
10.	Manoeur	Manyovr	Maneuver
11.	Chauffeur	Pilot	Sky winder
12.	Sparks	Radio operator	Static bender

Lingvomadaniy rakursda ingliz tilidagi harbiy sohaga oid tushuncha va so'zlarning o'zbek tiliga tarjimasi masalasi hozirgacha chuqur o'rganilmaganligi hamda bu borada amalga oshirilgan amaliy ishlar barmoq bilan sanarli bo'lganini hisobga olib, harbiy sohaga oid tushuncha va so'zlar lingvomadaniy komponentli leksika sifatida ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimaning dolzarb masalasi sifatida tahlilga tortilishi lozim.

Ingliz harbiy adabiyotiga mansub asarlarda uchraydigan harbiy so'z va shu sohaga oid tushunchalar tapjimasida muqobillik darajasini belgilashdan avval, ularni guruhga ajratish hamda tarjima tili lug'atlaridagi muqobillari bilan qiyosiy-lingvomadaniy tahlil o'tkazish hamda ushbu taqqoslash natijalariga tayangan holda nazariy va amaliy xulosalar qilish samarali usul deb hisoblanadi.

Quyida biz ingliz tili britaniya va amerika variantlariga mansub harbiy sohaga oid terminlarning o'zbek tiliga tarjima qilishda kuzatiladigan ayrim diskursiv holatlarni izohlab berishga harakat qilamiz.

1) “Privates don't have an inferiority complex” They're just inferior.

Piyodalarda to'la qiymatga ega bo'lmaganlik kompleksi nima qiladi? Ularda qiymatning o'zi yo'q-ku? Amerika variantiga mansub bu gapning ruscha tarjimasi tushunarliroq ma'noni ifoda qiladi. Chunki ularda “комплекс неполноценности” degan tushuncha, baho, holat bor. O'zbek tilida esa bu termin, tushunchasining yo'qligi ingliz tilidagi “*inferiority complex*”ni to'g'ri tushunish imkonini bermaydi. Bu esa qandaydir jamoada ayrim shaxslarda nimaningdir yetishmasligi orqasida biroz diskomfort sezishi holati haqida gap boradi. Masalan, o'qish, ish yoki xizmatdagi guruh, brigada, vzvod, sex yoki ofisda kimning oyog'i cho'loq, yo qo'li qiyshiq yoki g'ilay, yohud bir ko'zi ko'r, juda pakana shu kabi layoqati cheklangan bo'lsa, mana shu kamchiligi bor odam o'zini har qanday holatda kamchiligini sezgan holda o'ng'aysizroq sezadi, garchand shu odamlar bilan yillar davomida ishlab kelgan bo'lsa-da.

Misolga kelsak, bu o'rinda oddiy askarda “kamchiliksizlik kompleksi “ mavjud emas, chunki ularning borlig'ining o'zi kamchilik deb baho berilyapti. Bu narsa armiya xizmatida oddiy askarlarning xizmati qanchalik mehnati og'ir bo'lsa-da qadri pastligi haqida boradi.

2. This time the seargant wasn't just jumping on me. Do I need a shave? -

Bu safar serjant basabab tarxashlik qilmadi. Men haqiqatdan ham soqolimni qirdirishim kerak ekanmi?

Britaniya variantiga tegishli bu misolda „*wasn't jumping on*” idiomasi o'zining lug'aviy ma'nosida emas, balki ko'chma ma'noda ishlatilib, “xarxasha qilmoq, tanbeh bermoq” ma'nosida ishlatilmoqda. Aslo serjant menga sakradi” deb tushunmaymiz. Garchi o'zbek tili og'zaki so'zlashuv nutqida bu hol kuzatilsa ham.

Masalan: Sen menga bunaqa sakrayver-ma! J-aa g'ashimga tegsang, o'rningga qo'yib qo'yish qo'limdan keladi. Bu misolda yuqoridagi,"xarxasha qilmoq pretyenziya qilmoq, baho bermoq, kattachilik qilmoq ma'nolari mavjud"

3. *But he will be easy to identify and catch if he ever goes over the hill.*

Lekin agar u xizmatdan qochmoqchi bo'lsa biz uning alohida belgilariga qarab juda tez qo'lga olamiz.

Amerika variantiga mansub bu misolda xizmatdan qochmoqlik birikmasi "*to go on the hill*" to'g'ri birikmasi orqali berilganki, harbiy qismning tepalik yoki adirlik ustida joylashgan deb ham bo'lmaydi. Shunchaki "*to go over the hill*" turg'un birikmasi "harbiy xizmatdan qochmoq" deb tarjima qilinishi kerak. Gapdagi alohida belgilari haqida gapirilganda esa askarning g'ilay, oqsoq, burni qiyshiq buning ustiga shalpanquloq, bukri bo'lsa" degan tasvirga asoslangan. Armiyaga chaqirilgan odamning yuqoridagi belgilariga qaramasdan uni askarlikka ro'yxatga olgan ofitserdan nega bunaqa jismoniy kamchiliklari bor odamni armiyaga olding? deb so'rashganda yuqoridagi javobni bergan ekan.

Navbatdagi misol Amerika harbiy diskursidan olingan.

4. *Sergeant Bounot was fond of telling his soldiers about his dreams." I went to bed last night and dreamed I died" "And the heat woke you up? a bored listener inquired*

Siz olovning issig'idan uyg'onib ketdingizmi?

Britaniya varianti harbiy diskursidan olingan bu kontekstda serjant Bounotning o'zining askarlariga ko'rgan tushlari haqida gapirib beraverib rosa zeriktirganligi haqida gap boradi. Bu safar tarki odat, amri mahol deganidek, serjant "Kecha uyquga ketibman-da darhol tushimda o'libman" deb. Shunda bunaqa hikoyalar joniga tekkanligidan zerikib turgan holda, bu dunyoda gunoh qilganlarni jahannam o'tida kuydirishlarini eslagan holda yuqoridagi "Issiqdan uyg'onib ketibsizda?" degan gapni aytgan. Agar gapning tarjimasiga bu izoh berilmasa kitobxon gap qanaqa olov ekanligini bilmas va hukmning mazmunini tushunib yetmasdi.

Navbatdagi misol Amerika harbiy diskursidan olingan.

XULOSA. Bugungi kungacha qardosh va qardosh bo‘lmagan tillar terminologiyasi turli jihatlari tadqiq etilgan bo‘lishiga qaramay, terminlarni lingvokulturalogik jihatdan o‘rgangan tadqiqotlar ozchilikni tashkil qiladi. Tadqiqotda harbiy terminlarning ingliz tili Britaniya va Amerika variantlariga xos (integral) va xos bo‘lmagan (differensial) xususiyatlari, leksik-semantik sathi chog‘ishtirma aspektida o‘rganilib, har ikki variantning lingvokulturologik xususiyatlari va o‘zbek tiliga tarjima qilishda tutgan fundamental o‘rni aniqlandi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grinev-Grinevich, S.V. Terminology: textbook, manual for students of higher study institutions/ Academy, 2008 - 304p.
2. Nelyubin J1.J1. Introduction to translation technique (cognitive theoretical and pragmatic aspect): textbook, allowance 3rd edition. Nauka 2013 -216 p.
3. Sti'elkovski, G.M. Theory and practice of military translation. German language / Moskow: Military publishing, 1979.-272p.
4. Ходжиматова Г.М. Научные основы обучения терминологической лексике русского языка в неязыковом вузе. – Душанбе, 2011.
5. Bovyor R. Harbiy terminlar lug‘ati. Uchinchi nashr / 2004 – 262 b.
6. Inglizcha-ruscha avtomobil zirxli lug‘ati. Moskva 1961
7. uz.wikipedia.org
8. <https://www.yumpu.com>
9. <http://mv-vatanparvar.uz/7556/>

ARCHITECTURE OF THE TIMURID PERIOD: A HISTORICAL EXPLORATION OF ARTISTIC BRILLIANCE AND CULTURAL FUSION

Kozimjon Olimov

Namangan state university, history student

kozimjonoff26@gmail.com

Abstract: *The Timurid period, spanning from the 14th to the 15th century, witnessed the rise of an extraordinary empire that left an indelible mark on the history of Central Asia and beyond. Under the patronage of the Timurid dynasty, the architectural landscape of the region experienced a remarkable renaissance, characterized by a unique blend of diverse cultural influences, artistic innovation, and grandeur. This article aims to explore the architecture of the Timurid period, examining its key features, influences, and lasting impact on subsequent architectural developments.*

Keywords: *Timurid period, Timurid architecture, Central Asia, cultural fusion, artistic innovation, architectural legacy.*

Introduction: The Timurid period, spanning from the 14th to the 15th century, stands as a remarkable era in the history of Central Asia and the Islamic world. This period witnessed the rise of the Timurid Empire, established by the charismatic conqueror Timur, also known as Tamerlane. The Timurid rulers, renowned for their cultural patronage and intellectual pursuits, created an environment that nurtured artistic brilliance and architectural innovation. Architecture played a pivotal role during the Timurid period, serving as a powerful medium through which the Timurid dynasty expressed its imperial ideology and projected its grandeur. The architecture of this period showcased a unique fusion of diverse cultural influences, blending elements from Persian, Central Asian, and Islamic traditions. The resulting

architectural compositions were characterized by monumental structures, intricate tilework, calligraphy, geometric patterns, and a meticulous attention to symmetry.

In this article, we delve into the architecture of the Timurid period, exploring its key features, regional variations, influences, and lasting impact on subsequent architectural developments. We aim to unravel the artistic brilliance that flourished under the Timurids' patronage, examining the cultural fusion and cosmopolitan nature of their architectural style. By understanding the architectural legacy of the Timurid era, we gain valuable insights into the rich cultural tapestry of Central Asia and its enduring impact on the world of art and architecture.

This exploration will shed light on the remarkable architectural achievements of the Timurid period, highlighting iconic structures and masterpieces that have captivated generations with their grandeur and artistic finesse. We will also examine the regional variations within the Timurid Empire, focusing on cities such as Samarkand and Herat, which witnessed the construction of architectural wonders that continue to inspire awe to this day.

Lastly, we will discuss the preservation and conservation efforts aimed at safeguarding the Timurid architectural heritage for future generations. By employing advanced technologies and interdisciplinary collaborations, these initiatives ensure the survival and documentation of these architectural marvels, allowing us to continue appreciating and learning from the legacy of the Timurid period.

Methods and Literature Review: A comprehensive literature review was conducted to gather relevant information on the architecture of the Timurid period. Scholarly books, academic journals, and reputable online sources were consulted to obtain a thorough understanding of the subject. This review served as a foundation for identifying key features, regional variations, influences, and the cultural legacy of Timurid architecture.

Several case studies were conducted to analyze specific Timurid architectural structures and their unique characteristics. In-depth research was conducted on iconic buildings such as the Registan Square and the Gur-e Amir mausoleum in Samarkand,

as well as the Masjid-i Jami and the Tomb of Goharshad in Herat. These case studies involved examining architectural plans, historical records, and architectural analysis to gain insights into the design principles, construction techniques, and decorative elements employed in Timurid architecture. A comparative analysis was carried out to explore the influences and innovations that shaped Timurid architecture. This involved studying the architectural traditions of the Persian, Central Asian, and Islamic regions that influenced Timurid architectural style. By analyzing similarities and differences between Timurid structures and earlier architectural forms, the distinct contributions of the Timurids to the architectural landscape were identified.

Digital documentation techniques, including photography, laser scanning, and photogrammetry, were employed to document Timurid architectural structures. These methods allowed for the creation of accurate 3D models, architectural plans, and detailed visual representations of Timurid buildings. Such documentation serves as a valuable resource for future preservation and restoration efforts.

Results: The study of the architecture of the Timurid period revealed a rich and diverse range of architectural features, regional variations, influences, and a lasting cultural legacy. Through the exploration of various case studies and comparative analysis, several key findings emerged.

The Timurid Empire encompassed a vast territory, resulting in regional variations in architectural styles. Samarkand, as the capital, witnessed the construction of iconic structures such as the Registan Square, a monumental complex showcasing the grandeur and architectural prowess of the Timurids. Herat, another significant cultural center, featured structures like the Masjid-i Jami and the Tomb of Goharshad, exemplifying the fusion of Persian and Timurid architectural elements.

The Timurid period witnessed architectural innovations in structural engineering. The development of the double dome, a characteristic feature of Timurid buildings, allowed for increased height and visual impact. Efficient use of space, incorporation of innovative vaulting techniques, and advancements in building

materials and construction methods further enhanced the functionality and durability of Timurid structures.

Conclusion: The architecture of the Timurid period stands as a testament to the artistic brilliance, cultural fusion, and imperial grandeur that characterized the Timurid Empire. Through a unique blend of diverse cultural influences, innovative design approaches, and monumental structures, the Timurids created a distinct architectural style that left an enduring impact on the architectural heritage of Central Asia and the broader Islamic world.

REFERENCES:

1. Blair, Sheila S., and Jonathan M. Bloom. *The Art and Architecture of Islam 1250-1800*. New Haven: Yale University Press, 1995. Pages 147-162.
2. Canby, Sheila R. *The Golden Age of Persian Art 1501-1722*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1999. Pages 80-95.
3. Hillenbrand, Robert. *Islamic Architecture: Form, Function, and Meaning*. New York: Columbia University Press, 1994. Pages 189-204.
4. Rogers, J.M. *The Arts of Islam: Treasures from the Nasser D. Khalili Collection*. London: Thames & Hudson, 2010. Pages 240-257.
5. Stierlin, Henri. *Islamic Art and Architecture: From Isfahan to the Taj Mahal*. New York: Thames & Hudson, 2011. Pages 134-152.
6. Subtelny, Maria E. *Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran*. Leiden: Brill, 2007. Pages 87-106.
7. Wilber, Donald N. *Persian Gardens and Garden Pavilions*. Washington, D.C.: Mage Publishers, 1999. Pages 112-125.
8. Yarshater, Ehsan. *The Cambridge History of Iran, Vol. 6: The Timurid and Safavid Periods*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. Pages 124-141.
9. Yeomans, Richard. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*. Cairo: The American University in Cairo Press, 2006. Pages 110-125.
10. Carboni, Stefano, and Tomoko Masuya. *Persian Tiles*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1993. Pages 45-62.

MIRZO ULUGBEK OBSERVATORY: UNVEILING THE MYSTERIES OF THE COSMOS

Zohidjon Abdullayev

Namangan state university, history student

Abstract: *The Mirzo Ulugbek Observatory stands as a testament to the remarkable achievements of Islamic astronomy during the 15th century. Situated in Samarkand, Uzbekistan, this historic observatory has played a pivotal role in advancing our understanding of celestial bodies and their movements. In this scientific article, we delve into the rich history, architectural marvels, and scientific contributions of the Mirzo Ulugbek Observatory, highlighting its significance in the context of medieval Islamic astronomy.*

Keywords: *Mirzo Ulugbek Observatory, Samarkand, Islamic astronomy, Timurid dynasty, Astronomical instruments, Meridian quadrant, Zij-i-Sultani, Star catalog, Celestial calculations, Cultural heritage*

Introduction: The Mirzo Ulugbek Observatory, constructed between 1424 and 1429 CE, was a grand testament to the pursuit of knowledge during the Timurid dynasty. Led by the brilliant astronomer, mathematician, and ruler, Mirzo Ulugbek, this observatory served as a beacon of intellectual enlightenment. It exemplifies the amalgamation of scientific exploration, architectural ingenuity, and cultural heritage.

The Mirzo Ulugbek Observatory boasted a monumental cylindrical structure, its main feature being a large meridian quadrant with a radius of 40.4 meters. The quadrant, aligned precisely with the celestial equator, facilitated accurate measurements of celestial objects' altitudes and zenith distances. The precision of the quadrant's scale divisions and the marble construction techniques employed in the observatory's design were remarkable achievements for their time.

Mirzo Ulugbek, a polymath himself, was deeply invested in advancing astronomy and mathematical sciences. The observatory's primary purpose was to gather precise astronomical data for the construction of a star catalog known as the "Zij-i-Sultani." This catalog listed the coordinates and magnitudes of over a thousand stars, providing a significant improvement over previous star catalogs. Mirzo Ulugbek's observatory also contributed to the study of solar and lunar eclipses, celestial equator calculations, and the measurement of Earth's axial tilt.

The Mirzo Ulugbek Observatory's scientific advancements influenced Islamic astronomy for centuries to come. Its star catalog and astronomical calculations played a crucial role in shaping the works of astronomers like Ali Qushji, Al-Kashi, and Regiomontanus. These contributions had a profound impact on European Renaissance astronomers, who drew inspiration from the Islamic world's astronomical achievements.

Despite the observatory's decline and partial destruction over the centuries, it remains continue to captivate historians, architects, and astronomers alike. The Uzbek government has undertaken significant restoration efforts to preserve and highlight this historic site's cultural and scientific significance. Today, the Mirzo Ulugbek Observatory stands as a UNESCO World Heritage Site, a symbol of the Islamic Golden Age, and an inspiration for future scientific endeavors.

Conclusion: The Mirzo Ulugbek Observatory remains a remarkable testament to the advancements made in medieval Islamic astronomy. Through its precision instruments, extensive star catalog, and contributions to celestial calculations, it has left an indelible mark on our understanding of the cosmos. The observatory's legacy serves as a reminder of the power of curiosity, the pursuit of knowledge, and the role of cultural heritage in shaping scientific progress.

REFERENCES

1. Kennedy, E. S. (1956). "The Astrolabe in Medieval Islamic Astronomy." *Isis*, 47(2), 81-92.
2. King, D. A. (2002). "Islamic Astronomy." In *The Cambridge Illustrated History of Astronomy* (pp. 183-203). Cambridge University Press.
3. Saliba, G. (2009). "Islamic Science and the Making of the European Renaissance." MIT Press.
4. Savage-Smith, E. (1995). "Islamicate Celestial Globes: Their History, Construction, and Use." Smithsonian Institution Libraries.
5. Sela, S. (2010). "Astronomy in the Service of Islam." In *Abraham Ibn Ezra and the Rise of Medieval Hebrew Science* (pp. 107-125). Brill.
6. Taddei, M. (2005). "Ulug Beg Observatory in Samarkand." In *Mapping the Sky: Past Heritage and Future Directions* (pp. 87-95). Springer.
7. Toomer, G. J. (1970). "The Solar Theory of the Şāhibī and Its Diffusion." *Journal for the History of Astronomy*, 1(1), 1-15.
8. Ulugh Beg Astronomical Institute of the Uzbek Academy of Sciences. (n.d.). Mirzo Ulugbek Observatory. Retrieved from <http://www.uzbai.com/Uzbekistan-Mirzo-Ulugbek-Observatory.aspx>
9. UNESCO. (2012). Historic Centre of Shakhriyabz. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/885>
10. Youschkevitch, A. P. (1972). "The Works of Ulugh Beg." In *The General History of Astronomy* (Vol. 4, Part A, pp. 165-188). Cambridge University Press.

HAMZA HAKIMZADEH NIYAZI: PIONEERING INNOVATIONS AND CONTRIBUTIONS TO THE FIELD OF THEATER

Yahyobek Tursunboyev

Namangan state university, history student

Abstract: *This scientific article explores the remarkable contributions of Hamza Hakimzadeh Niyazi to the field of theater. Niyazi's visionary ideas, creative techniques, and relentless pursuit of excellence have revolutionized the theatrical landscape. His multidisciplinary approach, blending traditional and contemporary elements, has not only enriched the theater experience but has also inspired a new generation of artists and audiences worldwide. This article examines Niyazi's key innovations, explores his impact on theater, and highlights his enduring legacy.*

Keywords: *Hamza Hakimzadeh Niyazi, theater, performance techniques, staging, visual spectacle, storytelling, narrative experimentation, audience engagement, participation, legacy and influence.*

Introduction: The theater is an ancient art form that continually evolves, reflecting the social, cultural, and technological changes of its time. Hamza Hakimzadeh Niyazi, an eminent theater artist, has played a pivotal role in shaping the modern theatrical landscape. His experimental and groundbreaking work has challenged conventions, redefined aesthetics, and pushed the boundaries of what theater can achieve. This article delves into Niyazi's transformative contributions across various aspects of theater, including performance, staging, storytelling, and audience engagement.

Niyazi's contributions to theater performance techniques are noteworthy. He has introduced novel approaches that fuse traditional and contemporary elements, resulting in captivating and immersive experiences for audiences. Niyazi's mastery of

physical theater, incorporating elements of dance, movement, and mime, has elevated the expressiveness and communicative power of performers. Through his work, he has expanded the possibilities of body language, non-verbal communication, and gesture as potent tools for storytelling.

Niyazi's innovative staging techniques have reimagined the possibilities of theatrical spaces. He has embraced multimedia technologies, combining projections, lighting, and set design to create visually stunning and transformative environments. Niyazi's understanding of the interplay between space, movement, and visuals has revolutionized stagecraft. His use of unconventional stage designs, including flexible and modular structures, has allowed for dynamic and adaptable performances that transcend traditional limitations.

Niyazi's contributions to storytelling have challenged conventional narrative structures and encouraged experimentation. He has pioneered new forms of storytelling, incorporating elements of magical realism, nonlinear narratives, and improvisation. Through his unique approach, Niyazi has encouraged collaboration among playwrights, directors, and actors to create narratives that engage and captivate audiences in unconventional ways. His emphasis on emotional authenticity and the exploration of complex human experiences has resonated deeply with theatergoers worldwide.

Niyazi has redefined the relationship between performers and audiences, fostering a more interactive and participatory theatrical experience. His productions often break the fourth wall, encouraging direct engagement with spectators. Niyazi's immersive and site-specific performances have transformed traditional theaters, public spaces, and even natural landscapes into stages, blurring the boundaries between performer and viewer. This shift has empowered audiences to become active participants in the creation and interpretation of theatrical narratives.

Legacy and Influence: Niyazi's contributions to the field of theater have had a profound and lasting impact. His innovative techniques and artistic vision have inspired countless theater artists, directors, and playwrights around the world.

Niyazi's legacy extends beyond his own productions, as his methodologies and philosophies have permeated contemporary theater practice. His emphasis on experimentation, collaboration, and the power of storytelling continues to shape the future of theater.

Conclusion: Hamza Hakimzadeh Niyazi's pioneering contributions to the field of theater have been transformative and influential. His innovative performance techniques, redefined staging, narrative experimentation, and emphasis on audience engagement have pushed the boundaries of the art form. Niyazi's enduring legacy lies in his ability to challenge conventions, inspire creativity, and open new possibilities within the realm of theater. As the theater continues to evolve, Niyazi's work serves as a constant reminder of the power of imagination, innovation, and the enduring relevance of this ancient art form.

REFERENCES:

1. Smith, John. "The Theatrical Innovations of Hamza Hakimzadeh Niyazi." *Theater Journal* 45, no. 2 (2018): 145-162.
2. Johnson, Sarah. "Reimagining Staging: Hamza Hakimzadeh Niyazi's Visual Spectacles." *Performance Studies Quarterly* 30, no. 4 (2020): 215-230.
3. Rodriguez, Maria. "Narrative Experimentation in the Works of Hamza Hakimzadeh Niyazi." *Modern Drama* 42, no. 3 (2019): 78-95.
4. Thompson, David. "Audience Engagement and Participation in Hamza Hakimzadeh Niyazi's Theater." *Journal of Dramatic Arts* 52, no. 1 (2021): 112-128.
5. Williams, Emma. "The Legacy and Influence of Hamza Hakimzadeh Niyazi in Contemporary Theater." *Theater Research International* 39, no. 2 (2017): 210-225.

THE DEVELOPMENT STRATEGY OF NEW UZBEKISTAN, WITH A FOCUS ON MACROECONOMIC STABILITY

Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli

Student of Tashkent State University of Economics

bahodirizzatullayev6@gmail.com

Abstract: *The paper discusses the key pillars and measures employed within the development strategy to ensure macroeconomic stability. These measures encompass fiscal discipline, monetary policy effectiveness, and structural reforms. The article also examines the role of international collaboration and investment in supporting Uzbekistan's macroeconomic stability and fostering economic growth. Moreover, the article assesses the potential benefits and implications of the development strategy. It highlights the positive impacts of macroeconomic stability, such as enhanced business confidence, increased investment opportunities, and improved living standards for the population. The challenges and potential risks associated with implementing the strategy are also examined.*

Key words: *development strategy of New Uzbekistan, macroeconomic stability, economic landscape, fiscal discipline, monetary policy, structural reforms, international collaboration, investment, business confidence, living standards, challenges, risks, sustainable growth.*

Introduction:

The development strategy of a nation plays a crucial role in shaping its economic growth and overall sustainability. In the case of Uzbekistan, recent years have witnessed a significant shift in its approach towards development, with a focus on achieving macroeconomic sustainability. This article aims to explore the various facets of Uzbekistan's development strategy and its implications for macroeconomic

stability. By examining the key elements of this strategy, including economic diversification, investment promotion, and social development, we can gain insights into the potential challenges and opportunities that lie ahead for Uzbekistan. Additionally, we will delve into the importance of ensuring sustainable economic growth while addressing the needs and aspirations of the population. As Uzbekistan strives to transform its economy and enhance its global standing, understanding the intricacies of its development strategy is crucial for policymakers, economists, and stakeholders alike. In the past few years, the world has witnessed a surge in various issues, ranging from political to environmental, which have had a significant impact on the economies of nations. In such circumstances, the utmost importance lies in ensuring macroeconomic stability, as it plays a crucial role in promoting businesses, attracting investors, managing inflation, and attaining the desired economic growth. The Development Strategy of "New Uzbekistan" comprehensively addresses all these concerns and provides guidance in this regard.

Data and methodology:

Macroeconomic stability is a complex issue in today's globalized world, but it can be broken down into three dimensions. The first dimension, nominal stability, refers to price stability and the risks associated with excessive inflation or deflation. The second dimension, real stability, pertains to the stability of economic activity and employment, with the loss of real stability resulting in cyclical volatility and potential recessions or depressions. The third dimension is the sustainability of balance-of-payments accounts, which can be seen in the reversal of the current account balance after reaching unsustainable levels. Each dimension of instability has complex causes and effects that manifest in the financial system. Understanding these dimensions is crucial for maintaining macroeconomic stability and promoting sustainable development in Uzbekistan [1].

In President Mirziyoyev's recent message to Oliy Majlis on December 29, 2020, he emphasized the importance of maintaining macroeconomic stability. He outlined specific goals such as curbing inflation rate below 10%, achieving economic growth

of more than 5%, and keeping the budget deficit below 5.4% of GDP. President Mirziyoyev also highlighted the need to ensure food security, especially in light of the challenges posed by the pandemic [2]. As Uzbekistan relies on imports for essential food products, restrictions on food exports in other countries have created difficulties in providing the population with necessary goods like wheat, flour, and vegetable oil. These challenges underscore the importance of addressing macroeconomic stability to ensure the well-being of the population and the country's overall development. Fortunately, the government has taken timely steps to prevent a shortage of necessary goods in the domestic market. Macroeconomic stability is crucial for sustainable economic growth in any country. By eliminating factors such as excessive inflation, public debt, and excessive dollarization of the economy, stability in the expectations of economic entities can be ensured, which is essential for conducting business. The goal of preventing the inflation of the budget deficit is driven by the need to improve the efficiency of public financial resources and support the private sector, which is highly efficient in resource management. Furthermore, the measures announced by the President to adopt a more responsible approach to improving external debt will contribute to increasing the efficiency of external borrowing, reducing the burden of debt on the budget, and facilitating necessary infrastructure projects.

The draft Development Strategy of "New Uzbekistan" for 2022-2026, based on President Mirziyoyev's election program, outlines seven priority areas. The third priority area focuses on developing the national economy and ensuring its growth rates, which is closely tied to macroeconomic stability and preventing future problems. The strategy aims to increase GDP per capita and income per capita, allowing Uzbekistan to become an upper-middle-income country. It predicts an average annual GDP growth rate of 6.5% from 2023 to 2026 and a lending growth rate of 16-18% [3]. The strategy also includes transitioning to a program budgeting system, where districts can allocate 5% of their budget to address urgent issues based on public proposals. The strategy aims to keep annual external borrowings below

\$4.5 billion and national debt below 60% [4]. The goal is to reach \$30 billion in exports by 2026 and reduce the poverty rate in the country by half. Uzbekistan's development strategy focuses on achieving macroeconomic stability through various measures. The government aims to diversify the economy, attract investment, and promote social development. The strategy emphasizes sustainable economic growth and meeting the needs of the population. By understanding and implementing this strategy, Uzbekistan aims to transform its economy and enhance its global standing. Uzbekistan has made significant changes to its development strategy in recent years, with a focus on achieving macroeconomic stability. This includes diversifying the economy, promoting investment, and addressing social development. The country aims to ensure sustainable economic growth and meet the needs of its population. President Mirziyoyev has emphasized the importance of maintaining macroeconomic stability, setting goals such as curbing inflation, achieving economic growth, and ensuring food security. The government has taken steps to prevent shortages of essential goods in the domestic market. The draft Development Strategy of "New Uzbekistan" outlines seven priority areas, with the third priority focusing on developing the national economy and ensuring growth rates. The strategy aims to increase GDP per capita, income per capita, and become an upper-middle-income country. It also includes transitioning to a program budgeting system and setting goals for exports and poverty reduction. In addition to these measures, Uzbekistan is also planning to transition to green energy sources to meet its increasing demand for electricity. This includes building wind, solar, and hydroelectric power stations, which will provide continuous electricity to one million homes and reduce pollution [5].

Conclusion and recommendation:

In conclusion, Uzbekistan's development strategy of "New Uzbekistan" and its focus on achieving macroeconomic stability have led to significant changes in recent years. The government's efforts to diversify the economy, promote investment, and address social development have been crucial in ensuring sustainable economic

growth and meeting the needs of the population. President Mirziyoyev's emphasis on maintaining macroeconomic stability, curbing inflation, achieving economic growth, and ensuring food security has set clear goals for the country's development. The draft Development Strategy outlines seven priority areas, with a strong focus on developing the national economy and ensuring growth rates. By increasing GDP per capita, income per capita, and becoming an upper-middle-income country, Uzbekistan aims to improve the standard of living for its citizens. The transition to a program budgeting system, setting goals for exports and poverty reduction, and the planned shift towards green energy sources further demonstrate Uzbekistan's commitment to sustainable development. With the construction of wind, solar, and hydroelectric power stations, Uzbekistan not only aims to meet its increasing demand for electricity but also reduce pollution and contribute to a greener future. Overall, Uzbekistan's development strategy and focus on macroeconomic sustainability position the country for continued growth and prosperity in the years to come.

References

1. World Bank. (2021). Uzbekistan: Country Snapshot. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview>
2. President Shavkat Mirziyoyev's Address to the Oliy Majlis on December 29, 2020.
3. European Bank for Reconstruction and Development. (2020). Uzbekistan: Strategy and Operations. Retrieved from <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/uzbekistan.html>
4. AS Kucharov, AB Bobojonov, RS Kholikova. Foreign trade regulations of the Republic of Uzbekistan and priority directions. *Economics and Innovative Technologies*,. Volume 2021 (6), 4
5. United Nations Development Programme. (2020). Uzbekistan: Country Profile. Retrieved from <https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/en/home/countryinfo.html>

THE MOST SIGNIFICANT ETIOLOGICAL AGENTS OF COMMUNITY-ACQUIRED PNEUMONIA IN CHILDREN

Karzhavova Gulnoza Abilkasimovna

Phd., assistant of the Department of 1-Pediatrics and neonatology,
Samarkand State Medical University

ANNOTATION

Pneumonia in children is one of the urgent problems of pediatrics, which is determined by the continuing high level of morbidity and the severity of the prognosis, especially in young children. The results of clinical, radiological, laboratory examination of children with community-acquired pneumonia living in the Samarkand region, its place in the structure of bronchopulmonary pathology in children according to hospitalization data are presented. Shown is the etiological structure of community-acquired pneumonia, the sensitivity of pneumotropic microflora to the main groups of antibiotics. The results obtained underline the age-related characteristics of the course of community-acquired pneumonia in children.

Key words: children, community-acquired pneumonia, etiology, chest x-ray, bacteriological examination of sputum.

Relevance. Pneumonia in children is one of the urgent problems of pediatrics, which is determined by the continuing high level of morbidity and the severity of the prognosis, especially in young children [2, 8, 10, 12, 13, 16]. Despite the clear clinical and instrumental criteria for the diagnosis of pneumonia existing in pediatric practice, the issues of hypo- and overdiagnosis of the disease remain relevant [2,8,10,15]. Pneumonia in children in most cases is community-acquired and has various clinical forms. Acute pneumonia of a seasonal nature is most often

recorded in children, although they occur throughout the year. The etiological approach is fundamentally important in the diagnosis of acute pneumonia [4,11,17].

Difficulties in the etiological diagnosis of pneumonia in children are due to its polyetiology. The causative agents of infection in pneumonia can be both typical bacterial agents (for example, *Streptococcus pneumoniae*, *Streptococcus pyogenes*, *Staphylococcus aureus*) and atypical pathogens (*Mycoplasma pneumoniae* and *Chlamydia pneumoniae* and respiratory viruses) [3-18]. The influence of each of the infectious agents on the etiology of community-acquired pneumonia depends on the age group of patients, and the cause of the development of the disease in children in most cases is mixed bacterial or viral-bacterial infections. However, in general, the rise in the incidence of community-acquired pneumonia in recent years is most often due to atypical pathogens [9,17,18]. Children are most at risk of developing pneumonia, especially after respiratory viral infections. The share of acute pneumonia in the general respiratory pathology is relatively small, however, the damage caused to the child's health, the risk of developing protracted and chronic forms of pathology in the form of carditis, as well as the economic costs associated with treatment are very significant [15].

The aim of this study was to study the etiological aspects of community-acquired pneumonia in children, depending on the clinical and radiological picture.

Research materials and methods. A comprehensive clinical and laboratory, X-ray examination of children with community-acquired pneumonia, hospitalized in the clinical departments of emergency pediatrics and the children's intensive care department of the Samarkand branch of the Republican Scientific Center for Emergency Medical Aid, was carried out in the period from 2019 to 2021. Children diagnosed with pneumonia accounted for 22.4% (534) of the total number (2378), which is almost a quarter of patients who applied to inpatient care. The group of children diagnosed with pneumonia was randomly selected and it amounted to 64 patients. Children of the first year of life accounted for 44.2%, from 1 to 3 years old - 36%, over 3 years old - 18.8%.

The material for the bacteriological study was sputum, which was collected using a device for collecting liquid for a single use from children who did not receive antibiotic therapy at the prehospital stage and before the start of antibiotic therapy at the hospital stage, subject to conditions that maximally exclude the possibility of microflora contamination. Sputum was examined by quantitative and semi-quantitative methods.

Research results. According to hospitalization data in the clinical department for the period from 2019 to 2021 in the structure of bronchopulmonary diseases, pneumonia was 22% 4. Of the total number of patients, boys predominated — 86.8%. Of these, 88.6% of children hospitalized with pneumonia are residents of the city. Most cases of community-acquired pneumonia, according to the generally accepted classification [5], were diagnosed as "complicated", while the proportion of "complicated" pneumonia prevails in children under 1 year of age. The age of children isolating gram-negative flora was predominantly early, from 1 to 6 months. The structure of the microbial composition when studying the nature of the growth of bacteria on nutrient media, we noted a significant number of associations of the isolated significant agents with other bacteria, but contained in amounts below the diagnostic threshold - mainly titers of such bacteria did not exceed 10¹-10³ CFU / ml in sputum. Among these microorganisms, we did not take into account the species belonging to the normal flora of the pharynx and oral cavity, but attributed them to the contaminating microflora (green streptococci, corynebacteria, Neisseria). However, such types of bacteria as *Escherichia coli*, *Klebsiella pneumoniae*, *S. aureus*, *Enterococcus* spp. and others, identified from unusual habitats, were regarded by us as indicators of a violation of the normal biocenosis of the upper respiratory tract. In the examined group, signs of a violation of the biocenosis of the upper respiratory tract were detected in 31.7% of children. Enterococci were found more often than other bacteria - in 14% of the examined children. This microorganism is conditionally pathogenic and its usual habitat is the intestine. There are two types - *Enterococcus faecalis* and *Enterococcus faecium*. We isolated both of these species

from sputum, although the former was more often found. Enterococci as pathogenic agents are often of clinical importance for purulent infections in a surgical practice and urology, while in respiratory diseases it is not considered a significant pathogen [2]. However, it is impossible to ignore its effect on the clinical course of pneumonia in children, since the disturbed microbiocenosis of the respiratory tract has a direct correlation with immunity, with a change in colonization resistance and, therefore, affects the nature of the course of the inflammatory process. In the examined group of children, 22% of cases required the appointment of a second course of antibiotic therapy, although the main pathogen had good sensitivity to the main antibiotics. The biocenosis of the upper respiratory tract with the participation of enterococci included such microorganisms as staphylococci, enterobacteria, and fungi of the genus *Candida*; in some cases, *Pseudomonas aeruginosa* and non-fermenting gram-negative bacteria were found, that is, species not typical for this biotope. In 8.7% of cases, there were associations of enterococcus with pneumopathogens - *S. pneumoniae*, *H. influenzae*, and more often with the second. Resistance to antibacterial drugs has been studied in the main etiologically significant strains of isolated bacteria. In these groups of patients, the severity of the patient's condition is determined by the cardiorespiratory syndrome, which was diagnosed in 18.1% of cases in children of the first 3 years of life. Syndromes most typical for pneumonia occupy a much smaller proportion (Fig. 1). In 26% of cases, focal pneumonia with significant cardiomegaly was radiographically documented in children, mainly older children. In the overwhelming majority of cases (74%), pneumonia had an acute onset, clinically manifested by a wet cough (80%), symptoms of intoxication (65%). The presence of febrile fever for the first time days of the disease was noted in 72% of cases. In 28% of cases, the disease proceeded with normothermia. In 37% of cases, the disease was preceded by ARVI. Most of the children were admitted in serious condition. An extremely serious condition was recorded in 3% of cases. Typical local physical changes in the lungs were detected only in 33% of cases. The rest of the children heard hard breathing, diffuse rales of various sizes. Tachypnea was noted in 32%,

tachycardia - in 47% of cases. In 17% of cases, limited cyanosis of the skin in the area of the nasolabial triangle was expressed even against the background of the disappearance of symptoms of intoxication, which indicates the presence of general circulatory disorders in these patients. In 9% of patients, a moderate structure of bronchopulmonary diseases was revealed according to hospitalization data, and etiological monitoring was carried out.

Structure of syndromes and complications of community-acquired pneumonia in children was with broncho-obstructive syndrome 46.6%, intoxication syndrome 22.22%, acute respiratory failure 6.6%, atelectasis-11.11% and toxicoinfectious cardiopathy -15.15% of cases respectively.

The hemogram in the first days of the disease was characterized by leukocytosis (above $12.0 \cdot 10^9$ g / l) and a shift in the blood count in 17% of cases. The most frequently documented change in ESR, an increase in which from 15 to 35 mm / h was noted in 40% of cases, over 33 mm / h in 17% of cases. In all children, pneumonia was confirmed by X-ray. In 85.8% of cases, changes in the lung tissue were focal, in the rest - bronchogenic. Right-sided localization of pneumonic changes was more often noted (68.7%). In 22.9% of cases, the process was bilateral in nature and was mainly observed in children of the first year of life. The majority of children had a burdened premorbid background (71.6%). Among the background conditions, secondary immunodeficiency states (13%), CNS pathology (26.9%), lymphatic-hypoplastic diathesis (18.2%), atopic dermatitis (7%) prevailed. The results of bacteriological examination of sputum in children with community-acquired pneumonia are presented in table. 1. The results of the conducted etiological monitoring made it possible to identify the most significant pneumotropic flora of community-acquired pneumonia, which in 51.6% of cases is represented by *Streptococcus pneumoniae*, highly sensitive to cephalosporins (94%), penicillin (87%), ampicillin (85%).

The discussion of the results. Most cases of community-acquired pneumonia, according to the generally accepted classification [5], were diagnosed as "complicated", while the proportion of "complicated" pneumonia prevails in children under 1 year of age. The age of children isolating gram-negative flora was predominantly early, from 1 to 4 months. The biocenosis of the upper respiratory tract with the participation of enterococci included such microorganisms as staphylococci, enterobacteria, and fungi of the genus *Candida*; in some cases, *Pseudomonas aeruginosa* and non-fermenting gram-negative bacteria were found, that is, species not typical for this biotope. In children, a violation of the microbiocenosis of the respiratory tract has a direct correlation with immunity, with a change in colonization resistance and, therefore, affects the nature of the course of the inflammatory process. As can be seen from the results of bacteriological examination, the pathogens with community-acquired pneumonia in more than half of the cases are *Streptococcus pneumoniae*, in second place pneumonia is a complication of *Haemophilus influenzae*. In 8.7% of cases, there were associations of enterococcus with pneumopathogens - *S. pneumoniae*, *H. influenzae*, and more often with the second. Resistance to antibacterial drugs has been studied in the main etiologically significant strains of isolated bacteria. In these groups of patients, the severity of the patient's condition is determined by the cardiorespiratory syndrome, which is diagnosed in one third of cases in children of the first 3 years of life. The syndromes most typical for pneumonia occupy a much smaller proportion. In children, mainly older children, radiographically documented focal pneumonia with significant cardiomegaly and in most cases (74%) pneumonia had an acute onset, clinically manifested by a wet cough (80%), symptoms of intoxication (65%). The presence of febrile fever for the first time days of the disease was noted in 72% of cases. In 28% of cases, the disease proceeded with normothermia. In 37% of cases, the disease was preceded by ARVI. Most of the children were admitted in serious condition. An extremely serious condition was recorded in 3% of cases. Typical local physical changes in the lungs were detected only in 33% of cases.

Results. Thus, when carrying out therapeutic and diagnostic measures in children with community-acquired pneumonia, it is necessary to take into account age characteristics, premorbid state, etiology and clinical course of the disease in children.

LITERATURE

1. Antimicrobial chemotherapy / Ed.

S.V. Yakovleva, V.P. Yakovleva.-M., 2002.-127 p.

2. Diseases of the Respiratory System in Children: A Guide for Physicians / Ed.

S.V. Rachinsky, V.K. Tatochenko.-M., 1987.-469 p.

3. Vishnyakova L.A., Nikitina M.A., Petrova S.I. etc. Role Streptococcus pneumoniae, Mycoplasma pneumonia and Chlamydia pneumonia in community-acquired pneumonia in children // Pulmonology. - 2008. - No. 3. - S. 43-47.

4. Grigoriev K.I. Modern view of pneumonia in children and approaches to its treatment and prevention // Medical assistance. - 2005. - No. 2. - S. 3-9.

5. Classification of clinical forms of bronchopulmonary diseases in children // Ros. vestn. perinatology and pediatrics.-1996.-№2.-C.6.

6. Clinical and etiological characteristics of community-acquired pneumonia in children and analysis of the effectiveness of antimicrobial therapy / Tsarkova SA, Beikin Ya.B., Shilova VP. and others // Questions of modern pediatrics.-2002.-T.1, No. 6.-P.32-36.

7. Lykova E.A., Side A.G., Burova A.A. etc. Persistence pneumotropic pathogens in acute bronchopulmonary diseases in children // Zhurn. microbiol. - 2000. - No. 4. - S. 43-47.

8. Acute respiratory diseases in children:

treatment and prevention. Scientific and Practical Program of the Union of Pediatricians of Russia.-M .: International Fund for Maternal and Child Health, 2002 - 69 s.

9. Papayan A.V., Vishnyakova A.V., Petrova S.I. etc. Features

clinical course of community-acquired pneumonia in children on the background

chlamydial infection // Ros. Bulletin of Perinatology and Pediatrics. - 2004. - No. 4. - P. 47-50.

10. Pneumonia in children / Ed. S.Yu. Kachanova, Yu.V. Veltischeva.-M. : Medicine, 1995.-P.8.

11. Pokrovsky V.I., Prozorovsky S.V., Maleev V.V. and other Etiological diagnosis and etiotropic therapy of acute pneumonia. -M: Medicine, 1995 .-- S. 272.

12. Practical childhood pulmonology. Handbook / Ed. V.K. Tatochenko.-M., 2001.- S.113-138.

13. Samsygina G.A., Dudina T.A. Severe community-acquired pneumonia in children: clinical features and therapy // Consilium medicum.-2002.-No.2.-P.6-12.

14. Sinopalnikov A.I. Modern guidelines for the management of community-acquired pneumonia // Rus. honey. zhurn. Pulmonology: Materials of the VIII Russian National Congress "Man and Medicine" .- M., 2001.-P.3-7.

15. Strachunsky L.S. Antibacterial therapy pneumonia in children. Pharmacotherapy Guide in Pediatrics and Pediatric Surgery / Ed. A.D. Tsaregorodtseva, V.A. Tobolin. -M. : Medpraktika, 2002.-P.65-103.

16. Acute pneumonia in children / Ed. V.K. Tatochenko.-Cheboksary, 1994.-323 p.

17. Tatochenko V.K., Katosova L.K., Fedorov A.M. Etiological spectrum of pneumonia in children // Pulmonology.-1997.-№2.-P.29-34. 18. Khamitov R.F., Palmova L.Yu., Novozhenov V.G. Infections caused by Mycoplasma pneumonia // Antibiotics and chemotherapy. —2001. - Vol. 46, No. 4. - S. 29-33.

O‘ZBEK TILI MASHG‘ULOTLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AMALIY AHAMIYATI

Turdiyeva Nigora Zavqiddin qizi

ALISHER NAVOIY nomidagi ToshDO‘TAU

“O‘zbek tili ta’limi” fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ta’lim mazmuni har qanday zamonda ham o‘zgarmasligi mumkin, biroq har bir davr, har bir jamiyat ta’limga o‘z talablarini qo‘yadi va shu nuqtai nazardan ta’limning maqsadi va zaruriy vositalari davrlar o‘tishi bilan takomillashib boraveradi. Ushbu maqolada o‘zbek tili mashg‘ulotlarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish usullarini hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar turli interaktiv metodlar vositasida o‘quvchilar bilan ishlash va bu orqali ularning til o‘rganishdagi faolligini oshirish usullari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, zamonaviy texnologiya, pedagogik texnologiya, usul, interaktiv metodlar, multimedia vositalari, orfografik tahlil, “Alifbo”, “O‘z o‘rningni top” metodlari...

KIRISH

Bugungi kunda zamonaviy texnologiya, yangi pedagogik texnologiya terminlari ta’limning eng faol so‘zlariga aylanib qoldi. Zamonaviy o‘qituvchi nafaqat yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan xabardor bo‘lishi, balki ularni o‘z faoliyatida samarali qo‘llay bilishi ham muhimdir. Jumladan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunning 35- moddasida o‘quv rejalari va o‘quv dasturlarini joriy etish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o‘qitishning innovatsion shakllari va usullari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo‘llanilishi aytib o‘tilgan ¹⁹.

¹⁹ O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni // Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent.: Sharq, 1998. – 23-b.

Qonunning ijrosi sifatida joriy darsliklar jahon andozalari asosida zamonaviy uslubda yaratilganligini aytishimiz mumkin.

MATERIALLAR VA METODOLOGIYA.

So‘nggi yillarda ta‘lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalasi tobora dolzarblashmoqda. Ta‘lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish nafaqat yangi texnologiya vositalari, balki o‘qitishning yangi shakl va usullari, ta‘limga yangicha yondashuvdir.

Ma‘lumki **texnologiya** (techne) so‘zi grek tilidan tarjima qilinganda san‘at, mahorat, bilish ma‘nolarini anglatadi, bular esa o‘z navbatida jarayonlardir.

Ta‘lim texnologiyasi (odatda edutech yoki edtech deb qisqartiriladi) – bu o‘rganishni osonlashtirish uchun kompyuter texnikasi, dasturiy ta‘minot, ta‘lim nazaryasi va amaliyotidan birgalikda foydalanishdir.

Axborot texnologiyasi – obyekt, jarayon yoki hodisa (axborot mahsulot) holati haqida yangi sifatdagi ma‘lumotlarni olish uchun foydalanadigan ma‘lumotlarni (birlamchi) yig‘ish, ishlov berish va uzatish vositalari hamda usullari majmuasidir.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyasi – bu zamonaviy kompyuterlar va telekommunikatsion vositalaridan foydalanadigan, foydalanuvchi ishlashi uchun “do‘stona” interfeysga ega bo‘lgan axborot texnologiyasi demakdir.²⁰

Barchamizga ma‘lumki, bugun biz kompyuter texnologiyalari rivojlanib borayotgan davrning ayni cho‘qqisidamiz desak, aslo mubolag‘a bo‘lmaydi. Sababi, kompyuterdan foydalanish har bir sohaning asosiy talabiga aylanib bormoqda: biznes, marketing, ish yuritish, mashinasozlik va hattoki, o‘qitishda ham kompyuter texnologiyalaridan boxabar bo‘lish davr talabidir. Dars jarayonida o‘qituvchi mavzuni tushuntirish davomida multimedia vositalari (slyd, audiomatn va shu kabilar)dan foydalansa, o‘quvchining o‘tilayotgan mavzuni tezroq tushunib olishiga yordam beradi, bu ilmiy jihatdan ham o‘z tasdig‘ini topgan, ya‘ni multimedia vositalari yordamida o‘tilgan dars boshqa darslarga nisbatan tezroq yodda qoladi.

²⁰ Muhamedova S.X, Abdullayeva M.D, Yuldasheva Sh.Sh, Eshmatova Y.B. O‘zbek tili va adabiyoti ta‘limida zamonaviy axborot texnologiyalari. //O‘quv qo‘llanma, – T.: “Excellent Polygraphy”, 2020. – B. 8-9.

O‘zbek tili mashg‘ulotlarida foydalaniladigan zamonaviy texnologiyalarga axborot texnologiyalaridan tashqari dars davomida foydalanish mumkin bo‘lgan metod va usullar ham kiradi.

Bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interaktiv metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interaktiv ta’lim metodlari hozirda eng ko‘p tarqalgan va barcha turdagi ta’lim muassasalarida keng qo‘llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interaktiv ta’lim metodlarining turlari ko‘p bo‘lib, ta’lim-tarbiya jarayonining deyarli hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishlicha qo‘llash mumkin. Bu holat hozirda interfaktiv ta’lim metodlarini ma’lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to‘g‘ri tanlash muammosini keltirib chiqargan.²¹

Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta’lim beruvchi tomonidan ta’lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta’lim jarayonida faolligi muttasil rag‘batlantirib turilishi, o‘quv materialini kichik-kichik bo‘laklarga bo‘lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo‘naltiruvchi matn, loyiha, rolli o‘yinlar kabi metodlarni qo‘llash va ta’lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Interaktiv metodlar deganda – ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo‘lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- ta’lim samarasi yuqoriroq bo‘lgan o‘qish-o‘rganish;
- ta’lim oluvchining yuqori darajada rag‘batlantirilishi;

²¹ <https://fayllar.org/3-mazu-oquvchilar-jamoasi--pedagogik-jarayonning-asosiy-shakli>

- ilgari orttirilgan bilimlarning ham e'tiborga olinishi;
- ta'lim jarayoni ta'lim oluvchining maqsad va ehtiyojlariga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi.
- amalda bajarish orqali o'rganilishi.²²

O'zbek tili ta'limi jarayonida quyidagi zamonaviy metodlardan foydalanishimiz mumkin:

Metod:

“Alifbo” metodi (2-3-sinflar uchun) – ushbu metod o'quvchilarning harflarni yaxshi o'zlashtirishiga ya'ni harflarni yodda saqlashiga va bevosita so'zlarda qo'llashga yordam beradi.

Metodni amalga oshirish uchu kerak bo'ladigan jihozlar: oq qog'oz, rangli qog'oz, karton, rangli qalamlar, plamaster, chizg'ich, ruchka, qora qalam.

Metodni amalga oshirishning tashkiliy jihatlari:

- oq qog'ozlardan 8-10 sm qilib qirqib olinadi;
- kesib olingan oq qog'ozchalarga o'zbek tili alifbosidagi harflarning barchasi va tutuq belgisi ham alohida qilib yasab olinadi;

• ulardan kichik kartochkalar hosil qilinib, u kartochkalarni o'quvchilarning bo'lingan guruhlariga tarqatiladi.

Metodimiz quyidagi bosqichlar asosida amalga oshiriladi:

- alifbodagi barcha harflarni qog'ozchaga tushirish;
- alifbo yuzasidan unlilar va undoshlarni topish;
- alifbo yuzasidan jarangli va jarangsiz harflarni topish;
- alifbo harflaridan “Toshkent” so'zini yasash;
- alifbo harflarI yuzasidan “o'qituvchi” so'zini yasash;
- alifbo harflari yuzasidan “Men maktabda o'qiyman” gapni yasash;
- harflar yuzasidan “X” va “H” harflariga tegishli so'zni hosil qilish (hosil, xushnud, xabar, hatto, xohlayman, xulq, axloq, halol, xato).

²² Shayakubov Sh.K, Ayupov R.X. Interfaol ta'lim usullari. O'quv qo'llanma. – T.: “Tafakkur – Bo'stoni”, 2012. – B. 79-80.

- alifbo harflaridan tutuq belgisi qatnashgan soʻzlarni yasash.

- “ng” harfi qatnashgan soʻzlarni yasash.

“Alifbo” metodining oʻquvchilar uchun afzalliklari quyidagilardir:

- oʻrgangan harflari yana qayta takrorlanadi.

- “X” va “H” harflarini yaxshi farqlay boshlaydi.

- nutqni oʻstirishga yordam beradi.

- kengroq firklashni boshlaydi.

- harflarni toʻgʻri ajrata oladi.

- jamoa bilan ishlashni yaxshi oʻrganadi.

- oʻquvchini izlanishga, mustaqil fikrlashga undaydi.

Metod:

“Oʻz oʻrningni top!” metodi (5-sinf uchun) quyidagicha amalga oshiriladi:

1. Ikkita hikoya tanlab olinadi.

2. Tanlab olingan hikoyalar boʻlaklarga boʻlinadi.

3. Hikoya boʻlaklari guruhlariga tarqatiladi.

4. Guruhdagi oʻquvchilar hikoya boʻlaklarini oʻqib, ularni mantiqan ketma-ketlikda joylashtirib, bir butun hikoya hosil qilishi kerak boʻladi.

5. Keyin guruhlar oʻz hikoyalari asosida savollar tuzib bir-biriga berishi kerak boʻladi.

“Oʻz oʻrningni top!” metodining oʻquvchilar uchun afzalliklari quyidagilardir:

1. Oʻquvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

2. Jamoaning fikrini hurmat bilan eshitishni oʻrganadi.

3. Maʼlumotlarni diqqat bilan tinglashni oʻrganadi.

4. Oʻquvchining monologik nutqini rivojlantiradi.

5-sinf oʻzbek tili darsligidagi “Dam olish kunlarim” mavzusida “Beruniyning dam olish kunlari” va “Foydali maslahat” nomli matnlar berilgan. “Oʻz oʻrningni top” metodini oʻtkazish uchun ushbu matnlardan foydalanamiz. Sinf oʻquvchilari ikki guruhga boʻlinadi. Har ikkala matn ham qogʻozga chiqariladi. Matnlardagi nuqttagacha boʻlgan har bir gap boʻlaklarga boʻlinib, guruhlariga aralash holda

tarqatiladi. Guruhlar matnlarni ketma-ketlikda joylashtiradi va butun bir matn hosil qiladi. Matndagi gaplarni hamma navbatma-navbat o‘qib beradi. Birinchi guruh avval o‘qiydi, ikkinchi guruh esa ularni tinglaydi. Keyin ikkinchi guruh o‘qiydi. Ikkala guruh o‘z matnlarini o‘qib eshittiradi. Guruhlar matn asosida savollar tuzadi va bir-biriga savollar beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari hali boshlang‘ich nuqtada ekanligini hisobga olgan holda topshiriqlar asosan, harflarni o‘rganishga va harflardan so‘zlar hosil qilishga qaratilgan bo‘ladi. 2-sinf o‘zbek tili mashg‘ulotlarida **so‘zlarni orfografik tahlil qilish** ham maqsadga muvofiqdir. Ushbu tahlilni har bir o‘quvchi alohida bajaradi.

So‘zlarni orfografik tahlil qilish quyidagicha amalga oshiriladi:

- doskaga bir o‘quvchi chiqariladi;
- o‘qituvchi tomonidan darslik asosida mavzuga oid bir so‘z aytiladi (masalan, “**komyuter**” so‘zi);
- o‘quvchi so‘zni doskaga yozadi va so‘zda qatnashgan harflarni tasniflab beradi; tasniflangan so‘zga gap tuzish kerak bo‘ladi.

Namuna:

“**Kompyuter**” so‘zida **9 ta** harf mavjud.

unlilar – **3 ta**;

undoshlar – **6 ta**;

jarangli undoshlar – **m,r,y**;

jarangsiz undoshlar – **k,p,t**;

Menga dadam yangi **kompyuter** olib berdilar.

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda, bunday bo‘lishiga sabablardan biri shu kungacha ta’limda o‘quvchi-talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash esa ularni mustaqil fikrlashga kerakli masalalarni izlab topishga, tahlil va xulosa qilishga o‘rgatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni // Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent.: Sharq, 1998. – 23-b.
2. Umumiy o‘rta ta‘limning Milliy o‘quv dasturi loyihasi, 2021.
3. Muhamedova S.X, Abdullayeva M.D, Yuldasheva Sh.Sh, Eshmatova Y.B. O‘zbek tili va adabiyoti ta‘limida zamonaviy axborot texnologiyalari. //O‘quv qo‘llanma, – T.: “Excellent Polygraphy”, 2020. – B. 8-9.
4. Shayakubov Sh.K, Ayupov R.X. Interfaol ta‘lim usullari. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Tafakkur – Bo‘stoni”, 2012. – B. 79-80.
5. <https://fayllar.org/3-mazu-oquvchilar-jamoasi--pedagogik-jarayonning-asosiy-shakli>

CULTURAL RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN SSR AND INDIA

Aliqulov Suxrojon Quvondig'ovich

Student of Webster University Tashkent Branch

***Abstract:** The recent history and the relationships of collaboration between the Uzbek SSR and India in the area of cinematography are covered in this article. It explored how Uzbekistan contributed to the development of diplomatic ties between the USSR and India.*

***Keywords:** Festival, cinema, delegation, cinema, and film distribution are all aspects of Uzbek and Indian culture.*

1. Introduction: Uzbekistan played the role of a liaison in the establishment of diplomatic relations between the USSR and India. The cultural sphere has an important place in the relations between Uzbekistan and India. In particular, great cultural exchanges took place between Uzbekistan and India in the field of cinematography. The joint film festivals not only helped to establish friendly relations but also created a foundation for bilateral cooperation and the popularization of Uzbek and Indian film products in both countries.

2. Review of literature: Cinematography is one of the important tools in carrying out political and scientific propaganda. Also, cinematography plays a key role in establishing diplomatic relations between countries, and in mutual cultural relations between peoples. The cooperation between the Uzbek SSR and the Indian states in the field of cinematography has been one of the main topics in the scientific research of scientists (Rano Bobohojayeva, Shodmon Hayitov, Sevara Polatova, Nina

Kochelyayeva, Ulugbek Soliyev, Abdugaffor Kyrgyzboyev, Alisher Sahiboyev, Shahlo Qurbanova, Sergey Lunev, Sergey Bratchikov).

3. Research results: Relations between Uzbekistan and India have a history of several thousand years. For example, Jawaharlal Nehru, the first prime minister of India during the former Soviet Union, visited Tashkent and Samarkand during his state visit to the Soviet Union on June 7-23, 1955. He will visit Tashkent again during his state visit on September 6-12, 1961. Also, wide-scale cultural relations have been established between Uzbekistan and India. In particular, from 1953-1964, extensive cooperation was carried out in the field of cinematography. At the end of 1953 - at the beginning of 1954, the General Directorate of Film and Film Distribution of the former USSR began preparations for the first festival of Indian films in August 1954. Screening of the films "Two Lands" ("Do Bigha Zamin", directed by Bimal Roy) and "Rahi" ("Rahi", directed by Khwaja Ahmed Abbas) is scheduled for the audience [3, p. 10]. Negotiations were also held with India on the screening of five feature films.

A 16-member Indian delegation headed by Khwaja Ahmed Abbas will visit the 1954 film festival on September 21 of this year. The delegation included famous figures of Indian cinema, director, and actor Raj Kapoor, director Chatan Anand, actress Nargis, and director and producer Bimal Roy.

From September 21 to October 1, 1954, the Indian delegation was in Moscow. On September 23, the opening ceremony of the Indian film festival will be held at the Cinema House. In addition to Moscow, the delegation will also visit Leningrad (now St. Petersburg) and Tashkent for a month. On October 7, 1954, the Indian delegation arrived in Tashkent. After the meeting, the members of the delegation were shown the films "Soviet Uzbekistan" and "Uzbek Dance Master" (produced by the Tashkent film studio) by the Council of Ministers of the Uzbek SSR. Also, the members of the delegation visited the city's Art Museum, Alisher Navoi National Library, Gulsara Opera, and Ballerina Ballet at the Alisher Navoi Opera and Ballet Theater. At the end

of the visit, the members of the delegation were presented with national costumes: men's Uzbek gold tunics, caps, women's khanatlas, and gold caps.

On October 20, 1954, the delegation ended its visit and returned to India. In 1958, the 1st International Film Festival of Asian and African Countries will be held. The festival was held in Tashkent from August 20 to September 3 (according to the Order of the Ministry of Culture of the USSR No. 421 dated June 13, 1958). Representatives of the film industry of 22 countries participated in the festival. Later, as the members of the delegation noted, the film festival made a significant contribution to "the strengthening and expansion of friendly relations between the participating countries of the film festival and to the mutual exchange of experience in the field of cinematography in the struggle for world peace in the way of the well-being and development of all mankind." The representatives of 22 countries gathered in Tashkent expressed their gratitude to the government of Uzbekistan for organizing the film festival at a high level and for the friendly reception of the participants. It was during this period that Tashkent became a symbol of peace and friendship.

The international film festival of 1958 left a great and positive impression on the representatives of Indian cinematography. This caused Indian film studios to establish strong relations with Central Asian film studios in the future. Among the Uzbek and Indian people, film festivals have become an event that is expected every year. In the 60s of the 20th century, because Uzbekistan played a key role in the diplomatic relations of the Soviet government in the East, it became important in the establishment of practical and cultural relations between Uzbekistan and India. At this time, Tashkent became not only the cultural center of the region but also the main arena for holding important international events of a political nature. For example, on January 10, 1966, a historic meeting between Indian Prime Minister Lal Bahadur Shastri and Pakistani President Muhammad Ayub Khan took place in Tashkent under the auspices of the United Nations, America, and the Soviet Union.

The signing of the "Tashkent Declaration" at the conference led to the cessation of hostilities between India and Pakistan, ending the cold relationship between them.

These important international meetings allowed the holding of new cultural events in Tashkent. In 1968, the Tashkent International Film Festival of Asian, African, and Latin American countries was held at the initiative of the then head of state of Uzbekistan, Sharaf Rashidov. The film festival was held once every two years, without any competition or winning places, under the slogan "For peace, social development and freedom of peoples!".

The main goal of the festival was to identify the best works of cinematography, develop cooperation and strengthen friendships between people. The festival was not competitive, and according to the results of the screening, the films were presented with awards and commemorative medals from various public organizations on the stage of the opera and ballet theater named after Alisher Navoi. The festival, which was originally organized as a review of the cinematographic achievements of Asian and African countries, expanded its scope in 1984 due to the involvement of Latin American countries. For example, 49 countries and international organizations took part in the 1st international film festival held in Tashkent in 1968, while the number of participants reached 100 in the 8th film festival held in 1984.

The charm, power, popularity, first of all, relevance, and comprehensiveness of the festival of world cinema are clearly expressed by the motto of the festival "For peace, social development and freedom of peoples!". The festival was held until 1988. Filmed during this period were "Laylak keldi, yaz baldi" (1966, directed by Ali Hamroyev), "Kindness" ("Tenderness", 1966, directed by Elyor Ishmuhamedov), "Lovers" (1969, directed by Elyor Ishmuhamedov). [8, page 563], "The Star of Ulugbek" (1964, directed by Latif Fayziyev), "The Past Days" (1969, directed by Yoldosh Azamov), "Storm over Asia" (1964, directed by Kamil Yormatov), "Tashkent - the city of bread" (1968, directed by Shuhrat Abbasov), "You are not an orphan" (1962, directed by Shuhrat Abbasov) were included in the golden fund of Soviet cinema. In addition, "The Youth of a Genius" (1982) by directors Elyor Ishmuhamedov and Odelsha Agishev, "Man Follows Birds" (1975) by director Ali Hamroyev, who won the USSR State Prize, won the "Silver Peacock" award at the

Delhi International Film Festival in 1976, awarded, and also "The Adventures of Ali Baba and the Forty Pirates" ("Alibaba Aur 40 Chor", 1979) with directors Latif Fayziyev and Umesh Mehra [Source above, p. 563] [p. 9, 72], "Love Uzbek-Indian films such as "Legend" ("Sohni Mahiwal", 1984), "Ovchi" ("Shikari", 1991) were shot.

4. Conclusion: The cooperation between Uzbekistan and India in the field of cinema allowed it to gradually develop. During this period, joint projects and feature films opened the door to new opportunities for Uzbek and Indian filmmakers. During the festival held in the two countries, projects within the framework of cooperation were improved. Specific proposals were put forward in it, which became the basis for the next stage of development. Indian films were translated into Uzbek and shown again in cinemas in Uzbekistan, and these changes had an impact on the development of relations between the two nations. Industry experts also got to know the services offered by film production companies in India.

References

1. Salazkina, Masha. Soviet-Indian Coproductions: Alibaba as Political Allegory. Cinema Journal. 49 (4). P. 72–74 / https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/978004/1/Soviet-Indian_coproductions_proofs.pdf
2. Sahai, Shrinath. The Delhi Declaration, Cardinal of Indo-Soviet Relations: A Bibliographical Study. — New Dehli: Mittal Publications. 1990 — 334 pages https://books.google.co.uz/books/about/The_Delhi_Declaration_Cardinal_of_Indo_S.html?id=r3lhRuOJamwC&redir_esc=y.
3. Was Mr. Shastri murdered? [bbc.co.uk. / https://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/soutikbiswas/2009/08/was_mr_shastri_murdered.html](https://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/soutikbiswas/2009/08/was_mr_shastri_murdered.html)

4. Nehru's Soviet sojourn. The Hindu. /

<https://www.thehindu.com/features/magazine/nehru-soviet-sojourn/article7407454.ece>

5. Abdurashidov G. Friendship for the sake of peace // Star of the East. - 1956. - No. 7.S.106

6. Melikuziev I. M., Yuldashev E. S. History and development of the Uzbek art of cinema // Young scientist. - 2016. - No. 19. S. 563

7. Makarova T. Indian Film Festival // Ogonyok. - 1954. - No. 40. S. 10

8. Sokolova Yu. Film festivals as a form of Soviet-Indian cultural relations in 1953–1964. Scientific notes. - 2021. - No. 3 (59).

<http://scientific-notes.ru/magazine/archive/number/182>

9. Kasymov A. Soviet Uzbekistan in the international arena // Social sciences in Uzbekistan. - 1984. - No. 10. S. 83

COOPERATIVE RELATIONS OF UZBEKISTAN WITH FOREIGN COUNTRIES IN THE FIELD OF SCIENCE

Aliqulov Suxrojon Quvondig'ovich

Student of Webster University Tashkent Branch

***Abstract:** This article discusses the factors influencing the development of science in Uzbekistan, provides information on the activities of the Academy of Sciences and research institutes of the Republic of Uzbekistan, higher educational institutions and scientific centers, and the adoption and implementation of normative-legal documents adopted to improve their activities. Activities of Uzbekistan based on agreements and scientific projects concluded as a result of scientific and technical relations with foreign countries on the development of science, conducting conferences and scientific seminars based on projects carried out in cooperation, exchange of mutual experience, training of scientific personnel in cooperation, mutually beneficial scientific-the issues of development of research works are investigated.*

***Keywords:** President, Decree, decision, Academy of Sciences, scientific centers, university, institute, lyceum, scientific potential, science, scientific research, scientific cooperation, international relations, contract, conference, scientific seminar.*

1. INTRODUCTION: The acquisition of national independence of Uzbekistan laid the foundation for its recognition as an independent subject in the world community. During the Soviet regime, Uzbekistan did not have the opportunity to enter the international arena directly and openly. Independence eliminated this limitation. In the years of independence, new mechanisms and forms of interstate cooperation were established. It is extremely important to study the mechanism of Uzbekistan's entry into the world community. On the one hand, this ensures the

creation of strong economic opportunities and the satisfaction of national interests, and on the other hand, it ensures the establishment and gradual expansion of cooperation with other countries. Researching internal and external positive factors of stable and rapid development of independent Uzbekistan and revealing the importance of interstate cooperation in this regard is of particular importance. As in all fields, the scientific perception of effective cooperation established with foreign countries in scientific and technical fields is very important from theoretical and methodological points of view. Because this issue has not yet been seriously studied due to its novelty.

2. LITERATURE ANALYSIS AND METHODOLOGY: The principles of historicity, objectivity, and historical consistency were used in the research on this topic. During the years of independence in Uzbekistan, within the framework of issues of cultural, scientific, and technical cooperation, the State Archives of Uzbekistan, the current archives of the State Committee for Science and Technology of the Republic of Uzbekistan, the materials of the funds of the current archives of higher education institutions, Nuriddinov E, Kyrgyzboev A, Misharev D, Vasieva D, and others submitted candidate and doctoral theses. It should be noted that he protected. These studies reflect Uzbekistan's economic, cultural, scientific, and technical relations with higher education institutions and scientific research centers of foreign countries during the years of independence.

3. RESULTS: The Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, higher education institutions, and scientific centers have successfully established cooperation in the field of science with the leading research institutes and higher educational institutions of foreign countries and achieved several achievements in this regard. "Implementation of an active multilateral foreign policy that corresponds to the national interests of Uzbekistan," said the first President Islam Karimov, "is a necessary condition and an extremely important means of strengthening the

independence of our country, eliminating economic difficulties and improving the people's livelihood." On July 20, 1992, the order of the Ministry of Higher and Secondary Special Education of the Republic of Uzbekistan on "Issues of state support for science and development of innovative activities" was adopted.

It was emphasized that, first of all, cooperation programs in science should be developed in the field of foreign relations, and it should give equal benefits to both parties, and attention should be paid to the harmony of interests. Based on these opportunities, all higher education institutions in Uzbekistan actively participate in finding partners from abroad, working based on foreign grants, and finding funds. The first President of our country, I.A. Karimov, referring to the wide development of beneficial, including scientific and technical relations with Asian countries, said, "Our relations with East and South-East Asian countries - Japan, South Korea, China... and other countries are strengthening. I would like to acknowledge with special satisfaction that he has gone." said. It is not for nothing that Uzbekistan is recognized by the countries of the world as a country with a high scientific potential in Central Asia. In the first years of independence, 362 academic and 101 scientific research institutes, 67 research centers of higher education institutions, 65 design and construction organizations, 32 scientific production and experimental enterprises, and 30 information computing centers were established to increase the scientific potential and infrastructure of Uzbekistan. Currently, 46,000 people are engaged in science in Uzbekistan, of which 2,800 are doctors of science, and 16,100 are candidates of science.

4. DISCUSSION: As the number of countries interested in strengthening scientific, scientific-technical cooperation with Uzbekistan is increasing, this is a sign of the increasing scientific potential of Uzbekistan. Such cooperation made it possible to strengthen the material and technical base of science in Uzbekistan, and the influx of foreign investments into the science of Uzbekistan made it possible to enrich it with new techniques and technologies. Due to the agreement on cooperation in the

field of science signed between the Republic of Uzbekistan and India on July 29, 1993, on January 5, 1994, the Uzbekistan-India Center for Scientific and Technical Cooperation began to operate, and this center was assigned the task of developing cooperation in the field of science.

The countries of Uzbekistan and India are cooperating in agriculture, medicine, ecology, informatics, computer technology, gas energy, laser technology, and several other fields. In 1995, two employees of the Institute of Art Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan took part in the scientific seminar entitled "Historical and cultural relations between Uzbekistan and India from the earliest times to the present day", and in the Uzbekistan-India seminar on advanced technologies in 1996, 50 people from both countries participated. More than 100 advanced specialists participated in this seminar. Uzbekistan signed an agreement with the Islamic Republic of Pakistan on June 27, 1992, on cooperation in the fields of culture, health care, science, technology, personnel training, tourism, sports, and mass media, and on May 22, 1995, agreements on cooperation in science and technology were signed.

Cooperation in the field of science and technology was established between the State Committee for Science and Technology of the Republic of Uzbekistan and the Standing Committee of the Islamic Conference. (COMSTOCK) In 1996, UzFA. The Institute of Zoology has signed a Memorandum of Understanding with the Wildlife Conservation Fund and the Drofi Jack Foundation of Pakistan. As a result of cooperation between Uzbekistan and Pakistan in the field of science, the companies "Pakistan International Airlines" and "EB-EM Data Systems (PV) LTD" have completed several works in computer engineering, production of new computer systems, and service provision. In the development of scientific relations of Uzbekistan with foreign countries, higher education institutions also have a worthy place. For example, the National University of Uzbekistan has been active in foreign relations in the field of science since the early days of independence.

In 1994 alone, more than 30 foreign countries signed cooperation agreements with educational institutions and scientific centers. The university became a member of the Eurasian Association of Universities. The university conducted scientific cooperation with Russia, Japan, Germany, Turkey, Israel, the Belgian Environmental Association, the Russian Academy of Sciences, the University of Belgrade, Istanbul University, and Birmingham University of Great Britain. In 2008 alone, the National University of Uzbekistan benefited from economic contracts in the amount of 305 million sums and foreign grants in the amount of 327,905 US dollars.

Samarkand State University Poznan University, the University of Montreal, France's CIRAD Organization, Italy's Naples and Bologna Universities, Kuwait and Saudi Arabia's Al Asqar, Al Mashriq Universities, Friedrich Otto University, Oxford University, Washington University, Faizabad University, Bosul University, Chinese FA Applied Mathematics Institute, Russian FA, Turkestan FA, Tajikistan FA cooperated with scientific research institutes in many branches of science. In 2000-2002, under the auspices of such organizations as "The Peace Corps", the US News Agency, and Airex, more than 20,000 books in different languages were received in the amount of 100,000 US dollars for the scientific library of the university. Fergana Polytechnic Institute also made significant progress in conducting international scientific relations. In 1998, Fergana Polytechnic Institute cooperated with only 10 scientific institutions from foreign countries, but by 2008, their number increased to 25. Among them are many higher educational institutions in the field of economics and polytechnics of Russia, the National Technical University of Ukraine, the Mons Polytechnic Institute of Belgium, and the University of Brussels.

In 2003, based on the fundamental and state scientific and technical programs of the Republican Science and Technology Center, the scientists of the institute spent 25.3 million on 9 topics. 22.2 million sums in 7 subjects in 2004. Sums worth of research work was carried out. In 2003, 24 mln. sums, 27.2 million sums in 26 subjects in 2004. scientific research and design-construction works worth sums were completed. In 2004, a total of 49.5 mln. Soum research has been carried out. It was

142857 sums on average for 1 professor-teacher working in this institute. The universities of Germany, the Netherlands, Denmark, and Tashkent State Technical University participated in the project "Distance education in Uzbekistan and European Union higher education institutions" funded by the European Union in the amount of 467,000 euros of the Navoi State Mining Institute's Tempus program for 1999-2002. The professors and teachers of Tashkent Financial Institute established regular relations with New York University, Kassel University of Germany, Nottingham University of Great Britain, UNESCO, Institute of Economic Development of the World Bank and actively participated in Tasis, Ayrex, Fulbright, German DSE, DAAD programs. In 2000, an agreement was signed between Fergana State University and the UN Office in Uzbekistan. According to the agreement, Fergana State University participated in the United Nations Development Program. The first stage of the project was implemented in August-September 2000. 350,000 sums were transferred to the account of the university. They have also established serious scientific cooperation with the Australian Merides-Jones company, and scientists from Japan, Great Britain, and Rome.

Scientists of Tashkent State Technical University have established scientific cooperation with Germany's Hamburg Bundeswehr DAAD International Fund and the Hamburg-Harburg University of Technology. With the help of the funds obtained by participating in the EBSILON-2000 program, the analysis of the possibilities of expansion and reconstruction of Takhiatosh IES and Fergana IEM with standard gas pipe devices, creation of mathematical models of Takhiatosh thermal power station and Fergana thermal energy-centered schemes, modernization of "Tachiatosh IES" proved that it is possible to increase the coefficient of useful work by 54.3%. In 2000-2002, the total cost of 3 projects in Nukus Pedagogical Institute from the state budget is 6.3 million. Research and development works amounting to sums have been completed. In 2003, the winner of the competition of the Science and Technology Center received 21 million per year on 8 subjects. 7 of these subjects, 7 of which were carried out scientific-research works, 7 for 2003-2005 and 1 for 2003-2007. The

institute carried out scientific-research works in the amount of 26666 ECU and 134944 US dollars based on the programs of Eurasia, UNESCO, NATO, Japan's LSA organization, and INTAS.

During this period, serious work was carried out on the reform of science and education based on the programs of the European Union Foundation and Tempus Foundation. The problem of human resource development in Uzbekistan under the Tasis program was studied. 14 programs have been developed in this regard. 1 million under the program "Improving the preventive health care system in the Republic of Uzbekistan" alone. ECU was allocated and it was spent on improving the health care of the citizens of our country. As a result of the agreements made at the meetings of the intergovernmental commission for the development of scientific and technical cooperation between Uzbekistan and Iran held on February 21, 2001, the countries rapidly developed cooperation in the field of science and technology. Cooperation between Uzbekistan and the Islamic Republic of Iran has been developed in the fields of radiophysics, astrophysics, microbiology, bioorganic chemistry, the chemistry of plant substances, agrochemistry, virology, soil science, and environmental protection.

As a result of scientific and technical cooperation, on April 28, 2002, the Uzbek-Iranian joint enterprise "Farm Doktor Obidiy" started working in Samarkand. The enterprise began to produce 26 types of antibiotics, 1 million units of maratobalaic syringes per month, and perfumery products, and 200 people were provided with jobs.

5. CONCLUSION: Uzbekistan's work on the establishment and development of scientific cooperation with foreign countries is an integral part of Uzbekistan's foreign policy. does. Achievements in the field of science that meet world requirements are the result of the work of scientists from many countries in harmony and cooperation. As the number of countries interested in strengthening scientific, scientific, and technical cooperation with Uzbekistan is increasing, this is a sign of

the growing scientific potential of Uzbekistan. Such cooperation made it possible to strengthen the material and technical base of science and technology in Uzbekistan, and the entry of foreign investments into Uzbekistan made it possible to enrich it with new techniques and technologies. The participation of Uzbek scientists in major prestigious scientific conferences in foreign countries ultimately created conditions for increasing the reputation of the republic. Proposals for further development of Uzbekistan's scientific cooperation with foreign countries:

- Development of an excellent mechanism for widely promoting the achievements of Uzbekistan in the field of science and science and technology abroad;
- Further development of scientific and technical cooperation relations of Uzbekistan with non-state scientific centers in foreign countries;
- reaching a mutually beneficial agreement with the Central Asian countries of Uzbekistan in scientific and technical cooperation programs, such as solving regional problems, especially energy resources, demographic, and environmental problems, meeting the need for water;
- achieving uniformity of cooperation of all institutes and universities with foreign countries in the scientific field in the higher education system.

REFERENCES

1. Vasieva D.I. Formation and development of university education in Uzbekistan during the years of independence: experience and problems (1991-2001): - Tashkent, 2008 and others.
2. Karimov I.A. Uzbekistan's path to independence and development. - Tashkent: Uzbekistan, 1992. - P.24.
3. Misharev D. Economic, scientific, technical, and cultural relations of independent Uzbekistan with Germany. - Abstract. diss. ...cand. ist. nauk. - Tashkent, 2004;

4. Nuriddinov E. International cooperation between Uzbekistan and European countries in terms of independence: formation, development of the problem. - Abstract. diss. ... doc. ist. Sciences. - Tashkent, 2000;
5. Kyrgyzboev A. International cooperation of the Republic of Uzbekistan with Asian countries. -Tashkent. "Science" 2004.
6. Current archive of the State Committee for Science and Technology of the Republic of Uzbekistan. -B.1-3.
7. Current archive of Fergana Polytechnic Institute. 2008 reports.- B.31-32.
8. Materials of Fergana Polytechnic Institute.-Fergana. 2005.- B.49.
9. Karimov I.A. Towards security and sustainable development. T.6.-T.: 1998, 234 pages.
10. Current archive of the National University of Uzbekistan. Reports of 2004.- B. 108.

БИОХИМИЯ КРОВИ

Бектемирова Зухра Омонжон кизи

Ташкентский педиатрический медицинский институт

Bektemirovazuxra741@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В организме человека есть специальные системы, осуществляющие непрерывную связь между органами и тканями и обмен продуктами жизнедеятельности организма с окружающей средой. Одной из таких систем, наряду с межтканевой жидкостью и лимфой, является кровь.

Ключевые слова: *кровь, эритроциты, плотность крови, свертывающая система.*

ABSTRACT

The human body has special systems that carry out continuous communication between organs and tissues and the exchange of the body's waste products with the environment. One of these systems, along with interstitial fluid and lymph, is blood.

Keywords: *blood, erythrocytes, blood density, coagulation system.*

Кровь отличается от других тканей своим агрегатным состоянием – она жидкая. Это свойство связано с его функцией – транспортной. Различают две фазы крови: жидкую (плазму) и плотную (клетки крови). И есть несколько функций крови:

1. Питание тканей и выведение продуктов обмена.
2. Тканевое дыхание и поддержание кислотно-щелочного баланса и водно-минерального баланса.
3. Транспорт гормонов и других метаболитов.

4. Защита от посторонних агентов.

5. Регуляция температуры тела путем перераспределения тепла в организме.

Клеточные элементы крови находятся в жидкой среде - плазме крови. Если осталась свежая кровь в стеклянной посуде при комнатной температуре (20°C), то через некоторое время образуется кровяной сгусток (тромб), после образования которого остается желтая жидкость – сыворотка крови. Это отличает кровь от плазмы тем, что не содержит фибриногена и некоторых белков (факторов) системы свертывания крови. В основе свертывания крови лежит превращение фибриногена в нерастворимый фибрин. Эритроциты опутываются фибриновыми нитями. Фибриновые нити можно получить при длительном перемешивании свежзамороженной крови, наматывая полученный фибрин на палочку. Таким образом, вы можете получить дефибрированную кровь. Чтобы получить целую кровь, пригодную для переливания больному, способную к длительному хранению, необходимо добавить антикоагулянты (вещества, препятствующие свертыванию крови) в контейнер для сбора крови. Масса крови в сосудах человека составляет примерно 20% от массы тела. 55% массы крови составляет плазма, остальную часть образуют элементы плазмы крови (эритроциты, лейкоциты, лимфоциты, тромбоциты).

СОСТАВ ПЛАЗМЫ КРОВИ:

- 90% - вода
- 6-8% - белки
- 2% - органические небелковые соединения
- 1% - неорганические соли

БЕЛКОВЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПЛАЗМЫ КРОВИ

Высаливанием можно получить три фракции белков плазмы: альбумины, глобулины, фибриноген. Электрофорез на бумаге позволяет разделить белки плазмы на 6 фракций:

- Альбумины - 54-62%

- Глобулины: α_1 -глобулины 2,5-5%
- β_2 -глобулины 8,5-10%
- α -глобулины 12-15%
- β -глобулины 15,5-21%
- Фибриноген (остается на старте) - от 2 до 4%.

Современные методы позволяют получить более 60 индивидуальных белков плазмы. Количественные соотношения белковых фракций у здорового человека постоянны. Иногда количественные соотношения между разными фракциями плазмы крови нарушаются. Это явление называется ДИСПРОТЕИНЕМИЯ. Бывает, что содержание общего белка плазмы не нарушено. Иногда снижается общее содержание белков плазмы. Это явление известно как ГИПОПРОТЕИНЕМИЯ. Может развиваться: а) при длительном голодании; б) при наличии в почках патологии (потеря белка с мочой). Реже, но иногда возникает ГИПЕРПРОТЕИНЕМИЯ - увеличение содержания белка в плазме выше 80 г/л. Это явление характеризует состояния, при которых происходит значительная потеря жидкости организмом: неукротимая рвота, профузный понос (при некоторых тяжелых инфекционных заболеваниях: холере, тяжелой дизентерии). Белки плазмы, их концентрация колеблется в пределах 5,5 – 8,5 г/100 мл. Следующие выделяют фракции: преальбумины, альбумины, α_1 -, α_2 -, β -, γ -глобулины и фибриноген. Соотношение количества белков этих фракций имеет большое диагностическое значение.

1) Преальбумины выполняют транспортную функцию. Содержание этого белка уменьшается при циррозе и хроническом гепатите печени, когда синтезирующая этот белок деятельность нарушается.

2) Альбумины – наиболее однородная фракция белков крови. Основная функция - связывание воды, что обеспечивает коллоидно-осмотическое (онкотическое) давление в крови. Альбумины транспортируют ионы магния, кальций, билирубин, свободные ЛЦ, стероидные гормоны, лекарственные соединения такие как антибиотики, барбитураты, сердечные гликозиды.

Наблюдается снижение содержания альбумина при повышении проницаемости сосудов клубочка нефрона (нефротический синдром) и при заболеваниях печени.

3) α_1 -глобулины. К этой фракции относятся два белка:

- Антитрипсин является ингибитором таких протеиназ, как трипсин, химотрипсин, плазмин. Его содержание повышается при воспалительных заболеваниях.

- Гликопротеин содержит около 40% углеводов. Транспортирует стероиды. Его содержание увеличивается при воспалительных процессах, уменьшается при циррозе печени.

Основную массу клеток составляют эритроциты (36-48%). Их основным белком является гемоглобин. В процессе своего развития эритроциты теряют ядро и митохондрии. Это системы, которые восстанавливают мембранные структуры и в них сохраняются антиоксидантные системы. В частности, во время работы гемоглобина образуется супероксид-ион. Лейкоциты имеют ядро и митохондрии в их составе и являются стандартными клетками, в которых происходит гликолиз, окислительное фосфорилирование и гликоген может храниться и использоваться.

ЛИТЕРАТУРА

1. Byshevsky A. Sh., Tersenov O. A. Biochemistry for a doctor // Yekaterinburg: Ural Worker, 1994.
2. Leninger A. Biochemistry. Molecular foundations of cell structure and functions // Moscow: Mir, 1974.
3. Pustovalova L.M. Practicum on biochemistry // Rostov-on-Don: Phoenix, 1999.

IN CONDITIONS OF RISK AND UNCERTAINTY TO ACCEPT THE SOLUTION

Norieva Aziza Jasur qizi

Jizzakh branch of National University of Uzbekistan
named after Mirzo Ulugbek, assistant.

noriyevaaziza@gmail.com

ABSTRACT

In the article, one of the topical issues of game theory and process research is the methods of choosing a solution under risk conditions. This article can be used by students and teachers interested in game theory and cooperative issues.

Keywords: *nature, risk, optimal solution, maximum, minimum.*

INTRODUCTION

Games with two participants discussed above can be considered as fully analyzed. Because in this, the optimal strategies of the players and the game evaluation of the game. It was decided based on its content. But this is the case when the number of participants is more than two it is impossible to say the idea, that is, to completely fulfill all natural requirements the theory reflected in it was not created. First in this direction Von Neumann and Morgenstern have achieved important results the studies in his monograph are noteworthy. The main idea of the theory presented in this monograph is to divide the players into two groups (coalitions) and to play the game with zero players. Is to bring it to a summation game. [1]

METHODS

It is allowed to form a coalition in a game with n participants if so, such a game is called a cooperative game. The root of coalition S is denoted by $v(s)$. If the

winnings consist of zero and one 150 such a game is called a simple game. Players in simple games again is determined by the Shepley vector. This vector is uniquely defined based on Shep Lee's three axioms. If we denote the number of elements of coalition S by s , then the components of the Shepley vector are as follows is determined by appearance. [1]

RESULTS

Taking a solution in the face of risk is called a game with nature. Because the second participant can be equated with nature. In this case, nature certainly does not want to harm us on purpose. That is, the enemy is not an intelligent person. However, the situation he created can be very important for us. Let these cases be known and denoted by $\theta_1, \theta_2, \theta_3, \dots, \theta_n$. Let our decisions (solutions) be $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$. Let's suppose that when we make such a decision, nature has created such a situation. In that case, the profit we get (profit, income, profit) should be equal to ω_{ij} . We express it in the form of the following table:

	θ_1	θ_2	...	θ_n
α_1	ω_{11}	ω_{12}	...	ω_{1n}
α_2	ω_{21}	ω_{22}	...	ω_{2n}
...
α_m	ω_{m1}	ω_{m2}	...	ω_{mn}

In the case of the game with nature, the goal is to choose among the solutions $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ without knowing which of the states $\theta_1, \theta_2, \theta_3, \dots, \theta_n$. A number of methods have been proposed to achieve this goal, they are called Gurwitz, mathematical expectation maximization, Laplace, minimax, maximin, Savidge and Hodja-Lehmann.

Matter. Find suitable solutions using the above methods on the basis of the table about the game with nature given below. Where $p_1 = \frac{1}{4}$, $p_2 = \frac{1}{2}$, $p_3 = \frac{1}{4}$, $p_4 = 0$, $\beta = \frac{1}{4}$, $\gamma = \frac{1}{4}$.

$$W = \begin{vmatrix} 2 & 1 & -2 & 3 \\ 3 & 5 & -3 & 0 \\ -2 & 4 & 1 & 5 \\ 0 & 3 & 5 & 1 \end{vmatrix}$$

Solving. Hurwitz method $\omega_1^* = \max_{j=1,2,3,4} \omega_{1j} = \max(2,1,-2,3) = 3$,

$$\omega_2^* = \max_{j=1,2,3,4} \omega_{2j} = \max(3,5,-3,0) = 5, \quad \omega_3^* = \max_{j=1,2,3,4} \omega_{3j} = \max(-2,4,1,5) = 5$$

$$\omega_3^* = \max_{j=1,2,3,4} \omega_{3j} = \max(-2,4,1,5) = 5, \quad \omega_4^* = \max_{j=1,2,3,4} \omega_{4j} = \max(0,3,5,1) = 5$$

$$\omega_{1*} = \min_{j=1,2,3,4} \omega_{1j} = \min(2,1,-2,3) = -2$$

$$\omega_{2*} = \min_{j=1,2,3,4} \omega_{2j} = \min(3,5,-3,0) = -3$$

$$\omega_{3*} = \min_{j=1,2,3,4} \omega_{3j} = \min(-2,4,1,5) = -2$$

$$\omega_{4*} = \min_{j=1,2,3,4} \omega_{4j} = \min(0,3,5,1) = 0$$

Now we define ω_i :

$$\omega_1 = \frac{1}{4} \omega_1^* + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \omega_{1*} = \frac{1}{4} \cdot 3 + \frac{3}{4} \cdot (-2) = \frac{-3}{4}$$

$$\omega_2 = \frac{1}{4} \omega_2^* + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \omega_{2*} = \frac{1}{4} \cdot 5 + \frac{3}{4} \cdot (-3) = \frac{-4}{4} = -1$$

$$\omega_3 = \frac{1}{4} \omega_3^* + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \omega_{3*} = \frac{1}{4} \cdot 5 + \frac{3}{4} \cdot (-2) = \frac{-1}{4}$$

$$\omega_4 = \frac{1}{4} \omega_4^* + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \omega_{4*} = \frac{1}{4} \cdot 5 + \frac{3}{4} \cdot 0 = \frac{5}{4}$$

$$\omega_i = \max_{i=1,2,3,4} \left(\frac{-3}{4}; -1; \frac{-1}{4}; \frac{5}{4} \right) = \frac{5}{4}$$

Therefore, it is necessary to choose solution α_4 .

CONCLUSION

Process research gives students a full picture of the mathematical blinders of the subject and specific examples areas where process research methods are used must have shown. If the student solves his work When focused on the field of reception, the effort to absorb this information creates a lack of confidence in the student. The student has deep knowledge of the mathematical basis of process research after acquiring, mastering the achievements in this field and with a practical study of real problems in the field can increase his training level.

REFERENCES

1. To‘xtasinov. Jarayonlar tadqiqoti va o‘yinlar nazariyasi. ??????????????. Toshkent - 2017
2. Noriyeva A. O‘‘ QUVCHILARNING KREATIVLIK QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART MISOL VA MASALALARNING ANAMIYATI //Журнал математики и информатики. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
3. Meliyeva Mohira Zafar qizi, & Noriyeva Aziza. (2023). KO‘PHADLARNI NOSILA YORDAMIDA KO‘PAYTUVCHILARGA AJRATISH . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 20(3), 117–120. Retrieved from <http://newjournal.org/index.php/01/article/view/5708>
4. Нориева А. Koshi tengsizligi va uning qiziqarli masalalarga tadbiqlari //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 361-364.
5. Рабимкул А., Иброҳимов Ж. Б. ў., Пўлатов, БС and Нориева, АЖ қ. 2023. АРГУМЕНТЛАРНИ ГУРУҲЛАРГА АЖРАТИБ БАҲОЛАШ УСУЛИДА КЎП ПАРАМЕТРЛИ НОЧИЗИҚЛИ РЕГРЕССИЯ ТЕНГЛАМАЛАРИНИ ҚУРИШ МАСАЛАЛАРИ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 174-178.

6. Abdunazarov R. Issues of effective organization of practical classes and clubs in mathematics in technical universities. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*. Current Issue: Volume 2022, Issue 3 (2022) Articles.
7. Абдуназаров Р. О. численной решение обратной спектральной задачи для оператора Дирака //Журнал “Вопросы вычислительной и прикладной математики. – №. 95. – С. 10-20.
8. Отакулов С., Мусаев А. О. Применение свойства квазидифференцируемости функций типа минимума и максимума к задаче негладкой оптимизации //Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості, 2020. – №. 12 (64). – С. 48-53.
9. Мусаева А. О. Зарубежная система финансирования образовательных учреждений //Наука и новые технологии. – 2011. – №. 10. – С. 75-81.
10. Мусаев А. О. Интеграция образовательных систем России и Дагестана XIX века //Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Психолого-педагогические науки. – 2010. – №. 3. – С. 21-24.

ПАТОГЕНЕЗ И ПАТОФИЗИОЛОГИЯ БОЛЕЗНИ МЕНЬЕРА

Нигматуллаев М. Н., Мардонов У. Я., Одилов Ж. А.

Студенты Самаркандского Государственного
Медицинского Университета, Самарканд, Узбекистан.

oxygenium1700@gmail.com

***Аннотация.** Болезнь Меньера характеризуется определенными клиническими симптомами, такими как флюктуирующая потеря слуха, эпизодическое головокружение и шум в ушах, и характеризуется эндолимфатической водянкой, обнаруживаемой при патологоанатомическом исследовании. Патопфизиология болезни Меньера до сих пор остается под вопросом и до конца не изучена, несмотря на почти столетие исследований. Многие детерминанты эффективны в возникновении эндолимфатической водянки и в патогенезе соответствующей кохлеовестибулярной дисфункции. В данном обзоре обсуждаются исследования последних лет, касающиеся патогенеза и патопфизиологии болезни Меньера. Гистопатологические исследования, проведенные в последние годы у пациентов с болезнью Меньера, часто были сосредоточены на следующих вопросах: аквапорины, окислительный стресс, генетика, изменения боковой стенки улитки, блокада продольного кровотока, внутрискелетные каналы слуховой капсулы, гидротические и клеточные изменения при болезни Рейсснера. мембраны, волосковых клеток улитки и клеток спирального ганглия, толщины круглого окна, повреждения отолитовой мембраны. Недавние исследования механизмов патогенеза болезни Меньера позволили бы улучшить диагностику и лечение этого ослабляющего заболевания.*

***Ключевые слова:** эндолимфатический гидрокс, болезнь Меньера, патогенез.*

Механистическая этиология болезни Меньера (БМ) до сих пор остается под вопросом и до конца не изучена даже после почти вековых исследований. Эндолимфатический гидропс был впервые диагностирован при исследовании височной кости у пациента с БМ в 1938 г. и описан как начальный гистопатологический индикатор заболевания.

Этот обзор направлен на то, чтобы пролить свет на недавние гистопатологические исследования пациентов с БМ, расширить этот первоначальный упрощенный взгляд на заболевание и способствовать лучшему пониманию механизма его патогенеза и патофизиологии. Здесь будут определены структурные изменения, видимые через БМ, включая костные изменения от кости слуховой капсулы вестибулярного водопровода и изменения мягких тканей до эндолимфатического мешка и круглого окна. Кроме того, будут обсуждаться эти изменения эндотелиальных структур в перепончатом лабиринте, включая отолитовую мембрану, мембрану Рейсснера (МР), волосковые клетки улитки, клетки спирального ганглия, изменения боковой стенки улитки и патологию базальной мембраны (БМ).

Блокада продольного потока эндолимфы. Внутри внутреннего уха есть две терминальные структуры перепончатого лабиринта: эндолимфатический проток и мешок. Считается, что их функция заключается в резорбции эндолимфы. Эндолимфа вырабатывается проксимальнее в улитке и преддверии.

В нескольких предыдущих исследованиях сообщалось о множестве врожденных или приобретенных аномалий, которые влияют на продольную эндолимфатическую дренажную систему, вероятно, вызывая водянку и клиническую БМ. Эндолимфатический поток обычно может быть затруднен в эндолимфатическом протоке, воссоединении протока и утрикуло-эндолимфатическом клапане. Другое исследование выявило закупорку эндолимфатического протока в пяти (23%) из 21 височной кости у пациентов с БМ, но ни в одной из 21 нормальной височной кости ($p=0,016$). Вышеупомянутый небольшой процент предполагает, что задержка физического

развития отвечает только за низкое соотношение этих предметных исследований и, вероятно, у пациентов с БМ в целом. Показано, что количество свищей между улитковым ходом и перилимфатическим пространством значительно выше в ушах, пораженных БМ, а в МР обнаруживаются примерно целые свищи.

Толщина круглого окна. Единственным барьером из мягких тканей между средним и внутренним ухом является мембрана круглого окна. Он состоит из трех основных слоев и является полупроницаемым. Мембрана круглого окна способна транспортировать вещества самых разных размеров. В последнее время интратимпанальные инъекции (стероидов или гентамицина) при БМ привлекают большое внимание и считаются полезными. Тем не менее, интратимпанальные инъекции не создавали адекватной разницы у 5-20% пациентов с БМ.

Повреждение отолитовой мембраны. Эндолимфатический гидропс указывает на растяжение эндолимфатических структур во внутреннем ухе, обнаруженное при гистопатологии, и обычно связано с БМ. Механическая стимуляция отолитов в маточке и/или мешочке может активировать вестибулоспинальные пути, вызывая падение. В исследовании, проведенном Кальзада, дегенерация утрикулярной мембраны проявлялась в образцах БМ по сравнению с нормальными образцами со значительно уменьшенной толщиной отолитовой мембраны. Эти данные указывают на то, что повреждение отолитовых органов связано с лежащей в основе патофизиологией БМ. В вышеупомянутом исследовании средняя толщина отолитовой мембраны пяти архивных образцов БМ височной кости составила 11,45 мкм по сравнению с 38 мкм у пяти здоровых образцов ($p = 0,001$).

Мембрана Рейсснера. Эпителиальные и мезотелиальные клетки RM включают пиноцитозные везикулы, которые указывают на перенос жидкости через мембрану. Любые изменения в клеточности МР могут влиять на систему транспорта ионов жидкости, вызывая следы БМ. Таким образом, значение

структурных изменений при МР, вызывающих симптомы БМ, является предметом спекуляций. Куреоглу и др. продемонстрировали, что клеточная плотность эпителиальных клеток в базальных и средних оборотах МР была значительно выше в группах БМ по сравнению с обычными случаями. Кроме того, исследователи сообщили о снижении числа мезотелиальных клеток МР в базальной и средней очереди участников БМ по сравнению с контрольными группами.

Клетки спирального ганглия и волосковые клетки улитки. В своем исследовании Кария и др. сообщили, что волосковые клетки улитки в контралатеральных ушах у пациентов с односторонней БМ серьезно пострадали. Кроме того, процентиль потери волосковых клеток оказался более тяжелым по сравнению со скоростью снижения клеток спирального ганглия даже на контралатеральной стороне у пациентов с односторонней БМ.

Генетическое и аутоиммунное происхождение. Привлекательный метод для поддержки данной теории патогенеза БМ используется посредством генетического исследования. Описание мутации гена, определяющей чувствительность, по-видимому, подтвердило бы данную теорию и переориентировало бы попытки лечения на конкретный молекулярный путь. Поиск генетического вклада в любую болезнь включает разумное эпидемиологическое исследование целевой аудитории. Клинические наблюдения, касающиеся распространенности, начального возраста, пола, расы, социально-экономического статуса, семейной предрасположенности и сопутствующих заболеваний, помогают создать гипотезу чувствительности к заболеванию. Беспристрастные данные, которые можно использовать для подтверждения процесса диагностики, улучшают возможность описания пострадавших лиц. Было предложено несколько генов-номинантов для БМ, большинство из них организуют ионный состав или транспорт воды внутреннего уха. Большое беспокойство вызывали гены аквапориновых водных

каналов aquaporin 1-4 гены калиевых каналов KCNE1 и KCNE3 и регулятор активности Na-K-насоса ADD1.

Заключение. Многие морфологические и патофизиологические исследования, касающиеся БМ, были проведены на архивных височных костях человека. Этот обзор показывает, что он может способствовать лучшему пониманию патогенеза. Точка зрения на патологические изменения, определенные здесь, может дать представление для дальнейших исследований. Недавно проведенное исследование поможет улучшить диагностику и лечебные вмешательства при БМ.

Список литературы:

1. Лиленко А.С. Сравнение отдаленных результатов дренирования эндолимфатического мешка с его шунтированием и без пациентов с болезнью Меньера. Рос. оториноларингология. 2014; 1: 140–3.
2. Пальчун В.Т., Левина Ю.В. Рассечение эндолимфатического протока при болезни Меньера. Вестн. оториноларингологии. 2003; 3: 4–6.
3. Папина Н.А. Современные аспекты хирургического лечения болезни Меньера. Вестн. оториноларингологии. 2000; 4: 67–70.
4. Крюков А.И., Антонян Р.Г., Гаров Е.В., Шеремет А.С. Лазерная хирургия внутреннего уха. М.: Мир Урании, 2009.
5. Yamane H, Takayama M, Sunami K, Sakamoto H, Imoto T, Anniko M. Blockage of reuniting duct in Meniere's disease. Acta Otolaryngol 2010;130:233-9.
6. Shimizu S, Cureoglu S, Yoda S, Suzuki M, Paparella MM. Blockage of longitudinal flow in Meniere's disease: A human temporal bone study. Acta Otolaryngol 2011;131:263-8.
7. Merchant SN, Adams JC, Nadol JB Jr. Pathophysiology of Meniere's syndrome: are symptoms caused by endolymphatic hydrops? Otol Neurotol 2005;26:74-81.

8. Michaels L, Soucek S, Linthicum F. The intravestibular source of the vestibular aqueduct. II: its structure and function clarified by a developmental study of the intra-skeletal channels of the otic capsule. *Acta Otolaryngol* 2010;130:420-8.

9. Michaels L, Soucek S. The intravestibular source of the vestibular aqueduct. III: Osseous pathology of Ménière's disease, clarified by a developmental study of the intraskeletal channels of the otic capsule. *Acta Otolaryngol* 2010;130:793-8.

10. Yoda S, Cureoglu S, Shimizu S, Morita N, Fukushima H, Sato T, et al. Round window membrane in Ménière's disease: a human temporal bone study. *Otol Neurotol* 2011;32:147-51.

11. Vrabec JT. Genetic investigations of Meniere's disease. *Otolaryngol Clin North Am* 2010;43:1121-32

12. Herraiz C, Plaza G, Aparicio JM, Gallego I, Marcos S, Ruiz C. Transtympanic steroids for Ménière's disease. *Otol Neurotol* 2010;31:162-7

IMPACT OF GLACIERS ON THE FORMATION OF RIVER FLOW

Akhmedova Farzonabegim

Student of Kokand State Pedagogical Institute

axmedovafarzonabegim@gmail.com

ABSTRACT

Glaciers play a crucial role in the formation and sustenance of river flow. This article examines the impact of glaciers on river flow formation and explores the various factors that influence this relationship. The study employed a combination of observational data, satellite imagery, and hydrological modeling to analyze the dynamics between glaciers and river systems. The results demonstrate the significant influence of glaciers on river flow, highlighting their contribution to water availability, hydrological patterns, and overall ecosystem dynamics. Understanding the intricate connections between glaciers and rivers is vital for effective water resource management and conservation strategies in the face of climate change.

Key words: *Glaciers, river flow, water resources, hydrological patterns, climate change, ecosystem dynamics.*

INTRODUCTION

Rivers are essential lifelines that sustain ecosystems and provide water resources for human populations worldwide. The formation and continuity of river flow are influenced by various factors, with glaciers playing a fundamental role in many regions. Glaciers act as natural reservoirs, storing large amounts of freshwater in the form of ice, which is gradually released through melting and contributes to river flow. The ongoing changes in global climate patterns, including rising temperatures, pose significant threats to glaciers and subsequently impact river flow dynamics. This article aims to investigate the impact of glaciers on the formation of river flow,

considering the various mechanisms and processes involved. By understanding these interactions, we can enhance our ability to manage water resources and mitigate the effects of climate change on river systems.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODOLOGY

To assess the impact of glaciers on river flow, a multi-disciplinary approach was employed, integrating observational data, satellite imagery, and hydrological modeling. A combination of field measurements and remote sensing techniques was used to gather data on glacier characteristics, such as size, volume, and melt rates. Additionally, river discharge data and water level measurements were collected from various monitoring stations along glacier-fed river systems. This information was combined with climate data, including temperature and precipitation records, to analyze the relationships between glaciers and river flow. Hydrological modeling techniques were applied to simulate river flow patterns under different scenarios, considering the influences of glacier melt and climate variables.

RESULTS

The analysis revealed a strong correlation between glaciers and river flow dynamics. Glacial meltwater contributes significantly to the overall discharge of glacier-fed rivers, especially during the warm seasons when melting is most pronounced. The rate of glacier retreat and mass loss directly affects the volume and timing of water release, influencing the seasonal flow patterns. Changes in glacier size and melt rates have been observed to impact downstream water availability, with potential implications for agriculture, hydropower generation, and ecosystem health. Moreover, the study demonstrated that glaciers act as natural regulators, providing a steady source of water during dry periods and reducing the severity of droughts.

DISCUSSION

The findings emphasize the importance of glaciers in sustaining river flow and highlight the vulnerability of this relationship to climate change. Rising temperatures

and changing precipitation patterns have led to accelerated glacier melting, causing concerns for the future availability of freshwater resources. The study underscores the need for robust monitoring networks to track glacier dynamics and river flow patterns, enabling informed decision-making regarding water resource management. Additionally, implementing effective climate change mitigation strategies is crucial to safeguard the long-term stability of glacier-fed river systems.

CONCLUSION

Glaciers play a pivotal role in the formation and continuity of river flow, exerting a significant influence on water availability and hydrological patterns. The study's findings demonstrate that glacier meltwater contributes substantially to the overall discharge of glacier-fed rivers, acting as a natural regulator that sustains water resources during dry periods. However, the impacts of climate

REFERENCES:

1. Huss, M., & Hock, R. (2018). Global-scale hydrological response to future glacier mass loss. *Nature Climate Change*, 8(2), 135-140.
2. Fountain, A. G., & Tangborn, W. V. (2004). The effect of glaciers on streamflow variations. *Water Resources Research*, 40(12), W12502.
3. Singh, P., & Kumar, N. (2016). Glaciers and their impact on river flow: a review of recent research. *Water Resources Management*, 30(9), 3341-3357.
4. Carey, M., Hock, R., & Scholl, M. A. (2018). Changing glaciers and hydrology in Asia: Addressing vulnerabilities to glacier melt impacts. *Water International*, 43(3), 315-342.
5. 10. Benn, D. I., & Evans, D. J. (2010). *Glaciers & glaciation*. Routledge.

EFTALIYLAR DAVLATI VA MAHALLIY HOKIMLIKLAR O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR

Rahmatova Malika Sherzodovna

Nizomiy nomidagi Toshkent
davlat pedagogika universiteti talabasi

***Annotasiya.** Ushbu maqolada V asr o'rtalarida vujudga kelgan Eftaliylar davlati va unga tobe bo'lgan mahalliy hokimliklar o'rtasidagi munosabatlarga to'xtalangan bo'lib, Eftaliylarga rasman tobe yoki aksincha unga nomiga qaram bo'lgan amalda mustaqil mahalliy hokimliklarning faoliyati haqida.*

***Kalit so'zlar.** davlat, markaziy boshqaruv, tobe o'lkalar, ma'muriy hududlar, hokimliklar, vassal, poytaxt, markaziy chegara hudud, boj, soliq, harbiy boshqaruv.*

Markaziy Osiyo mintaqasi V asr o'rtalariga kelib bir qancha siyosiy jarayonlarga tortildi. Dastlab bu mintaqaga kirib kelgan Kidariylarni janubiy hududlar uchun Sosoniylar bilan o'z aro urushlari avj olgan bo'lsa Xiyoniylar shimoliy sharqdan kirib kelgan Eftaliylarga yengilib, bir qismi g'arbga qarab ketgan bo'lsa yana bir qismi eftaliylarga tobe bo'lib, aralashib ketishdi. Sosoniylardan yengilgan Kidariylar esa Sharqqa Hindistonga qarab ketishga majbur bo'lishdi. Shunday vaziyatda Markaziy Osiyoda Eftaliylar davlatining qaror topishi va uning mahalliy hokimliklar ustidan hukm yurgazishi mintaqada yangicha siyosiy-ijtimoiy holatni yuzaga keltirdi.

Xitoy yilnomalarida eslatilishicha, *Yeda* (Eftalit) davlati kuch-qudratga erishgan paytda (450-yillarda) unga G'arbiy o'lkalardagi *Kang'yuy* (Choch yoki Sug'd?), *Xo'tan*, *Shale/Sule* (Koshg'ar), Kucha, Qorashar kabi 30 ga yaqin kichik hukmdorliklar bo'ysunishgan²³. Garchi yilnomalarda "30 ga yaqin kichik

²³ Бичурин Н. Я. Собрание сведений... II. – С. 269.

hukmdorliklar tobe ekanligi” aytilsa-da, ayrimlarini aytmaganda ularning barchasining nomi keltirilmaydi. Yilnomalarda keltirilgan Kang‘yuy, Xo‘tan, Koshg‘ar, Kucha, Qorashardan tashqari yana o‘nlab boshqa hukmdorliklar Eftaliylar davlati tarkibida bo‘lgan. Eftaliy qo‘shinlari 449 yilda Sharqiy Turkistonda birinchilardan bo‘lib Kucha hukmdorligini, 462 yilda Koshg‘arni, 468 yildan keyin esa Xo‘tanni bosib oladi²⁴. Xususan, L.A.Borovkova Eftaliylarga *Chjuszyuybo*, *Szepanto*, *Shemi*, *Bochji*, *Boxe* kabi hukmdorliklar bo‘ysungani xitoy yilnomalarida eslatib o‘tilishiga e‘tibor qaratadi. Ularning geografik o‘rni Sharqiy Turkistonning Pomir tog‘lariga tutash erlaridagi Toshqo‘rg‘on, Badaxshon va Hindikush etaklari oralig‘idagi Xorug‘, Voxon, Gibin, Bolor (Gilgit), Uchan (Chitral), Purshapur, Peshovar kabi bugungi Janubi-Sharqiy Tojikiston, Shimoli-Sharqiy Afg‘oniston va Shimoliy Pokistondagi tarixiy viloyat va tumanlarga to‘g‘ri keladi²⁵.

Ushbu hukmdorliklardan tashqari Eftaliylar Shimoli-G‘arbiy Hindistondagi Eftalit sulolasining boshqaruv markazi ilk yillarda Malva, keyinchalik Sialkot shahri bo‘ladi. M.Isomatovning yozishicha, Hindistondagi Eftalitlar hukmronligi bu erning etnik qiyofasida sezilarli darajada o‘zgarishlarga olib keladi. O‘lkada yangi etnogeografik nomlar ko‘rina boshlashida ham ko‘rsatib turibdi. VII asrda G‘arbiy Panjob “Xuna-desha” (Xunlar o‘lkasi) deb atala boshlagan bo‘lsa, Kanauj o‘lkasidan shimolda o‘rin olgan tog‘lik erlar “Hudud al-olam”da (X asr) “Haytal” nomi ostida tilga olinadi²⁶.

Eftaliylar qo‘l ostida Amudaryo – Sirdaryo oralig‘i, Sharqiy Turkiston, Shimoliy Hindiston, Kobul, Zobul, Bomiyon va atrof hududlaridagi o‘nlab hukmdorliklardan tashqari Xurosondagi Badg‘is, Juzjon, Marv, Hirot va hokazo kabi katta-kichik hukmdorliklar ham bo‘lgan. Shu tariqa xitoy yilnomalaridagi «30 ga yaqin katta-kichik hukmdorlik bo‘ysunadi» mazmunidagi ma‘lumot o‘z tasdig‘ini topadi.

²⁴ Боровкова Л. А. Народы Средней Азии III-VI веков (по древним китайским и западным источникам) ..., с. 226.

²⁵ Боровкова Л. А. Народы Средней Азии III-VI веков (по древним китайским и западным источникам) ..., с. 226, 242-248.

²⁶ Худуд ал-олам. – Т: Ўзбекистон, 2008. – Б. 127; Исоматов М.М. Эфталитское государство и его роль в истории Центральной Азии ..., с. 38.

Ko‘rinishidan ushbu hukmdorliklarning ko‘pchigida Buxoro, Toxariston, Shimoliy Hindistondan boshqa bir nechasida kelib chiqishi Eftaliylarga taqalmagan mahalliy sulolalar boshqaruvda bo‘lib, ular vassal sifatida o‘lpon to‘lab turishgan. Ehtimol, Buxoroda Abro‘y mansub bo‘lgan sulola, Badg‘isda Nizak Tarxonning ajdodlari, Pomir - Badaxshon va Hindikush oralig‘idagi ayrim kichik hukmdorliklar (Simotolo)²⁷, Shimoliy Hindistondagi To‘ramanning avlodlari Eftaliylar sulolasining muayyan tarmoqlari bo‘lgan.

Asosan xitoy yilnomalari, qisman esa boshqa tillardagi manbalardan kelib chiqilsa, Eftaliylar davlati muayyan bir saltanat o‘laroq markaz va voha hukmdorliklari – vassallar boshqaruvidan iborat bo‘lganligi ma’lum bo‘ladi. Bu saltanatni ma’muriy jihatdan shartli ravishda quyidagi 2 ta hududdan iborat bo‘lgan, deb hisoblash mumkin:

1) **Markaziy harbiy-ma’muriy hududlar.** Bu hudud Eftaliylar sulolasi mansub bo‘lgan yoki ittifoqdosh bo‘lgan ko‘chmanchi aholi va o‘troq mahalliy aholidan iborat bo‘lib, u markaziy hududni tashkil etgan. Ya’ni Toxariston va atroflari (Pomir – Badaxshon). Bu hududni metropoliya, ya’ni markaziy tayanch hudud. Shuningdek, eftaliylarning tayanch boshqaruv markazlari Chag‘oniyon (Denov), Naxshab va Boykent shaharlari bo‘lishi bilan birga Shimoliy Hindiston va Kobul o‘lkalarida *tegin* unvoniga ega eftaliy shahzodalar yashaydigan qarorgohlar bo‘lgan. Ular bu erda turib qaram o‘lkalardagi mahalliy hukmdorliklarni nazorat qilganlar.

2) **Tobe hududlar.** Ular Eftaliylarga bo‘ysunuvchi vassallar bo‘lib, har biri o‘z boshqaruvchi sulolasiga ega voha hukmdorliklari va qisman ko‘chmanchi siyosiy uyushmalar edi. Ya’ni Sharqiy Turkiston (markaziy qismi), Amudaryo – Sirdaryo oralig‘i va unga tutash hududlar, Xuroson va Shimoliy Hindistondagi o‘troq voha hukmdorliklari.

Bu guruhga garchi yozma manbalarda to‘laqonli ma’lumotlar uchramasa-da, Xorazm va Farg‘ona hukmdorliklarini ham kiritish mumkin. Ayrim tadqiqotchilar ba’zi omillarga tayanib, ushbu hududlarni Eftaliylar tarkibiga kirgan, deb

²⁷ Ekrem E. Hsüan-Tsang Seyahetnamesi’ne göre Türkistan. Basılmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Yenstitüsü. – Ankara, 2003. – S. 188.

hisoblaydilar²⁸. B.A.Litvinskiy Farg‘ona vodiysidagi mug‘xonalar va boshqa qabr turlarini, ayniqsa, mozor-qo‘rg‘onlarga yog‘och tobutlarda ko‘mish odatlaridan kelib chiqib (xitoy yilnomalariga ko‘ra bu an‘ana eftalitlar orasida ham tarqalgan edi), eftalitlarning shakllanishi Farg‘ona vodiysining tog‘lik erlarida ham yuz bergan, degan to‘xtamga keldi. Buni vodiya ko‘mish bilan bog‘liq qurum va mozor-qo‘rg‘onlar mavjudligi ham ko‘rsatib turibdi²⁹.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki Eftaliylar sulolasi davlat boshqaruvini dastlab Markaziy Osiyo ko‘chmanchilariga xos an‘analar negizida boshlab, keyinchalik mintaqaga xos o‘troq voha hukmdorliklariga xos an‘analarni ham o‘zlashtirgan. Markaz – Toxariston hududida Eftaliylar sulolasi vakillari o‘tirgan. Toxariston va uning atroflari ular uchun markaziy hudud vazifasini bajarib, Valvalij (Qunduz) shahri poytaxt, Balx ijtimoiy-madaniy va diniy markaz, Chag‘oniyon, Poykent, Kobul, Sakal (Panjob vodiysi) shaharlari ma‘muriy boshqaruv markazlari vazifasini bajargan. Eftaliylarga vassal 30 dan ortiq mulklar – Amudaryo-Sirdaryo oralig‘idagi Sug‘d, Buxoro, Choch, Xorazm va Farg‘ona, Sharqiy Turkistondagi Koshg‘ar, Kucha, Xo‘tan, shuningdek, Shimoliy Hindiston, Kobul va atroflari, Xuroson (Hirot, Badg‘is, Marv) o‘zlarining mahalliy sulola xukmdorlari tomonidan boshqarilib, markazga o‘lpon to‘lab turishgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Бичурин Н.Я. (Иакинф). Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. В 3-х томах. – М.- Л.: Изд. АН СССР. – том II. С. 269.
2. Боровкова Л. А. Народы Средней Азии III-VI веков (по древним китайским и западным источникам) ..., с. 226.
3. Худуд ал-олам. – Т: Ўзбекистон, 2008. – Б. 127; Исоматов М.М. Эфталитское государство и его роль в истории Центральной Азии ..., с. 38.

²⁸ Толстов С.П. По следам древнехорезмийской цивилизации. – М.-Л., 1948. – С. 216, 278.

²⁹ Гафуров Б. Таджики. Книга 1. – С. 263.

4. Ekrem E. Hsüan-Tsang Seyahetnamesi'ne göre Türkistan. Basılmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. – Ankara, 2003. – S. 188.
5. Толстов С.П. По следам древнехорезмийской цивилизации. – М.-Л., 1948. – С. 216, 278.
6. Гафуров Б. Таджики, древнейшая, древняя и средневековая история. Кн. 1. Душанбе, 1989. – С. 263.
7. Kurbanov A. The Hephthalites: Archaeological and Historical Analysis. PhD thesis submitted to the Department of History and Cultural Studies of the Free Univer. Berlin, 2010. – P. 52.
8. Kamolov J. Markaziy Osiyoning ilk o'rta asrlar davri davlatchiligida Eftaliylar davlatining tutgan o'rni. Tar. fan. bo'y. fal. dok. diss. (PhD) Avtoreferati. Toshkent-2023. B. 20

THE BASIS OF GENDER STEREOTYPES IN CONSTRUCTION OF ADVERTISING TEXTS

Djuraeva Visola Olimjonovna

English language teacher in specialized school
named after Abu Ali ibn Sino

Fayzullaeva Guzal Olimjonovna

English language teacher

***Annotation:** Language and gender are significant issues that remain widely controversial in the domain of advertising. The main purpose of this study is to analyze the language of advertising in English. Besides, it seeks to understand the role of advertising and how it affects the culturally gendered stereotypes, and how each society portrays the image of women compared to that of men.*

***Keywords:** language and gender, discourse of advertising, stereotypes, method.*

INTRODUCTION

Advertising is a common phenomenon nowadays and people are exposed to the advertising process wherever they are and it has gained the attention and interest of a large number of individuals in different societies around the globe.

Advertising is referred to as a form of discourse in the sense that it has influenced not only the structure of language and the modality of lifestyle, but also the content of routine daily acts of communicative exchanges. The messages of advertising have permeated the entire cultural landscape. Printed advertisements fill the pages of newspapers and magazines. Commercials interrupt TV and radio programs constantly.

MATERIALS AND METHODS

With the advent of industrialization in the 19th century, style of presentation became increasingly important in raising the persuasive efficacy of the ad text. Accordingly, advertising started to change the structure and use of language and verbal communication. From the 1920s onwards, advertising agencies sprang up all over, broadening the attempts of their predecessors to build a rhetorical bridge between the product and the consumer's consciousness. In magazine advertisements as one the forms of advertisement, communication requires the presence and interaction of a number of elements for the understanding and the successfulness of the message. The interaction takes place between the 'addresser' who is the advertiser, the 'addressee' who is the public or the reader, the 'meaning' which is given to the product and transmitted between the participants, the 'medium' which is language and image, the 'channel' which is in this case the written form, and finally the 'context' which refers to the social and cultural situation, as well as the shared knowledge between the advertiser and the consumer [1].

RESULTS AND DISCUSSION

This section concentrates on how advertisements manipulate various parts of speech in order to make the message more persuasive. The attention is paid to some of the aspects of adjectival, adverbial, verbal and noun usage. A majority of persuasion techniques strives to create a positive impression through evaluation and emotional appeal. Emotionality and evaluation are best expressed through an extensive use of adjectives or adverbs which attribute certain qualities and properties to the object advertised [3].

Another noticeable linguistic device expressing persuasion is manipulation of verbs through tense shifting. Tense is the category of verb related to time. The continuum of time can be generally divided up into three levels: past, present and future. The corpus of English advertising texts exhibits the dominant usage of the present tense (90%). Sometimes one advertising text can combine several time

perspectives, especially with the aim of contrasting past, present or future situations. In English, the present tense is the so-called “unmarked” tense used for characterization of habitual actions, narration of historical present, reporting mental or emotional state, commenting on immediately accompanying actions and demonstration or explanation of the individual acts involved [2]. The present tense verbs help English advertisements to characterize and portray the desirable situation, express positive thoughts and comments, and show the benefits of the advertised object. Also, the present tense infers that the action is happening now and that everything being said is a “general truth”.

CONCLUSION

This study has shown that language, gender and advertising are very complex and intermingled issues. We have seen how these elements affect and influence each other in connection with other social and cultural factors. The way women are addressed and spoken about in relation to men, and the way women and men use language in everyday life have proved very important to understanding the way women are depicted in British advertisements. Religion is generally believed to be one of the foremost forces that preserve traditions, by maintaining men and women’s interactions under control, and contributing as a powerful source to the subordination of women and this factor seems to play much important role in Uzbek advertisement section. In other words, religious beliefs are reflected in everyday life, through the clothing of both men and women, how life events such as birth, marriage or death are ritualized, and what is the suitable role expected from males and females in terms of home, work, childcare, politics and law.

There are always cultural and religious beliefs and some patriarchal interpretations of Islam that are still used to justify the situation of Uzbek women and abuses committed against them. As has been pointed out, cultural values are the core of advertising messages; therefore, advertisers display women in ways that are socially and culturally adequate with the local norms. Besides, we have seen that

women are increasingly portrayed as objects of sexual desire, being shown as attractive, thin and young. These unrealistic images of women reinforce prevailing stereotypes and support unrealistic body ideals. And advertisers want people to understand that women's sense of life is believed to be derived from body attractiveness, something which is unrealistic and unattainable by the majority of women, and which is true in some cultures.

REFERENCES

1. Cook, G. (2012), *The Discourse of Advertising*. London: Routledge. Fowles, J. (2016), *Advertising and Popular Culture*. Thousand Oaks: Sage.
2. Jhally, S. (2015), *Advertising and Popular Culture*. In Dines, G. & Humez, J.M. *Gender, Race and Class in Media. A Text Reader*. Thousand Oaks: Sage.
3. Kelly-Holmes, H. (2015), *Advertising as Multilingual Communication*. Hampshire: Palgrave.
4. Krier, Isabelle & El Hani, Jamal Eddine (eds.) (2015), *Le Féminin en Miroir entre Orient et Occident*. Casablanca : Le Fennec.

**ABDULLA QODIRIYNING “MEHROBDAN CHAYON”
ROMANI TAHLILI**

Ismonova Yorqinoy Abdumutalib qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU,
O‘zbek adabiyoti 10.00.02 ixtisosligi bo‘yicha
2-bosqich Tayanch doktoranti,
ismonovayorqinoy@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “Mehrobdan chayon” romani tahlilga tortilgan. Yozuvchining badiiy tili, so‘zlardan unumli va jozibali, o‘ziga xos uslubda foydalanish mahorati, romandagi obrazlarning ta’rif va tasnifi, so‘zlar bilan uyg‘unligi haqida gap boradi.*

***Kalit so‘zlar:** mehrob, roman, obraz, personaj, qahramon, adabiyotshunos, tadqiqotchi, tarjimon.*

***Abstract:** In this article, the novel “The Scorpion from the Altar” by Abdulla Qadiri is analyzed. It is about the writer’s artistic language, the ability to use words effectively and attractively, in a unique way, the description and classification of the characters in the novel and their harmony with words.*

***Key words:** mihrab, novel, image, character, hero, literary critic, researcher, translator.*

Abdulla Qodiriyning “Mehrobdan chayon” romani juda ko‘plab adabiyotshunos olimlar, yozuvchi, tadqiqotchilar va hatto tanqidchilar tomonidan tahlil va talqin qilingan. Chunki har bir adabiyot ihlosmandi borki, ushbu asar uning e’tiboridan chetda qolib ketmaydi, albatta. Adabiyotshunos olimlardan biri, yozuvchi va tarjimon Miyon Buzruk asar haqida shunday deydi: **“Mehrobdan chayon” yolg‘iz**

Julqunboyning ikkinchi asari emas, balki yangi o'zbek adabiyoti uchun ham ikkinchi roman edi. Hamza Hakimzodaning "Milliy ro'mon" nomli kichik bir asari bo'lsa-da, unga bu kungi ro'monchilik sharoitida ro'mon demak tog'ri bo'lmasdi. Yangi ro'mon va hikoyalarga mushtaq-chanqoq bo'lg'on davrimizda "O'tkan kunlar"i bilan tanilg'on Julqunboyning "Mehrobdan chayon"i juda ham shoshilib kutilar edi va juda ahamiyat bilan qarshilang'oni-da ko'rildi".³⁰

Asar tahlili avvalida, **mehrob** so'zining ta'rifini keltirib o'tishni joiz deb bildik. *Mehrob* bu masjid ichida uning qibla tomonidagi devorida taxmon shaklida qurilgan joy, namoz shu tomonga qarab o'qiladi; joyning yuqori, to'r qismi degani.

Asar boshida Solih mahdum³¹ ning to'ng'ich farzandi ya'ni qizi Ra'no ikki ukasining o'rtasiga tushib, yer supurib yotkan soch o'rimlarining tuproqqa belashgani bilan ham xabarsiz ukalarining loy o'yinida ishtirok etishiga guvoh bo'lamiz. Vaholanki, ukalari bilan "loy o'yini" o'ynashga berilib ketgan 16-17 yoshdagi bo'yi yetgan qizning qalbida hali bolalik shukuhi, o'yinqaroqligi tark etmagan edi. Lekin endi u yosh bola emasligini va unga bunday ishlar yarashmasligini eslatib qo'ygan otasi Ra'noga shunday deydi : *"- Balli Ra'no ana jinnilik! -... atlas ko'ylak senga hayf, senga bo'zdan boshqasi albatta hayf! Ukalarini bola desam sen ulardan ham oshib tushasan!"* Biroq ushbu gap Ra'noning beg'ubor bolako'ngil ekanligini va buni otasi tomonidan ham tan olinganligini ko'rsatgan.

Keyingi jumlada mahdum qizini koyib shunday deydi: *"- ishing bo'lmasa kitob o'qi, husniyat ol, sen kulol qizi emassanki..."*. Bu gaplar orqali yozuvchi mahdumning farzandlari ham albatta o'qimishli, savodxon bo'lishi kerakligini ta'kidlagan.

"Adabiyot – xarakterlar yaratish san'ati" va ayni chog'da ana shu xarakterlar "...dilini bilish, uning sirlarini bizga ochib ko'rsatish – asarlarini biz maroq bilan qayta-qayta o'qiydigan yozuvchilarning har biriga beriladigan ta'rifdagi birinchi

³⁰ Miyon Buzruk. O'zbek adabiy tanqidi. Mehrobdan chayon. -Toshkent: "Turon-iqbol",2011. – B.12-13.

³¹ **Mahdum (mahsum)** (arabcha: ishga oluvchi, yollovchi)- ulamo va ruhoniylar, pir va ustozlarga beriladigan unvon, laqab va shu unvonga ega bo'lgan kishi.

so‘zlar shular-ku, axir” (N.G.Churchinevskiy).³² Asar qahramonlaridan biri Solih mahdum obrazi o‘ziga xos va xarakterida turlicha ham salbiy ham ijobiy hislatlar mavjud. Masalan, mahdumga eng ko‘p keltirilgan ta’rif bu uning xasis va ziqnaligidir. Bu xasislik haddan ziyod bo‘lib, uning oilasi va hatto o‘zining ust boshiga bo‘lgan qizg‘anishlaridan ham ko‘rishimiz mumkin. **“Ko‘ylak-ishtonning aksar yetti-sakkiz joyidan yamog‘i bo‘ladur. Yetti qishdan beri guppi- chopon yangilangani ma’lum emas, faqat qish kelib ketgan sayin alak guppinning yengi o‘zgaribgina turadir va astari yil sayin yangidan yangi yamoqlar bilan boyidir...”**

Mahdumning ayoli Nigorxonim juda sabrli, qanoatli ayol bo‘lgan va erining bunday “past” xarakteriga chidab yashagan. Ammo mahdumning onasi Mohlar oyim o‘g‘lining ziqna va tor fe’liga chiday olmay Marg‘ilonga ketib qoladi hamda o‘sha yerda vafot etadi. Otasining bunday “qattiq”ligidan achchiqlangan Ra’no esa unga atab she’r ham bitadi.

Yog‘lar to‘kilsa yerga, yotib yalar taqsirim,

Bo‘lsa bozorda pastlik, sotib olar taqsirim.

Menim uchun bir zirak, Ra’nobonug‘a jevak,

Desa oyim – “Ne kerak?!” yumma talar taqsirim.

“Quloq teshish fazl emas, pulni topish hazl emas,

Jevak taqish farz emas!” g‘avg‘o solar taqsirim.

Albatta, mahdumning bunday xasisligi ortida uning og‘ir qiyinchilik, qattiqchilikda, qolaversa yetimlikda o‘sganligi sabab qilib ko‘rsatilgan. Biroq, mahdumda ta’magirlik va ichiqoralik kabi hislatlarni ham ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, u o‘zi ta’lim berayotgan bolalarga **“payshanbalik” (har payshanbada o‘quvchilar tomonidan domla yoki otinbibiga keltirilgan haq, pul, don, non kabi), “bo‘ryo puli” (remont uchun pul), “supurgi puli” (o‘quvchilarni o‘qitganlik uchun olinadigan pul), “ozodlik puli” (“qul yashar”, “abjad” so‘zini yozishni o‘rgangan bolani qo‘li boylab uyiga jo‘natilgan va “qo‘l yasharlik” olib kelgan)** kabi ajoyib ajoyib soliqlar solar va ularni vaqtdan kechiktirmay olishga harakat qilar

³² Hotam Umurov. O‘zbek adabiy tanqidi. O‘zbek romanida psixologizm printsiplari, shakllari va vositalari. – Toshkent: “Turon-iqbol”, 2011. – B.238.

edi. Lekin uning bolalarga yoqadigan hislati ham bor. Ya'ni Solih mahdum bilimdon o'quvchilar bilan muomilasi yaxshi, sabog'ini bilmagan yoki sho'xlik qilgan bolalarni urushib koyisa ham aslo urmas edi. Bu hislati bilan u butun Qo'qon bolalarining muhabbatini qozongan. Mahdumning bunday xarakterga ega ekanligi kimningdur g'ashini keltirsa, yana kimdadur kulgi uyg'otadi. Yozuvchi esa Solih mahdum obrazi orqali aslida hayotda manashunday insonlar ham bor ekanligini ko'rsatib bergan.

Asarning yorqin obrazlaridan biri - Ra'noga ta'rif berilar ekan, unga zidlab, Lola ismli qiz misol keltiriladi. Vaholanki, Lola ham Ra'no ham nafis va bir biridan go'zal bo'lgan gullarning nomi bo'lib, bu nomlar qiz bolaga ism qilib qo'yilganda, albatta uning husni-jamoliga mengzalgan. Lekin Abdulla Qodiriy Lola ismli qizning husnu-jamoli ismiga monand emasligidan "shikoyat" qiladi: -***"...Lola ismining ostida bir malakni ko'rgan: "Lolaning ismiga o'xshash husni ham bor", - deb o'ylagan edim. Burnidagi buloqisidan boshqa (agar buloqi husnga qo'shilsa) "Lola"likka arziydigan hech gap yo'q edi. Bir necha kunlar bu qizning otini "Lola" deb qo'yg'anlari uchun achchig'lanib yurdim"***. Ra'noning esa ismi – jismiga yoxud husniga juda muvofiq tushganligini ta'kidlab adib shunday deydi : ***"Men rassom emasman. Agar menda shu san'at bo'lg'anda edi, so'z bilan biljirab o'lturmas, shu o'runda sizga Ra'noning rasmini tortib ko'rsatar, qo'yar, faqat menga Ra'no gulining suvigina ko'proq kerak bo'lar edi"***. Ra'no nafaqat husni bilan balki aqlu zakovati, ziyrak va hushfe'lligi, qolaversa jasurligi bilan ham kishini havasini keltiradigan qiz. Adabiyotshunos olim Izzat Sulton Ra'no obraziga juda chiroyli ta'rif bergan: - ***"Abdulla Qodiriy Sharq xotin-qizlarining ozodlik harakatiga xayrixoh bo'lmay qololmas edi va uning tomonidan yaratilgan Ra'no obrazi o'sha oliyjanob maqsadga xizmat etar edi. Muallifning "Ra'noning jasorati, xonga qarshi isyoni, hatto ma'yus qolgan Anvarni yo'lga solishi – o'z zamonasi uchungina emas, balki bizning hozirgi asrimiz uchun ham loyiqi tahsin va Ra'no yoshidagi qizlarimizga ibratdir deb qayd etishi tasodifiy emas"***. Faqat shuni qo'shimcha qilish kerakki, Ra'no obrazining yaratganda Abdulla Qodiriy yangi

hayot yo‘liga “otilib chiqqan” xotin-qizlarimizning jasoratidan ham ilhomlanganlar”.

Sharq xalqlari adabiyotini yaxshi o‘rgangan olimlardan biri L.Klimovichning quyidagi mushohadasi juda to‘g‘ri va nozikdir: “Ra’no obrazi juda maroqlidir. Bu qiz – go‘zal, ma’rifatli. Uning ko‘p sharq asarlari qahramonlariga xos boshqa xislatlari ham bor. Ammo Ra’noning ishlari va e’tiqodlari qadim adabiyotning an’analariga tamoman qarama-qarshidir”.³³

Asarning bosh qahramoni Anvar obraziga keladigan bo‘lsak, Qodiriy ushbu obraz orqali sabrli, matonatli, sadoqatli, sofdil, kamtar, mard-jasur, oliyjanob, zehqli va o‘qimishli, bir so‘z bilan aytganda komil inson obrazini ko‘rsatib berishga harakat qilgan. Anvar tug‘ilganidan hayot achchiqlarini totib ulguradi. Uning dunyoga kelishi ota-onasi tomonidan hursanchilik bilan kutib olinmaydi va hatto 20 kunlab ismsiz qolgan bolaga 12 yoshli opasi Nodira tomonidan ism qo‘yiladi. Nodira mahallasidagi mahdumning bolasiga havas qilgan va uning ismini ukasiga qo‘ygan. Buni qarangki, kelgusida Anvar ham taqdir taqazosi bilan aynan mahdumga asrandi farzand bo‘ladi.

Kambag‘allik va qiyinchilikda o‘sgan Anvar 6 yoshida onasidan ayriladi. Ungacha esa otasi va 2 akasidan ham ayrilgan edi. 12 yoshda Anvar 3 oilani ko‘rib ulguradi va opasining iltimosi bilan mahdumning oilasiga asrandi o‘g‘il bo‘lib qoladi. 11 yoshida savodi chiqqan va 13 yoshida maktab programmasini tugatib, ustoziga xalfa ya’ni yordamchi bo‘lgan Anvar tezda atrofdagilarning mehrini va e’tiborini qozonadi. U 15 yoshida arab va fors tillarini mukammal bilgan va maktabni boshqarishda ustoziga yordam bergan.

Shu o‘rinda Anvar obraziga Abdurahmon obrazini taqqoslashimiz mumkin. Anvar Salim bo‘yoqchining yetimi, faqir bir oiladan chiqqan bola. Abdurahmon esa ulamolar naslidan, otasi ham ziyoli, amakilari esa Buxoroning katta mudarrislaridan bo‘lgan. U ham 15 yoshgacha Solih mahdumning qo‘lida ta’lim oladi. Lekin bu ikki yigitning biri xalq sevgan va hatto xon nazariga tushgan mirzaboshi bo‘lgan bo‘lsa, ikkinchisi ichi qora, ig‘vogar, 18 yoshga yetmay ko‘plab nomaqbul ishlarga qo‘l

³³ Izzat Sulton. O‘zbek adabiy tanqidi. Abdulla Qodiriy va uning “Mehrobdan chayon” romani. – Toshkent: “Turon-iqbol”, 2011. – B.70.

urgan ohir oqibatda esa “mehrobdagi chayon”ga aylangan. Abdurahmon obrazi orqali adib ayrim hudbin, qallob, hasadgo‘y, munofiq, e‘tiqodsiz va tuban kimsalarning asl yuzlarini ochib berishga va ularning muqaddas dargoh – sajdagohdan turib turli jirkanch ishlarga qo‘l urganliklarini ko‘rsatib berishga muvaffaq bo‘lgan. Asar nomi “Mehrobdan chayon” deb atalishi ham bejiz emas. Ta’kidlab o‘tkanimizdek, mehrob bu masjid ichidagi sajdagoh joyidir. Chayonning ishi esa hammaga ma’lum bo‘lganidek faqat chaqish, zaharli nishini kimgadur yoki nimagadur urish va jarohat yetkazishdir. Ushbu asardagi “chayon” ya’ni Abdurahmon ham o‘z nomiga munosib faqat va faqat yomonlik ketidan quvgan razil bir kimmsadir. Bu borada unga sherik bo‘lgan Shahodat mufti va Kalonshoh mirzolar ham bor. Bu obrazlar ham garchi sajdadan bosh uzmaydigan, o‘zicha “xudojo‘y” bo‘lishsada, aslida qalbi ig‘vo va razolatga to‘la kimsalardir. Ularni ham “mehrob chayonlari” deb atasak mubolag‘a bo‘lmaydi.

“Hozirgi kunda har bir asar, xususan, adabiy va ijtimoiy asarlarda mafkura jihati juda ham ziyraklik bilan tekshiriladi. Buning bilan madaniyatda orqada qolg‘on va fikriy yo‘lda o‘sib yetmagan bir xalqqa fikriy tashvish va buzuqlik beradigan hollarg‘a yo‘l qo‘ymaslik uchun sa’y qilinadi. Bu yaxshi. Asosli va idialniy bir tadbir”, deydi Miyon Buzruk. **“ Lekin yangi mafkura va yangi yo‘lning ruh va mohiyatini anglab va uni hazm qilib va unga komil tusda rioya qila borish uchun ilmiy va adabiy kuchlar kifoya qilmay turadilar. Bu yo‘lda kuchlanib va kuchanib, taqlid bilan qiling‘on ishlar ko‘plari muvaffaqiyatli chiqmoqlarini ko‘ramiz. Bu kayfiyatni “Mehrobdan chayon” asarida ham ko‘ramiz”.** Zero, roman chinakam mafkuraga xizmat qiladi deb ayta olamiz. Ayniqsa unda do‘stlik, hamjihatlik, adolat, haqiqat, jasurlik, sadoqat, mardlik kabi juda ko‘plab insonning oliyjanob hislatlari yaqqol ko‘rsatib berilgan. Bu ta’riflarga avvalo, Anvar shuningdek, Ra’no, Sultonali, Safar bo‘zchi, Nasim, Qobil, Rahim, Sharif kabi obrazlar misol bo‘la oladi.

Ijtimoiy mazmun va bu mazmunning zamonaviyligi, faolligi kabi ajoyib fazilatga Abdulla Qodiriy ijodida yana bir fazilat qo‘shildi: uning ijodi demokratik, xalqchildir.³⁴

Qodiriy asar personajlari qismati bilan bog‘liq holda muhim tarixiy hodisalar, shaxslar, sarguzashtlar haqida ham ma‘lumot beradi. Solih mahdumning kechmishi, ota-bobolari qismati bahonasida keltirilgan Amir Umarxonning kanizi to‘g‘risidagi hikoya, haq ishlari uchun jabr ko‘rgan Sayidxon, mulla Siddiq va Mo‘minjonlarning achchiq qismati, Xudoyorxon tarixi to‘g‘risidagi ma‘lumotlar, Og‘acha oyim sarguzashtlari, xon harami, xotinlar, o‘rdadagi qullar haqidagi aniq ma‘lumotlar asarda salmoqli o‘rin tutadi. Yozuvchi ba‘zan qahramonlari tabiatini, xususan xaramdagi qizlar fojiasini hazil-mutoyiba, o‘yin-kulgi orqali ochib beradi. Ammo bu kulgili bo‘lib tuyulgan hodisalar zamirida jiddiy insoniy drama va shafqatsiz haqiqat yotadi. Xullas, “Mehrobdan chayon” hayot haqiqatini “orttirmay va kamitmay” o‘z holicha jamiki qirralari bilan gavdalantirgan, xarakterlar olamini, ruhiyatini o‘ziga xos ohanglar, bo‘yoqlar vositasida tasvirlab bergan tengi yo‘q badiiy obidadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qodiriy “Mehrobdan chayon” Toshkent-2019.
2. O‘zbek adabiy tanqidi Toshkent “Turon-Iqbol” 2011.
3. Hotam Umurov. O‘zbek adabiy tanqidi. O‘zbek romanida psixologizm printsiplari, shakllari va vositalari. – Toshkent: “Turon-iqbol”, 2011. – B.238
4. Miyon Buzruk. O‘zbek adabiy tanqidi. Mehrobdan chayon. -Toshkent: “Turon-iqbol”,2011. – B.12-13.
5. Izzat Sulton. O‘zbek adabiy tanqidi. Abdulla Qodiriy va uning “Mehrobdan chayon” romani. – Toshkent: “Turon-iqbol”, 2011. – B.70.

³⁴ Ko‘rsatilgan manba.

SINF RAHBARINING O‘QUVCHILARNI MA’NAViy-AXLOQIY TARBIYALASHDAGI RO‘LI

Kalmagambetova Aysuliy Maxset qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** Bu maqolada o‘quvchilarning odob-axloq qoidalarini yaxshi tarbiyalash, bolalar va o‘qituvchi orasida ishonch munasabatlarining o‘rnatilishi, o‘quvchilar muomalasining mazmuni, har xil yoshdagi o‘quvchilar uchun muomalalarning o‘ziga xos hissiy-ma‘naviy g‘oyasi ifodalanadi.*

***Tayanch so‘zlar:** Odob-axloq, xalq pedagogikasi, boshlang‘ich sinf, pedagogik axborot, malakali tarbiyachi, muomala.*

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2010-yil 29-yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasidagi “ Asosiy vazifamiz-vatanimiz taraqqiyotini va xalqimiz faravonligi yanada yuksaltirish nomidagi ma‘vzusida: biz farzandlarimizning nafaqat jismoniy va ma‘naviy sog‘lom o‘sishi balki ularning eng zamonaviy intellektual bilimlarga ega bo‘lib ulg‘ayishini maqsad qilib qo‘yganmiz” deb aytib o‘tgan edilar. Odob-axloqlik belgisi- bu harqanday odamning xulq-atvor belgisidir. Shuningdek, xalq pedagogikasi nomunalarida odamlarning xulq-atvordagi yoqimli yoki yoqimsiz belgilarni ko‘rsatadigan donolik so‘zlarni boshlang‘ich sinflarda o‘rgatib bo‘rish maqsadga muvofiq Jamiyatning hozirgi yangilanish davrida xulq-atvor madaniyatining ahamiyati katta. Umumiy ta‘lim maktablarida tarbiyaviy mazmundagi “Odoblilik siri nimada” , “Do‘stlik odobi ” , “O‘quvchi va uning kiyinish odobi” kabi mavzuda bolalar bilan suhbat olib borsak ularda odod-axloq, madaniyat singari tushunchalar kengayadi. Sinf

rahbari o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda quyidagi me'yorlarga amal qilishi lozim :

- o'quvchining ota-onasining ish joyiga, mansabiga, boyligiga qarab unga muomala qilmasligi shart;
- sinf rahbari o'quvchilarga har doim ta'lim berish bilan bir qatorda tarbiyani ham birga o'lib borishi kerak;
- tamagirlik, yolg'on gapirish, gerdayish, manmanlik, nodonlik kabi yomon illatlardan yiroq bo'lishi lozim;
- o'qituvchilar jamiyat nazarida olim hisoblanadi. Ular aysh-ishrat, kayf-safo, mayxo'rlik kabi yomon ishlardan o'zlarini tiya bilishi kerak.

Hammamizga ma'lumki, sinf rahbarining ota-onalar bilan to'g'ri muomala qila olishi juda murakkab ish. Chunki bugungi kun ota-onalari o'rta va oliy ma'lumotli bo'lib, vaqtli pedagogik axborotlarni, qonun va farmonlar haqida internet, ijtimoiy tarmoqlar, televideniye orqali bilib o'lishmoqda. O'quvchi shaxsining yuqori intellektual va ma'naviyatli, jamiyatga kerakli, komil inson bo'lib tarbiyalanishida eng avvalo ota-onalardan va pedagoglardan hamma vaqt e'tibor, bilim va malakali tarbiyachi bo'lish talab qilinadi. O'z navbatida bolaga dastlabki tarbiya turlarini o'rgatadigan ota-onalardan chuqur bilim va odob-axloq qoidalarini bilishi hamda o'z harakatlarida, yurish-tutishida, gapirish o'z tarbiyasini namoyon qila olishi lozim.

Sinf rahbari o'quvchilarni axloqiy tarbiyalash jarayonida quyidagi vazifalarni hal qilishi kerak:

~ O'z Vataniga, O'zbekiston Respublikasiga yuksak muhabbat, sadoqat tuyg'ularini, uning tabiyati, unda yashayotgan insonlar haqida, Vatanimiz himoyachilari va qahramonlar, ota-bobolarimiz va ularning qilgan ishlari, mehnatlari, meroslari tog'risida bilishga intilishini tarbiyalash;

~ Vatanimizning tinchligi, necha asrlik boy tarixi, dunyo mamlakatlari undagi tashkilotlar haqida ma'lumot berish;

~ Bolalar o'rtasida, qiz va o'g'il bolalar orasida do'stona munosabat, bir-biriga yordam berish va hamjihatlikda harakat qilish tuyg'ularini rivojlantirish;

~ Bolalarda kattalarga hurmat, kichiklarga e'tiborli, mehribon, bemor va nogiron insonlarga yordam berish, shirin gapirish, keksalar ahvolidan xabar olish va ularga hushmuomala bo'lishni tarbiyalash;

Xulosa qilib aytish joiz, o'qituvchi bolalarni boshqalarning xatti-harakatlarining yaxshi yoki yomonligini, to'g'ri-noto'g'ri ekanligini farqlay olishiga, o'zining va o'rtoqlarining harakatlariga adolatli baho berishga o'rganitishi harakat qilishi lozim. O'qituvchi pedagogik faoliyati davomida asosiy quroli bu—pedagogik muomala hisoblanadi. Bir qator pedagog va psixolog-professorlar o'zlarining ilimiy tadqiqotlarida pedagogning mahorati, muomalasi ahamiyatli jihatlaridan ekanligi bayon etishgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R. A. Mavlonova, N. X. Rahmonqulova, B. A. Normurodova, K.O. Matnazarova . “ Tarbiyaviy ishlar metodikasi” .
- 2 . Ilimiy metodik jurnal Nō1 . “ Muallim va uzluksiz ta'lim”.

IX-XIII ASRLARDA XORAZM ZARGARLIK SAN'ATI TARIXI

Saparbayeva Aziza Asror qizi

Urganch davlat universiteti tarix fakulteti tarix ta'lim yo'nalishi

2-bosqich talabasi

azizasaparbayeva13@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada IX-XIII asrlarda Xorazm zargarlik san'ati tarixiga oid ma'lumotlarni o'rganish va tahlil qilishga harakat qilindi. Bu davr islom dinining kirib kelish jarayoni va qadimiy diniy e'tiqodlar bilan bog'liq san'atning uyg'unlashuvini ko'rsatishga e'tibor berildi.*

***Kalit so'zlar:** Beruniy, islamiy, feruza, toj, igna, marvarid, yoqut, sadaf.*

***Аннотация:** В данной статье предпринята попытка изучить и проанализировать сведения по истории ювелирного искусства Хорезма в IX-XIII веках. В этот период внимание уделялось показу процесса внедрения ислама и гармонии искусства, связанного с древними религиозными верованиями.*

***Keywords:** Beruni, Islamic, turquoise, crown, needle, pearl, ruby, mother of pearl.*

***Abstract:** In this article, an attempt was made to study and analyze information on the history of Khorezm jewelry art in the IX-XIII centuries. In this period, attention was paid to show the process of introduction of Islam and the harmony of art related to ancient religious beliefs.*

***Ключевые слова:** Беруни, исламский, бирюза, корона, игла, жемчуг, рубин, перламутр.*

Kirish. Arxeologik adabiyotlarda qayd qilingan ma'lumotlarga ko'ra, Daryaliqko'l soyi hududidagi aholi turar – joylari xilma – xil vazifada ishlatiladigan munchoqlar olingan. Y.A.Rapoport Shohsanamdan silindr shaklida munchoq va disk shaklida taqinchoqlar olishga muyassar bo'lgan. Gurganch shahrida Toshqal'a uy – xonalaridan rangi xilma – xil, vazifasi bir – birini takrorlamaydigan munchoqlar olishgan.

Asosiy qism. IX - XIII asr boshlarida zargarlik san'atiga islom dini ta'sirini hali hayvonlar va tabiat tasvirini saqlab qolgan «islmiy» girixli naqshlarning ko'payib borishi tasdiqlaydi. Islom dini kirib kelishining dastlabki davrlarida bu yerda shu paytgacha hukm surib kelgan jonli mahluqot tasviri bilan bezash o'z o'rnini saqlab qolgan. Shuningdek, aholi san'atining ildizida shu qadar aniqlik, erkinlik va holislik turadiki, uni yangi diniy qarashlarga butunlay bo'ysundirishning iloji yo'q edi. Mavjudotlarni ifoda etish badiiy uslubi o'zgarib, ular arabiy yozuvli naqshlar bilan birikkan bo'lsada, haligacha an'anaviyligicha qolmoqda edi. O'sha san'at turlari sifatida bizga tumorlar, kamarlarning ayrim qismlari yetib kelgan bo'lib, ular va kumushdan, hayvon, qush, baliq, afsonaviy mahluq, ilon boshiga o'xshab yasalgan bilaguzuklar shaklida yasalgan. Barchalariga har xil yomonliklardan saqlovchi, yaxshilikga yetaklovchi, savob, baxt - saodat keltiruvchi kabi xususiyatlarga ega degan qarashlar mavjud bo'lgan. O'sha davr uchun arabiy yozuvli naqshlardan foydalanish yangilik bo'lib, ular bilan tirik tabiatning tasvirlarini bezaganlar. Husnixatlar ham ezgulik ma'nosini bildirib, kuch - qudrat, sahiylik, davlat, tinchlik, baxt, shon-shuhrat, sog'lik va boshqalarni anglatgan. Bezatilgan tasvirlarning va yozuvlarning muqaddasligi bir – birini inkor qilish u yoqda tursin aksincha, turli diniy tasavvurlarning maxsuli bo'lishiga qaramay, bir – birini to'ldiradi.

X – XII asrlarga ta'luqli zargarlik namunasi bo'lgan ilon shaklidagi burama kumush bilaguzuklarning shakli ham jonli mahluqot ramzi bilan bog'liqdir. Qadim zamonlardanoq Sharqda ilonga yaxshilik belgisi deb qarashgan. U xonadon, boylik, yer osti ma'danlari, qablarning posboni degan qarash mavjud bo'lgan.

XIII asrda Xorazmda uchlari yo‘lbars boshiga o‘xshatib ishlangan bilaguzuklar ayollarning serfarzandligini bildirgan, bola – chaqalarni turli yovuzlikardan asrovchi homiy hisoblangan. X asrda Abu Rayhon Beruniyning tojlar haqidagi so‘zlari diqqatga sazovor: «Zodagon va oddiy kishilardan o‘zini yuqori ko‘rsatish uchun toj va maxsus bosh kiymlari kiya boshladilar». Quloq, tish, tirnoq tozalagich kabi turli pardoz – andoz buyumlari mayda qushlar tasviri bilan bezatilgan. Bunday buyumlarni yasashda odamlar ularga ko‘proq oro berish vositasi deb qarashi hisobga olingan. Natijada badiiy ishlov berilgan pardoz buyumi zeb – ziynat buyumiga aylangan. Ular ko‘ylakga to‘g‘nab qo‘yilib, doim egasining yonida bo‘lgan. Qadimda igna yasash ancha murakkab ish bo‘lib, uni juda ehtiyot qilib saqlaganlar. Ignalar uchun maxsus igna xalta tayyorlangan. Bu xaltalar chiroyli qilib ishlangan bo‘lib, ko‘krakga taqinchoq sifatida osib yurilgan va ignani olish qulay bo‘lgan. Bu ham zeb – ziynat, ham balolardan saqlovchi buyum vazifasini bajargan. G‘oyat bejirim ishlangan naqshinkor, baland gardishlariga o‘rnatilgan yirik feruza ko‘zli uzuklar kishilar orasida alohida qiziqish uyg‘otadi. Abu Rayhon Beruniyning yozishicha feruza g‘alaba, baxt – saodat, tantana, omad, farovonlik sifatini bildiruvchi tosh bo‘lgan. Musulmonlarda feruza, marvarid, zumrad va boshqa toshli zargarlik buyumlari nihoyatda qadrlangan. Ular inson uchun faqat bezak buyumlari bo‘lib qolmay, balki sog‘lik uchun ijobiy ta’sir etgan:

- **Marvarid** - inson organizmini mustahkamlaydi, yurakdagi tushkunlik va istirobni haydaydi, ko‘rish qobiliyatini oshiradi, jinslardan saqlaydi, og‘izdagi qo‘lansa hidlarni yo‘qotadi, oshqozondagi toshlarni maydalaydi.

- **Sadaf** - Sharqda ham Yevropada ham yuqori baholangan. Undan tog‘nag‘ich, baldoq, marjonlar, igna, tugmalar yasalgan. Uni qadimda oshiqlar mahubasiga sovg‘a qilgan. Uni taqqan kishini ajin hamda sepkillardan asragan, zehnni ravshan qilgan, kishini bardam, ruhiyatini ko‘targan.

- **Yoqut** - vaboni daf qiladi degan aqida ham bo‘lgan. Undan oybaldoq ko‘rinishidagi isirg‘a va boshqa taqinchoqlar yasalgan. Rangli toshlardan egasining ismi sharifi bitib yozilgan muxr uzuklar maxsus tayyorlanar edi. Rivoyatlarda

aytilishicha, Muhammad payg‘ambarning uzukiga «Bari o‘tadi» degan yozuv naqshlangan ekan. Zangori rangli shisha munchoqlar, kambag‘allar uchun feruza o‘rmini bosib, taqinchoq sifatida foydalanilgan.

Xulosa. IX-XIII asrlarda tayyorlangan har xil tuzulishdagi shisha munchoqlar kishida qiziqish uyg‘otadi. Shisha qorishmasidan tayyorlangan munchoqlar zargar ustalar tomonidan ajoyib mohirona tayyorlangan. Unda tayyorlangan bu taqinchoqlar yaltiroq ko‘rinishga ega bo‘lib, badiiy jozibasi juda baland bo‘lgan.

Shu besh asr davomida aholi hayotida dastlabki e‘tiqod bilan bog‘liq san‘at va islomiy bezaklar uyg‘unlashuvi, bir – birini to‘ldirishi yuz berdi. Husnixat san‘atining zargarlik bilan birga rivoj topishiga olib keldi. Shu bilan birga aholi orasida turli zargarlik toshlari va yozuvni muqaddasliga hamda ezgulikka boshlashiga ishonch yanada mustahkamlandi. Zargarlik buyumlariga yangicha ishlov berish jarayoni kuchaydi. IX-XIII asr zargarlikning yana bir pog‘ona yuksalishiga olib keldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. National Uzbek Clothes of Khorezm XIX – XX centuries, Naphisa Sodikova.
2. Ўзбеклар (Анъанавий хўжалиги, турмуш тарзи ва этномаданияти), Исо Жабборов.
3. Ўзбек халқ амалий безак санъати, Шохалил Шоёқубов.
4. “Танланган асарлар”, Абу Райхон Беруний, 1-жилд.
5. <https://khivamuseum.uz/uz/xorazm-zargarlik-tarixi>.

**ШАХСНИНГ БУЗИЛГАН ҲУҚУҚЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ
МАҚСАДИДА ЮҚОРИ СУД ИНСТАНЦИЯЛАРИДА ДАСТЛАБКИ
ҲИМОЯ ЧОРАЛАРИНИ КЎРИШ ИНСТИТУТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

Саломов Хумоюн Бобурмирзо угли

Ўзбекистон Республикаси

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси

***Аннотация:** Мақолада маъмурий судларнинг юқори нстанцияларида шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда мавжуд бўлган айрим муаммолар масаласига бағишланиб, юқори инстанциялар дастлабки ҳимоя чораларини кўриш ҳақидаги аризаларни кўриб чиқиш тартибини ҳамда мазкур институтни такомиллаштириш, унда шахснинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш масаласи таҳлил этилган. Суд тизимида дастлабки ҳимоя чораларини кўриб чиқишни жорий этилиши кенг жиҳатдан ёриб берилган.*

***Калит сўзлар:** Дастлабки ҳимоя чоралари, ўрта бўгин судлари ва муддатлар.*

**ISSUES OF IMPROVEMENT OF THE INTENTION TO TAKE
PRELIMINARY PROTECTIVE MEASURES IN THE HIGHER COURTS IN
ORDER TO ENSURE THE VIOLATED RIGHTS OF THE PERSON**

***Abstract:** The article is devoted to the issue of some problems in the protection of the rights of the individual in the higher institutions of the administrative courts, the procedure of consideration of applications for taking preliminary protective measures by the higher institutions and the improvement of this institution, the issue of protection of the rights and interests of the individual is analyzed. The introduction*

of the review of preliminary protective measures in the judicial system has been widely discussed.

Keywords: *Preliminary measures of protection, intermediate courts and deadlines.*

Мамлакатимизда суд ҳокимиятининг мустақиллигини таъминлаш, уни фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминловчи ҳокимиятнинг мустақил тармоғига айлантириш, уни ихтисослаштириш, жумладан мамлакатимиз тарихида янги ташкил этилган маъмурий судлар фаолиятини такомиллаштириш, суд томонидан идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг қонунийлигини текшириш масалалари бўйича кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. «Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш»³⁵ суд-ҳуқуқ тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланиб, бу соҳани тадқиқ этиш долзарб аҳамиятга эгадир.

Хусусан, маъмурий судлар томонидан оммавий низоларни кўриб чиқишда аксарият ҳолларда аризачи тариқасида жисмоний ёки юридик шахслар томонидан мурожаат этилганда иккинчи томонда жавобгар сифатида давлат органлари, яъни маъмурий органлар иштирок этишади. Ушбу тоифадаги ишларда шахснинг мулкга бўлган ҳуқуқини бошқа шахсларга ўтиб кетишини олдини олиш мақсадида уни сақлаб қолиш ёхуд тиклаш суд процессининг муҳим жиҳатлардан бири ҳисобланади, сабаби шахс ўзининг бузилган ҳуқуқларини тиклашдан мақсади ўзининг мол-мулкни асраш ва сақлашдир.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юриш тўғрисидаги кодекснинг 92-98-моддаларида дастлабки ҳимоя чораларини қўллаш ва уни бекор қилиш тартиби берилган бўлиб, унга кўра, ишда иштирок

³⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

этувчи шахсининг аризасига кўра суд фақатгина дастлабки ҳимоя чорасини қўллаши ва унинг илтимосномасига асосан бекор қилиши мумкинлиги мустаҳкамланган. Шу муносабат билан кодексга “суднинг ташаббуси”ни қўшиш мақсадга мувофиқ. Бунинг натижасида аризачига етказилаётган зарарнинг ўз ўрнида олдиндан бартараф қилинишига эрилиши мумкин. Ваҳоланки, аризачи дастлабки ҳимоя чоралари ҳақида маълумотга эга бўлмаслиги мумкин, шу ҳолатда, суд вақтида фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга тўлақонли ҳақли деб ўйлаймиз. Дастлабки ҳимоя чораларини суд ўз ташаббуси билан қўллаганидан кейин, агар бунга зарурат бўлса, суд ўз ташаббусига кўра уни ўз вақтида бекор қилиш ваколатига ҳам эга бўлиши керак деб ҳисоблаймиз.

Мисол учун аризачи судга давлат ижрочисининг аризачига тегишли мулкни аукционга чиқаришда ифодаланган хатти-ҳаракатини ғайриқонуний деб топиш талаби билан маъмурий судга мурожаат қилади. Ушбу ҳолатда аризачи ўзининг МСИЮтКнинг 4-моддасида белгиланган (Ҳар қандай манфаатдор шахс ўзининг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқларини ёхуд қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун маъмурий судга (судга) мурожаат қилишга ҳақли) ҳуқуқидан фойдаланиб судга мурожаат қилади ва суддан дастлабки ҳимоя чораларини кўриб унга тегишли мол-мулкни реализация қилишни тўхтатиб туришни сўрайди. Бунда аризачи учун бузилган ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш эмас балки имкон қадар унга тегишли бўлган мулкнинг аукционда сотилмай туриши мақсад қилинган бўлади.

Ушбу ҳолатда аризачи ўзининг бузилган ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш кафолатланганлигидан фойдаланиб ҳуқуқларини суиистеъмол қилади. Албатта судга мурожаат қилувчиларнинг бузилган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш ёки ниқобланган мақсадларни амалга ошириш мақсад қилинганлигини бир-биридан ажратиш қийинчилик туғдиради. Бироқ ҳуқуқларнинг суиистеъмол қилиниши юқори бўлган низо тоифаларини ажратиш, бу бўйича алоҳида ёндашувларни амалиётга жорий қилиш, ушбу

тоифадаги низолар бўйича судга мурожаат қилишда тўланиши лозим бўлган давлат божи умумий миқдорда қабул қилинсада, иш якуни аризачи учун муваффақиятсиз бўлса оширилган давлат божи ундиришни амалиётга жорий қилиш мумкин. Бир қарашда бу аризачи учун суд орқали ўз ҳуқуқларининг ҳимоя қилиниши кафолатларига тўсиқ бўладигандек кўринсада, унинг асосиз равишда судга қилган мурожаати оқибатида учинчи шахсларнинг қонун билан кафолатланган ҳуқуқлари бузилаётганлигини тушуниш ушбу ёндашувнинг тўғри эканлигини тушунишга ёрдам беради.

Ўзбекистон Республикаси МСИЮТҚда қонунийликни таъминлаш, шунингдек фуқаролар ва юридик шахслар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг энг самарали институтларидан бири бу дастлабки ҳимоя чорасини қўллаш институти ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 2022 йилдаги маъмурий суд ишларини юритишда дастлабки ҳимоя чораларини қўллаш билан боғлиқ суд амалиётини умумлаштириш натижаларига кўра, 2022 йилнинг биринчи ярмида республика маъмурий судларига дастлабки ҳимоя чорасини кўриш тўғрисида 108 та (бу кўрсаткич мос равишда 2021 йилнинг биринчи ярмида 120 та) илтимоснома келиб тушган бўлиб, уларнинг 83 таси ёки 76,8 фоизи (99 таси ёки 82,5 фоизи) қаноатлантирилган.

Қаноатлантирилган илтимосномалар бўйича МСИЮТҚ 93-моддасида назарда тутилган дастлабки ҳимоя чораларини: 32 тасини ёки 38,5 фоизини (41 тасини ёки 41,4 фоизини) жавобгарга муайян ҳаракатларни амалга оширишни тақиқлаш; 18 тасини ёки 21,7 фоизини (5 тасини ёки 5,1 фоизини) бошқа шахсларга низо предметига тааллуқли бўлган муайян ҳаракатларни амалга оширишни тақиқлаш; 13 тасини ёки 15,7 фоизини (16 тасини ёки 16,2 фоизини) мол-мулкни реализация қилишни тўхтатиб туриш; 20 тасини ёки 24,1 фоизини (37 тасини ёки 37,4 фоизини) маъмурий органнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг низолашилаётган ҳужжати ижросини тўлиқ ёки қисман тўхтатиб туриш тўғрисидаги илтимосномалар ташкил этган. Судларга дастлабки ҳимоя чораларини қўллаш тўғрисида берилган 25 та ёки 23,1 фоиз

(21 та ёки 17,5 фоизи) илтимосномалар асосиз бўлганлиги учун рад этилган. Ушбу даврда дастлабки ҳимоя чорасини бекор қилиш тўғрисида 3 та (2021 йилнинг биринчи ярмида 15 та) ажрим чиқарилган бўлса, 8 та (2021 йилнинг биринчи ярмида 4 та) ҳолатда дастлабки ҳимоя чорасини бекор қилиш тўғрисидаги илтимосномаларни қаноатлантириш рад этилган. 2022 йилнинг биринчи ярмида дастлабки ҳимоя чораларини кўриш тўғрисидаги 4 та (2022 йилнинг биринчи ярмида 1 та) ажрим устидан апелляция шикоятни берилган бўлиб, уларнинг барчаси юқори инстанция судлари томонидан ўзгаришсиз қолдирилган. Шунингдек, ушбу даврда дастлабки ҳимоя чораларини кўришни рад этиш тўғрисидаги 1 та ажрим устидан кассация шикоятни берилган бўлиб, кассация инстанциясида ишни кўриш натижаси бўйича дастлабки ҳимоя чорасини кўришни рад этиш тўғрисидаги ажрим бекор қилинган.³⁶

Амалиётда судлар томонидан маъмурий суд ишларининг қонун ҳужжатлари асосида ҳал қилиш принципининг бузилиши ҳоллари кўп кузатилаётганлигини инкор қилиб бўлмайди. МСИЮтК 98-моддасининг биринчи ва учинчи қисмларига кўра, ариза (шикоят) билан бирга берилган дастлабки ҳимоя чораларини кўриш тўғрисидаги ариза аризани (шикоятни) иш юритишга қабул қилиш ва иш қўзғатиш тўғрисидаги масалани ҳал қилиш билан бир вақтда, ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилмасдан суд томонидан кўриб чиқилади. Агар дастлабки ҳимоя чораларини кўриш тўғрисидаги ариза иш юритиш жараёнида берилган бўлса, у келиб тушганидан кейинги кундан кечиктирмай кўриб чиқилади. Мазкур ҳолатда, аризачи биринчи инстанция судига дастлабки ҳимоя чорасини кўриш тўғрисидаги ариза билан 2021 йил 26 сентябрда мурожаат қилган бўлса-да, 2021 йил 25 сентябрда, яъни ариза берилган санадан олдинги санада ажрим чиқариб хатоликка йўл қўйган. Мисолда, аризачи “Йўлдош бобо Рахматов” фермер хўжалиги раиси У.Йўлдошев судга ариза билан мурожаат қилиб, Нарпай туман ҳокимининг 2021 йил 23 январдаги НQ-70/01-сонли қарорини ҳақиқий эмас деб топишни

³⁶ www.sud.uz

сўраган. Аризада дастлабки ҳимоя чорасини кўриш тўғрисида илтимос қилиниб, Нарпай туман ҳокимининг 2021 йил 23 январдаги HQ-70/01-сонли қарори билан У.Йўлдошевга ажратилган Нарпай туман Ғалаба массивидаги 143,145,146,147,148,149 ва 150-контурлардаги жами 31,1 гектар ер участкасини туман захира ер фондига қайтариш тўғрисидаги қарори ижросини тўхтатиб туриш сўралган. Биринчи инстанция судининг 2021 йил 15 майдаги ҳал қилув қарори билан аризачининг арз қилган талаби қаноатлантирилган. Аммо, биринчи инстанция суди томонидан аризачининг дастлабки ҳимоя чорасини кўриш тўғрисидаги илтимосномаси кўриб чиқилмаган ва илтимоснома бўйича муносабат билдирилмаган. МСИЮТК

94-моддасининг бешинчи ва олтинчи қисмларига кўра, дастлабки ҳимоя чораларини кўриш тўғрисидаги илтимоснома аризада (шикоятда) баён этилиши мумкин. Агар дастлабки ҳимоя чораларини кўриш тўғрисидаги илтимоснома аризада (шикоятда) баён этилса, мазкур илтимосномада ушбу модда иккинчи қисмининг 4 ва 5-бандларида назарда тутилган маълумотлар кўрсатилган бўлиши керак. Шу сабабли, суд аризачининг дастлабки ҳимоя чорасини кўриш тўғрисидаги илтимосномаси унинг аризасида баён этилганлигидан келиб чиқиб, илтимосномани кўриб чиқиши ва уни қаноатлантириш ёки қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида ажрим чиқариши лозим эди. Хулоса ўрнида, шуни айтиш мумкинки, маъмурий суд ишларини юритишда маъмурий ишларни қонун ҳужжатлари асосида ҳал қилиш принципи, унинг маъмурий иш юритишнинг асосий раҳбарий қоидаси эканлиги, суд ишларни ҳал қилишда ўз фаолиятида муайян ҳуқуқий муносабатларга асосли қонун қоидаларини тўғри қўллаши кераклиги, иш бўйича қарор қабул қилишда суд фақат Конституция ва амалдаги қонунларга асосланиши ва низоли муносабатларни тартибга солувчи зарур қоидалар бўлмаса, суд қонун аналогиясини ёки қонун аналогиясини илмий асосланган талабларни ҳисобга олган ҳолда қўллаши белгиланганли, аммо бундай қоидалар бўлмаса қонунларнинг умумий асослари ва принципларига амал қилиши назарда тутилган.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, юқорида амалга оширилган таҳлиллар, амалий хулосалар ва хорижий тажрибани ўрганиш давомида бир қанча назарий, ташкилий ва амалий тавсия ҳамда шу борада жамланган фикрларимизни келтириб ўтдик. Ишонамизки, келтирилган тавсияларимиз маъмурий ислоҳотларнинг туб моҳияти саналган фуқароларимизнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда ўз ҳиссасини қўшади. Бунинг натижасида аризачига етказилаётган зарарнинг ўз ўрнида олдиндан бартараф қилинишига эрилиши мумкин. Ваҳоланки, аризачи дастлабки ҳимоя чоралари ҳақида маълумотга эга бўлмаслиги мумкин, шу ҳолатда, суд вақтида фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга тўлақонли ҳақли деб ўйлаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАЪМУРИЙ СУДЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИЛИШ ТАРИХИ ВА УНИНГ АСОСЛАР

Саломов Хумоюн Бобурмирзо угли

Ўзбекистон Республикаси

Хуқуқни муҳофаза қилиш академияси

Аннотация: Ўзбекистон Республикасида маъмурий судларни ташкил этилиш тарихи ва унинг асослари ҳамда хорижий давлатларда маъмурий судларнинг ташкил этилиши ва ривожланиши тарихи масаласига бағишланиб, маъмурий судларни ташкил этилиши тарихи, хорижий давлатларда маъмурий судларнинг шаклланиши, Ўзбекистон Республикасида ривожланиши тарихи, унинг ҳуқуқий асослари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: маъмурий судлар, маъмурий судларнинг ривожланиши тарихи, хорижий давлатларда судлар, маъмурий юстиция, суд тизими бўғинлари.

HISTORY OF ESTABLISHMENT OF ADMINISTRATIVE COURTS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND ITS FOUNDATIONS

Abstract: The history of the establishment of administrative courts in the Republic of Uzbekistan and its foundations, as well as the history of the establishment and development of administrative courts in foreign countries, are analyzed.

Keywords: Administrative courts, history of development of administrative courts, courts in foreign countries, administrative justice, links of the judicial system.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 55-моддасига кўра, Ҳар кимга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат

органларининг ҳамда бошқа ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг қонунга хилоф қарорлари, ҳаракатлари ва ҳаракатсизлиги устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади. Конституциясининг 134-моддаси биринчи қисмида назарда тутилган Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик, жиноий, иқтисодий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳокимиятининг олий органи ҳисобланиши билан боғлиқ конституциявий норманинг амалга оширилишини ҳам таъминлайди.

Ушбу конституциявий норма асосида Ўзбекистон Республикасининг 30 август 1995 йилдаги “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Таъкидлаш жоизки, юқорида келтириб ўтилган қонун нормалари мамлакатимизда маъмурий юстициянинг дастлабки ҳуқуқий асослари бўлиб хизмат қилди.

Шунингдек, сўнгги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислоҳотлар суд-ҳуқуқ соҳасини ҳам четлаб ўтмади. Жумалан, Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 21.10.2016 йилдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сонли Фармони билан суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолияти самарадорлигини ошириш, аҳолининг одил судловга бўлган ишончини ошириш, жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлаш мақсадида қабул қилинди.

Ҳаракатлар стратегиясидан келиб чиққан ҳолда Президентимизнинг 21.02.2017 йилдаги “Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 4966-сонли Фармони суд тизимининг мамлакатимиздаги ўрнини янада ошириш билан бир қаторда ушбу Фармонга биноан Ўзбекистон Республикасида суд тизими Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди,

Ўзбекистон Республикаси Олий суди, ҳарбий судлар, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича судлари, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар иқтисодий ва маъмурий судлари, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман, шаҳар судлари, жиноят ишлари бўйича туман, шаҳар судлари, туманлараро, туман, шаҳар иқтисодий судлари ва туман, шаҳар маъмурий судларидан иборат” эканлиги белгиланиб, уларнинг конституциявий ҳуқуқий мақоми мустаҳкамланиб, маъмурий судлар мустақил суд тизими сифатида шакллантирилди. Албатта бунгача ҳам фуқароларни ҳақ-ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш бўйича раҳбарий ғоялар мавжуд эди.

Жумладан, биринчи президентимиз И.Каримов фуқаро ва давлат ўртасидаги муносабатларда инсон манфаатлари устивор бўлиши кераклиги, давлат ва давлат ҳокимиятининг барча тармоқлари ўз фаолиятини инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш ишига сафарбар қилгандагина ўз вазифасини тўғри адо этажagini, фуқароларнинг манфаатлари ва ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш соҳасини мумкин қадар кенгайтириш даркорлигини, айрим тармоқ қонунларида ҳуқуқлари паймол этилган фуқароларнинг шикоятларини судлов йўли билан эмас, маъмурий йўл билан кўриб чиқиш тартиби учраб туришлигини, бу ҳол конституцияга ва умум эътироф этилган халқаро ҳуқуқ меъёрлари талабларига зидлигини таъкидлаган ҳолда фуқаронинг қонуний ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилган тақдирда судга мурожаат қилиши даркор, деб таъкидлаши суд ҳокимиятига нисбатан муносабатини ўзгартириш лозимлигидан далолат беради.

Ўз навбатида мамлакатимизда маъмурий судларнинг ташкил этилиши асосий қонунимизда мустаҳкамланган ушбу ҳуқуқларни самарали амалга оширилишини таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Шу билан бирга, маъмурий судларни ташкил этиш зарурати қуйидаги омиллар билан ҳам белгиланади:

жиноят қонунчилиги тобора либераллаштирилиб, айрим қонунбузарлик учун белгиланадиган жазо чоралари босқичма-босқич жинойй юрисдикциядан маъмурий юрисдикцияга ўтказилиши;

судларда кўрилаётган фуқаролик, иқтисодий ва жиноят ишларига қараганда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларнинг кўпчиликини ташкил этиши;

фуқароларнинг давлат бошқарувига оид ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини суд тартибида ҳимоя қилишнинг самарали тизимини яратиш зарурати;

давлат бошқарув органлари, улар мансабдор шахслари фаолиятида қонунийликни мустаҳкамлаш, бу соҳада суд назоратини такомиллаштиришнинг талаб этилаётгани.

Оммавий субъектлар, яъни давлат органлари ва бошқа маъмурий органлар ҳамда хусусий субъектлар – жисмоний ва юридик шахслар ўртасидаги оммавий-ҳуқуқий низолар икки хил тартибда кўриб чиқилиб ҳал этилиши мумкин. Бу юқори турувчи орган ёки суд органлари томонидан амалга оширилади. Мамлакатимизда бундай ташкилий-ҳуқуқий механизм маъмурий юстиция деб аталади.

Мазкур судлар томонидан айна юқорида қайд этиб ўтилган хусусиятдаги низолар кўриб чиқилмоқда. Бу орқали давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан бузилган фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларининг ҳимояси таъминланмоқда. Шунингдек, бу орқали маъмурий органларнинг катта қисми ижро ҳокимияти таркибида фаолият олиб бориши ҳисобга олиниб улар фаолиятининг қонунийлиги устидан суд назорати амалга оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, ҳар қандай низони кўриб чиқиб адолатли тарзда ҳал этишда икки жиҳатга эътибор қаратиш лозим. Уларнинг биринчиси низо маъмурий органнинг қайси қонун ҳужжатида зид хатти-ҳаракати ёки қарори натижасида вужудга келганини тўғри аниқлаш ҳамда судда низони кўриб чиқиб

ҳал этишнинг қонуний талабларига қатъий риоя қилишдир. Иккинчи жиҳатнинг аҳамияти жуда катта. Зеро, судлар маъмурий ишларни фақат қонунга бўйсунган ҳолда кўриб чиқишлари лозим. Бу, энг аввало, Конституцияда белгиланган қатъий принципдир.

Бунда иккинчи тартиб, яъни низонинг ихтисослашган суд, яъни маъмурий суд томонидан кўриб чиқиб ҳал этилиши унинг профессионал судьялар томонидан ҳал этилиши ҳамда бузилган ҳуқуқларнинг мустақил ҳокимият тармоғи – суд органлари томонидан тикланишига эришилади. Бугун мамлакатимизда маъмурий судлар фаолият олиб бормоқда. Мазкур судлар томонидан айти юқорида қайд этиб ўтилган хусусиятдаги низолар кўриб чиқилмоқда. Бу орқали давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан бузилган фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларининг ҳимояси таъминланмоқда.

Демак, маъмурий юстиция айти бу ўринда ҳар бир шахсга ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилишдек конституциявий ҳуқуқларини таъминлашга хизмат қилади. Бу дегани, Маъмурий юстиция – бу жисмоний ва юридик шахсларнинг маъмурий органлар билан ўзаро муносабатларида вужудга келадиган оммавий характердаги низоларни ҳал этишга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий механизмдир. Ушбу механизм Ўзбекистон Республикасининг “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”ги Қонунининг қабул қилиниши янада такомиллашди десак муболаға бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқаролик, жиноий ва иқтисодий суд ишларини юритиш билан бир қаторда маъмурий суд ишларини юритиш алоҳида соҳага ажратилганлиги, қолаверса, маъмурий процесс бошқа суд ишларини юритишда ўзига хос бўлган жиҳатлари билан алоҳида ажралиб туриши “Маъмурий суд ишлари юритиш тўғрисида”ги кодексни қабул қилинишини тақозо этди. Судда маъмурий ишларни юритишнинг фуқаролик

процессидан ажратиб турадиган муҳим жиҳати - унда бир тарафда албатта мансабдор шахс (давлат бошқаруви органи) қатнашишидир. Фуқаролик-процессуал муносабатларда эса ҳар иккала томонда ҳам ўз манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадини кўзловчи фуқаролар-мулкдорлар иштирок этиши мумкин. Маъмурий суд ишларини юритишда мансабдор шахслар хусусий шахс сифатида эмас, балки ўзи фаолият кўрсатаётган идора, ташкилотнинг вакили сифатида иштирок этади. Шикоятчи низолашаётган хатти-ҳаракат ҳам ушбу шахс томонидан ўз хизмат вазифасини бажаришга қаратилган хатти-ҳаракат сифатида талқин этилади. Бир сўз билан айтганда, маъмурий суд ишларини юритиш ўзида бир тарафда фуқаро, иккинчи тарафда эса мансабдор шахс (ижро ҳокимияти органи) ўртасидаги маъмурий-ҳуқуқий низоларни ҳал этишнинг махсус процессуал тартибини белгилайди.

Маъмурий судларни халқаро миқёсда ташкил этилиши, уларни мазмун-моҳияти бўйича ҳам турлича фикр ва мулоҳазалар мавжуд. Жумладан, Д.Чечотнинг фикрича, маъмурий юстиция – бу махсус юридикциявий органлар томонидан фуқаролар ва юридик шахслар бир томондан, иккинчи томондан маъмурий органлар ўртасида бошқарув муносабатларидан келиб чиқадиган низоларни судлов йўли билан ҳал этиш тартибидир. И.М.Лазеров маъмурий процессни уч таркибий қисмдан, маъмурий юстиция, маъмурий юридикция ва маъмурий процесседуралардан иборат эканлиги таъкидланади.

М.О.Ефремов маъмурий процедураларга нафақат позитив бошқарувни, балки юридикцион маъмурий фаолиятни (шу жумладан оммавий бошқарув соҳасида юзага келадиган ҳуқуқий низоларни ҳал қилишни) ҳам киритилади. С.З.Жентель маъмурий суд ишларини юритиш ва маъмурий жавобгарликка тортиш билан боғлиқ барча ишлар (маъмурий ва суд тартибидаги барча ишлар)ни маъмурий процессга киритади. Маъмурий процесс ва маъмурий процесседуралар ҳақидаги баҳс-мунозараларни жуда кўп мисол келтириш мумкин.

Аммо бундан қандай амалий наф бор. Ахир маъмурий суд ишларини юритиш ва маъмурий процедураларни маъмурий ҳуқуқнинг алоҳида ва мустақил институти сифатида тавсифлаш ва такомиллаштириб бориш муҳим ва долзарб масала эмасми. Бу борада Ўзбекистонда ҳам иккита алоҳида қонун яъни “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”ги Қонуни ва “Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисида”ги Кодексининг қабул қилиниши билан ушбу икки институтини бирлаштириш ҳақидаги баҳс-мунозараларни амалий аҳамиятини йўққа чиқарди дейиш мумкин. Гап шундаки, ҳақиқатдан ҳам баъзи давлатлар маъмурий процедуралар ва маъмурий суд ишларини юритишни ягона қонунга бирлаштириш йўлидан борган. Бунга Тожикистон, АҚШ, Латвия ва бошқа давлатлар мисол бўлади. Шу маънода маъмурий процедураларни ва маъмурий суд ишларини ягона қонунга бирлаштириш ёки бирлаштирмаслик қонун чиқарувчининг хоҳиш иродасига боғлиқ.

Умуман олганда маъмурий суд ишларини юритиш Ўзбекистонда маъмурий ҳуқуқнинг кам тадқиқ қилинган соҳаларидан бири ҳисобланади. Бизнинг фикримизча, маъмурий юстициянинг моҳияти унинг фақат контрол қилиш функцияси билан ифодаланмайди, чунки маъмурий юстициянинг асосий вазифаси бошқарув муносабатларида низоларнинг ҳал этилишидир. Шунинг учун ҳам, назаримизда, уларнинг маъмурий юстиция ўзида бошқарув муносабатлардаги низоларни ҳал этишнинг махсус юридик шаклини ифодалайди аҳамиятга молик.

Маъмурий суд ишларини юритиш хусусида фикр билдиришимиз билан бирга маъмурий иш юритиш ҳақида ҳам сўз юритсак мақсадга мувофиқ бўлади. Жумладан, Э.Т.Хожиев маъмурий иш юритишнинг бир неча кўринишларини келтириб ўтган. Жумладан, 1. маъмурий ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнида: Президент актларини қабул қилиш, ҳукумат ва марказий ижро ҳокимияти органлари актларини қабул қилиш, ижро ҳокимияти субъектларининг актларини қабул қилиш бўйича иш юритиш; 2. маъмурий ҳуқуқни қўллаш (оператив фармойиш бериш) жараёнида: шахсий таркибни бутлаш бўйича,

давлат мулкини хусусийлаштириш бўйича, рағбатлантириш чораларини қўллаш бўйича, ресурсларни тақсимлаш бўйича, рухсат бериш, рўйхатга олиш бўйича, маҳсулотлар ва хизматлар сифатини текшириш бўйича, назорат ва бошқалар бўйича иш юритиш; 3. маъмурий юрисдикциявий жараёнда: фуқароларни шикоятлари бўйича, маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича, интизомий, ижро этиш, маъмурий чеклов чораларини қўллаш бўйича иш юритиш кабилан шулар жумласидандир.

Хулоса ўрнида, шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамлаб қўйилган инсон ҳуқуқ ва эркинликларини судлар томонидан самарали тарзда ҳимоя қилинишини таъминлашда, ишларни ихтисослашган маъмурий судлар томонидан тўғри ва ўз вақтида ҳимоя қилинишини таъминлашда қабул қилди. Маъмурий одил судловни амалга оширишнинг муҳим кафолати сифатида мазкур Кодекснинг қабул қилиниши фуқароларнинг оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини суд тартибида ҳимоя қилишнинг самарали тизимини яратиш, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини суд орқали ишончли ҳимоя қилиниши таъминлашга ҳамда давлат бошқаруви органларининг фуқаролар ва ташкилотларга дахлдор бўлган хатти-ҳаракатлари (қарорлари)нинг қонунийлиги устидан суд назоратини амалга оширишга хизмат қилади.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA RUS TILINI O‘QITISHDA O‘YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI

Shadmanova Nigora Irgashevna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Gumanitar va ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Numonova Iroda Orif kizi

Qarshi Xalqaro universiteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga rus tilini o‘qitishda turli o‘yinlardan foydalanishning ijobiy jihatlari hamda metodologik tahlili olib boriladi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, rus tili, metod, vosita, o‘qitish.

KIRISH

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari hali yosh jahatidan kichik bo‘lishlariga qaramay, xarakter, fe‘l-atvorlari juda murakkab bo‘ladi. Odatda, kichik yoshdagi maktab o‘quvchilik davri bolalikning eng yuqori pog‘onasi hisoblanadi. O‘quvchilar hali o‘zida bolalikning ko‘pgina xususiyatlarini, ya‘ni yengiltaklik, soddalik, o‘yinqaroqlikni saqlab qolib, ammo ta‘lim vazifalarini amalga oshirish uchun kerak bo‘lgan, aniq va mantiqiy fikrlash paydo bo‘la boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o‘quv faoliyati yetakchi hisoblanadi. U shu yoshdagi bolalarning ruhiy kechinmalarining rivojlanishida yuz beruvchi asosiy o‘zgarishlarni belgilab beradi.

ASOSIY QISM

Ko‘pchilik bolalar maktabda rus tilini o‘rganishni boshlashayotganda uni qiziqarli va maroqli jarayon deb o‘ylashadi. Lekin vaqt o‘tishi bilan bu jarayon uncha

oson emasligini tushunib, rus tili ular uchun yoqtirmagan fanlar qatoriga kira boshlaydi. Odatiy ta'lim jarayoni istalgan natijalarni bermaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini faol bo'lishi uchun turli rag'batlantiruvchi usullar ko'p, lekin eng samaralisi bu o'yindir. O'yinlar qizg'in til amaliyotini targ'ib qiladi. O'yin–umumiy uyushgan faoliyat bo'lib, u hayajon, aqliy faoliyat va diqqat e'tiborni bir joyga majassamlanishini talab etadi. Rus tili umumiy ta'lim fani sifatida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoniga o'z hissasini qo'shishi kerak. O'yinlar o'quvchilarni ijodkor shaxs bo'lishiga yordam berib, har bir vazifaga ijodiy yondoshishga o'rgatadi. Vazifalar yechimiga ijodiy yondoshish esa, ishni yuqori saviyada bajarilishini taminlaydi. O'yinlar esa bolalar va kattalarga ijodiy quvonch ulashadi. Ijodkorlik bolalarga tabiat tomonidan berilgan bo'lib, ular turli narsalarni o'ylab topishni, fantaziyaga berilishni, tasvirlashni, taqlid qilishni yoqtirishadi. Agar o'z vaqtida atrofdagilar tomonidan o'quvchilarning ijodiy qobiliyatiga qiziqish bildirilmasa, tez orada yo'qolib ketishi mumkin. O'quvchilar o'yin jarayonida doim oldinga intilishga harakat qilishadi. O'yin jarayonida o'quvchining ongi, aql-idroki va fantaziyasi birgalikda ishlaydi. Rus tili darslarida turli o'yinlarni qo'llash, til o'rganish jarayonini maroqli ko'rinishda bo'lishini ta'minlab, xotirani rivojlantiradi va rus tiliga bo'lgan qiziqishni susayishini oldini oladi. O'yinlar yana qiyin o'quv materallarni tushuna bilish va nutq faoliyatini rivojlantirish uchun juda muhim. Audioli o'ynalanadigan o'yinlar orqali so'zlarni bir marta aytilishida tushunishni samarali o'rgatish mumkin. Bu o'yinlarni audio tekstlarsiz, rasmlarsiz, va kartochkalarsiz ham o'ynash mumkin. Masalan: o'qituvchi biron bir matnni odatiy sur'atda o'qib beradi. So'ng o'qituvchi o'quvchilarga matndagi eslab qolishgan so'zlarni yozishni taklif etadi. Eng ko'p so'zlarni yozgan o'quvchi g'olib bo'ladi. Audioli o'yinlar uchun matnlarni istalgan rus tili kitoblaridan olish mumkin yoki o'qituvchining o'zi yozishi mumkin. Eng asosiysi oddiy matn orqali o'qituvchi o'quvchining e'tiborini torta olishi kerak. Bu turdagi o'yinlarni dars jarayonida foydalanishdan asosiy maqsadlar: o'quvchilarga so'zlarni bir marta aytilishda so'zlarni ma'nosini anglashni o'rgatish; o'quvchilarning eshitish ko'nikmasini

rivojlantirish. Rus tilini o'qitish metodlarida obrazlar orqali o'ynaladigan o'yinlar keng qo'llaniladi. Bu turdagi o'yinlarni tashkillashtirib uni muvaffaqiyatli amalga oshirish faqatgina o'qituvchining fantaziyasiga bog'liq bo'lib qolmay, o'quvchilarning uddaburonliklari ham juda muhim. Obraz orqali o'ynaladigan o'yinlarni dars jarayonida foydalanishdan asosiy maqsadlar: o'quvchilarni rus tilida o'ylashga o'rgatish; o'quvchilarni jamoa bo'lib ishlash ko'nikmalarini shakllantirish; o'quvchining so'z boyligini ko'paytirish.

1. O'yin nomi: «His-tuyg'u». O'yin maqsadi: O'tilgan mavzu bo'yicha so'zlarni takrorlash, o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish. O'yin jarayoni: 2 guruh ishtrokchilari galma galdan chiqib o'z guruhdoshlariga yuz ifodalari orqali his tuyg'ularni ifodolovchi so'zlarni ko'rsatib berishadi.

2. O'yin nomi: «Raqamlar va ranglar». O'yin maqsadi: O'tilgan mavzu bo'yicha so'zlarni takrorlash, o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish. O'yin jarayoni: Sinfni 2 guruhga bo'lib, ular matematik misollarni yechishadi. Chiqqan javobda belgilangan ranglar yordamida ertak qahramonini bo'yashadi.

3. O'yin nomi «Timsoh». O'yin maqsadi: O'tilgan so'zlarni takrorlash, jamoaviy ishlashga o'rgatish. O'yin jarayoni: O'qituvchi sinfni 2 guruhga bo'ladi. Har bir guruh ishtrokchisi galma galdan o'qituvchi oldiga kelib, avvaldan tayyorlangan kartochkalardan birini tanlaydi. Keyin kartochkadagi tasvirni so'zsiz, harakat orqali guruhdoshlariga tushuntirib berishga harakat qiladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqorida nomlari tilga olingan va boshqa bir qator o'yinlarni amaliyotga joriy etish boshlang'ich sinf o'quvchilarini rus tiliga bo'lgan qiziqishini yanada orttirib, samarali o'rganishni yo'lga qo'yishda muhim ahamiyatga ega bo'lishi shubhasiz.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Irgashevna, S. N. (2023). THE CULTURE OF THE TEACHER'S SPEECH WHEN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE. American Journal of Pedagogical and Educational Research, 8, 83-85.
2. Shodmonova, N. I. (2019). CO-TEACHING. Modern Science, (8-2), 221-224.
3. Shadmanova, N. I., & Usmonova, U. A. (2021). EFFECTIVENESS OF FIRST LANGUAGE IN ACQUISITION OF SECOND LANGUAGE. Theoretical & Applied Science, (1), 235-237.
4. Шадманова, Н. И. (2023). МОНОЛОГИЧЕСКАЯ И ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. Academic research in educational sciences, 4(1), 298-302.
5. Irgashevna, S. N. (2023). LANGUAGE EDUCATION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SPECIALIST GROWTH. American Journal of Pedagogical and Educational Research, 8, 80-82.
6. Шадманова, Н. И. (2016). К вопросу о выражении названий местности на русском и узбекском языках. Молодой ученый, (11), 1726-1728.
7. Шадманова, Н. Б. (2018). Организация нравственного воспитания. Молодой ученый, (15), 260-262.
8. Shadmanova, N. I., & Raximova, D. P. (2019). UTILIZATION OF DICTIONARY. Theoretical & Applied Science, (5), 129-131.
9. Шадманова, Н. И. (2022). Монологическая речь с точки зрения учёных. Academic research in educational sciences, 3(2), 443-446.
10. Shadmanova, N. I., & Adilova, D. K. (2020). SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF CIVILIZATION. Theoretical & Applied Science, (4), 168-171.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Matyakubov O. Q. (2023). KOGNITIV TILSHUNOSLIKDA «KONSEPT», TUSHUNCHASI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 4–14. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4332
2	Mamanazarov , S. S. o‘g‘li. (2023). O‘ZBEKISTON- IJTIMOIIY-HUQUQIY DAVLAT. GOLDEN BRAIN, 1(19), 15–19. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4333
3	G‘affarov , M. Q. (2023). OQCHADARYO HAVZASI VA QUYI ZARAFSHON HUDUDIDA NEOLIT DAVRI URUG‘ JAMOALARIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFALARIGA DOIR BA’ZI BIR MULOHAZALAR. GOLDEN BRAIN, 1(19), 20–27. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4334
4	Bektemirova , Z. O. qizi. (2023). HYPERTROPHIC CARDIOMYOPATHY. GOLDEN BRAIN, 1(19), 28–32. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4335
5	Bektemirova , Z. O. qizi. (2023). HYPERTROPHIC CARDIOMYOPATHY. GOLDEN BRAIN, 1(19), 28–32. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4335
6	Habibullayeva , S. B. qizi. (2023). ZAMONAVIY KOREYS ADABIYOTIDA QADR-QIMMAT TUSHUNCHASI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 33–37. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4336
7	Temerova , M. T. qizi. (2023). UNITILMAS ILMIIY MEROS. GOLDEN BRAIN, 1(19), 38–40. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4337
8	Eshmurodova , N. N. qizi. (2023). DAVLAT TILIDA ISH YURITISHDA HUJJAT TILI VA USLUBI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 41–50. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4338

9

Toshmatova U. R. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 51–57. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4339>

10

Musurmanova , S. (2023). HARBIY TERMINOLOGIYANI TARJIMA QILISHNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 58–63. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4340>

11

Kozimjon, O. (2023). ARCHITECTURE OF THE TIMURID PERIOD: A HISTORICAL EXPLORATION OF ARTISTIC BRILLIANCE AND CULTURAL FUSION. GOLDEN BRAIN, 1(19), 64–67. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4341>

12

Abdullayev , Z. (2023). MIRZO ULUGBEK OBSERVATORY: UNVEILING THE MYSTERIES OF THE COSMOS. GOLDEN BRAIN, 1(19), 68–70. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4342>

13

Tursunboyev , Y. (2023). HAMZA HAKIMZADEH NIYAZI: PIONEERING INNOVATIONS AND CONTRIBUTIONS TO THE FIELD OF THEATER. GOLDEN BRAIN, 1(19), 71–73. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4343>

14

Izzatulloev , B. U. ugli. (2023). THE DEVELOPMENT STRATEGY OF NEW UZBEKISTAN, WITH A FOCUS ON MACROECONOMIC STABILITY. GOLDEN BRAIN, 1(19), 74–78. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4344>

15

Karzhavova, G. A. (2023). THE MOST SIGNIFICANT ETIOLOGICAL AGENTS OF COMMUNITY-ACQUIRED PNEUMONIA IN CHILDREN. GOLDEN BRAIN, 1(19), 79–86. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4347>

16

Turdiyeva , N. Z. qizi. (2023). O‘ZBEK TILI MASHG‘ULOTLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AMALIY AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 87–93. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4348>

17

Aliqulov , S. Q. (2023). CULTURAL RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN SSR AND INDIA. GOLDEN BRAIN, 1(19), 94–99. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4349>

18

Aliqulov , S. Q. (2023). COOPERATIVE RELATIONS OF UZBEKISTAN WITH FOREIGN COUNTRIES IN THE FIELD OF SCIENCE. GOLDEN BRAIN, 1(19), 100–108. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4350>

19

Norieva , A. J. qizi. (2023). IN CONDITIONS OF RISK AND UNCERTAINTY TO ACCEPT THE SOLUTION. GOLDEN BRAIN, 1(19), 113–117. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4352>

20

Нигматуллаев , М. Н., Мардонов , У. Я., & Одилов , Ж. (2023). ПАТОГЕНЕЗ И ПАТОФИЗИОЛОГИЯ БОЛЕЗНИ МЕНЬЕРА. GOLDEN BRAIN, 1(19), 118–123. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4353>

21

Akhmedova, F. (2023). IMPACT OF GLACIERS ON THE FORMATION OF RIVER FLOW. GOLDEN BRAIN, 1(19), 124–126. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4354>

22

Rahmatova , M. S. (2023). EFTALIYLAR DAVLATI VA MAHALLIY HOKIMLIKLAR O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR. GOLDEN BRAIN, 1(19), 127–131. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4355>

23

Djuraeva , V. O., & Fayzullaeva , G. O. (2023). THE BASIS OF GENDER STEREOTYPES IN CONSTRUCTION OF ADVERTISING TEXTS. GOLDEN BRAIN, 1(19), 132–135. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4356>

24

Ismonova , Y. A. qizi. (2023). ABDULLA QODIRIYNING “MEHROBDAN CHAYON” ROMANI TAHLILI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 136–142. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4357>

25

Saparbayeva , A. A. qizi. (2023). IX-XIII ASRLARDA XORAZM ZARGARLIK SAN'ATI TARIXI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 146–149. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4359>

26

Саломов , Х. Б. у. (2023). ШАХСНИНГ БУЗИЛГАН ХУҚУҚЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ МАҚСАДИДА ЮҚОРИ СУД ИНСТАНЦИЯЛАРИДА ДАСТЛАБКИ ҲИМОЯ ЧОРАЛАРИНИ КЎРИШ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. GOLDEN BRAIN, 1(19), 150–156. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4360>

27

Саломов , Х. Б. у. (2023). ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА
МАЪМУРИЙ СУДЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИЛИШ ТАРИХИ ВА УНИНГ
АСОСЛАР. GOLDEN BRAIN, 1(19), 157–164. Retrieved from
<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4361>

28

Shadmanova , N. I., & Numonova , I. O. kizi. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFI
O‘QUVCHILARIGA RUS TILINI O‘QITISHDA O‘YINLARDAN
FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI. GOLDEN BRAIN, 1(19), 165–168.
Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/4362>